

Stichting
Bedrijfstakpensioenfonds voor
de Particuliere Beveiliging
Pensioenfonds
Particuliere Beveiliging

colofon

Dit jaarverslag is een uitgave van
Stichting Bedrijfstakpensioenfonds
voor de Particuliere Beveiliging

Datum
7 juni 2018

0. Kerncijfers (bedragen x EUR 1.000)

	2017	2016	2015	2014	2013
Aanwezig vermogen	1.517.596	1.392.463	1.196.595	1.163.016	891.234
Technische voorzieningen	1.421.734	1.395.074	1.185.907	1.039.186	765.341
Eigen vermogen	95.862	-2.611	10.688	123.830	125.893
Resultaat in het boekjaar	98.473	-13.299	-113.142	-2.063	86.873
Actuele dekkingsgraad	106,7%	99,8%	100,9%	111,9%	116,4%
Beleidsdekkingsgraad	104,4%	95,0%	103,5%	111,9%	116,4%
Minimaal vereiste dekkingsgraad	104,2%	104,3%	104,3%	104,4%	104,5%
Dekkingspositie	0,2%	-9,3%	-0,8%	7,5%	11,9%
Vereiste dekkingsgraad	123,3%	122,0%	124,3%	120,7%	123,5%
Reservepositie	-18,9%	-27,0%	-20,8%	-8,8%	-7,1%
Ontvangen premie	68.074	64.188	59.474	53.848	57.843
Zuivere kostendekkende premie	84.412	78.600	65.887	51.652	64.362
Gedempte kostendekkende Premie	67.663	62.331	45.362	42.130	45.459
Verleende toeslagen actieven	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%
Verleende toeslagen niet-actieven	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%
Z-score	0,44	0,13	0,58	0,95	0,39
Aangesloten werkgevers	385	357	310	321	337
	2017	2016	2015	2014	2013
Actieven en arbeidsongeschikten	21.366	22.075	21.384	21.303	22.449
Gewezen deelnemers	31.233	41.733	37.074	32.329	33.490
<i>Pensioengerechtigden</i>					
– ouderdomspensioen	2.470	2.285	1.807	1.570	1.596
– nabestaandenpensioen	892	846	755	678	609
– wezenpensioen	147	156	144	127	136
Totaal	56.108	67.095	61.164	56.007	58.280

De relatief grote daling van (met name) de gewezen deelnemers wordt veroorzaakt door het gebruik maken van een andere methodiek voor het tellen van deelnemers. Deelnemers worden maar één keer geteld, ook als ze meerdere dienstverbanden en/of polissen hebben.

Voorwoord

Stichting Bedrijfstakpensioenfondsen voor de Particuliere Beveiliging (hierna “het pensioenfonds”) is in 1990 door cao-partijen in de bedrijfstak particuliere beveiliging in het leven geroepen om werknemers, oud-werknemers en hun eventuele nabestaanden te beschermen tegen de financiële gevolgen van ouderdom en overlijden. De bedrijfstak bestaat uit wettelijk erkende particuliere beveiligingsbedrijven, particuliere alarmcentrales en particuliere geld- en waardetransportbedrijven. Het pensioenfonds is een verplicht gesteld Bedrijfstakpensioenfonds.

Het pensioenfonds wil voortdurend verbeteren. Daartoe is in 2017 weer een aantal stappen gezet.

Nadat eerder het fiduciaire vermogensbeheer bij een nieuwe partij werd ondergebracht, is in 2017 de pensioenadministratie ondergebracht bij TKP als nieuwe uitvoerder. Met deze transitie, die medio het jaar succesvol werd afgerond, is de dienstverlening aan werkgevers en deelnemers verbeterd.

Op basis van eigen onderzoek naar de werking en opzet van het beleggingsbeleid hebben we een betere en meer zichtbare koppeling aangebracht tussen de strategische uitgangspunten, zoals die blijken uit de investment beliefs en de risicobereidheid van het pensioenfonds, en een consistent dagelijks beheer van de beleggingsportefeuille.

Het pensioenfonds heeft besloten om met ingang van 2018 het percentage van afdekking van het renterisico te verhogen naar 50%.

Bij de periodieke zelfevaluatie heeft het bestuur vastgesteld dat het pensioenfonds beschikt over een deskundig en competent bestuur. Desalniettemin is ook vastgesteld dat de werking van het “One Tier Board” bestuursmodel, dat in 2014 werd gekozen, nog verdere verbetering behoeft. Hiervoor zijn acties ingezet die in 2018 zullen worden uitgevoerd.

Het afgelopen jaar is intensief overlegd met sociale partners en het verantwoordingsorgaan over een goede aansluiting van hun wensen met betrekking tot het beleid van het pensioenfonds.

Hoewel aanzienlijk verbeterd voldoet de financiële positie van het pensioenfonds nog steeds niet aan onze wensen. De beleidsdekkingsgraad van het pensioenfonds was per 1 januari 2017 95,0% en was daarmee lager dan de vereiste dekkingsgraad. In verband hiermee heeft het pensioenfonds (conform de wettelijke termijn) een nieuw herstelplan ingediend. Aan het eind van 2017 was de beleidsdekkingsgraad gestegen naar 104,4%. De oorzaak daarvoor lag in een relatieve daling van de pensioenverplichtingen, die op zijn beurt hoofdzakelijk werd veroorzaakt door een licht stijgende rente. De goede beleggingsresultaten waren evenwel de belangrijkste oorzaak van de verbeterde financiële positie. Het totale beleggingsrendement over de gehele portefeuille bedroeg in 2017 5,1%.

Het pensioenfonds heeft in de tweede helft van 2017 een haalbaarheidstoets uitgevoerd en de resultaten hiervan gerapporteerd aan DNB. In het hoofdstuk “verslag vergaderingen bestuur” vindt u nadere informatie over de uitkomsten van deze haalbaarheidstoets.

De fiscale pensioenrichtleeftijd is verhoogd naar 68 jaar. Sociale partners hebben besloten de pensioenleeftijd te handhaven op 67 jaar. Mede daardoor ontstaat een premieverhoging in 2018 van 32,2% naar 35,3%.

Wij bedanken iedereen die in het afgelopen jaar heeft bijgedragen aan het goed functioneren van het pensioenfonds.

Met vriendelijke groet,
namens het bestuur,

J.C.A. Kestens
Onafhankelijk voorzitter

Inhoud

1	Het pensioenfonds	6
1.1	Inleiding	6
1.2	Hoofdpunten pensioenregeling	6
1.3	Over het fonds	7
1.3.1	Naam en vestigingsplaats	7
1.3.2	Missie	7
1.3.3	Samenwerkende organisaties (per 31 december 2017)	7
1.3.4	Externe partijen	8
1.4	Het bestuur	9
1.4.1	Samenstelling	9
1.4.2	Bezoldigingsbeleid bestuur	10
1.4.3	Vergaderdata, studiedagen en overige bijeenkomsten	10
1.4.4	Overleg uitvoerende bestuursleden en onafhankelijk voorzitter	10
1.4.5	Bestuurlijke commissies	11
1.5	Het verantwoordingsorgaan	12
1.5.1	Samenstelling en vergaderdata	12
1.6	De geschillencommissie	12
1.7	Uitbesteding	12
2	Vergaderingen bestuur en commissies	15
2.1	Verslag vergaderingen bestuur	15
2.1.1	Transitie pensioenbeheer en bestuursondersteuning	15
2.1.2	Geschiktheids(beleids)plan	15
2.1.3	Herstelplan	15
2.1.4	Haalbaarheidstoets	15
2.1.5	Uitvragen DNB	16
2.1.6	Bestuursverslag	16
2.1.7	Zelfevaluatie	16
2.1.8	Investment Beliefs	16
2.1.9	Missie, Visie, Strategie	17
2.1.10	Pensioenleeftijd	17
2.1.11	Compliance Officer	17
2.1.12	Wijziging reglementen en statuten	17
2.1.13	Abtn	17
2.1.14	Resultatenanalyse	18
2.1.15	Toezichthouders	18
2.1.16	Vooruitblik 2018	18
2.2	Verslag vergaderingen beleggingscommissie	18
2.3	Verslag van het NUB bestuur	19
2.4	Verslag van de HR commissie	19
2.5	Verslag vergaderingen commissie IRM	19
2.6	Verslag vergaderingen communicatiecommissie	20
2.7	Verslag vergaderingen auditcommissie	22
3	Financieel beleid	23
3.1	Inleiding	23

3.2	Premie	23
3.3	Toeslag	24
3.4	Ontwikkeling actuele dekkingsgraad	25
3.5	Kosten uitvoering pensioenbeheer en vermogensbeheer	25
3.5.1	Kosten pensioenbeheer	25
3.5.2	Kosten vermogensbeheer	27
3.6	Beleggingen	29
3.6.1	Markontwikkelingen 2017	29
3.6.2	De beleggingsportefeuille	30
3.6.3	Vooruitzichten van onze fiduciair manager	33
3.7	Risicoparaagraaf	34
4	Verantwoordingsorgaan	46
4.1	Oordeel 2017	46
4.2	Reactie bestuur	47
5	Jaarrekening	49
5.1	Balans per 31 december 2017	50
5.2	Staat van baten en lasten	51
5.3	Kasstroomoverzicht	52
5.4	Toelichting op de jaarrekening	53
5.4.1	Algemeen	53
5.4.2	Grondslagen	53
5.4.2.1.	Algemene grondslagen	53
5.4.2.2.	Grondslagen voor waardering van activa en passiva	55
5.4.2.3.	Grondslagen voor bepaling van het resultaat	58
5.4.2.4.	Kasstroomoverzicht	60
5.4.3	Toelichting op de balans per 31 december 2017	61
5.4.4	Risicobeheer	70
5.4.5	Niet in de balans opgenomen verplichtingen	80
5.4.5.1.	Meeruren gewerkt door parttimers	80
5.4.5.2.	Langlopende contractuele verplichtingen	81
5.4.5.3.	Investeringsverplichtingen	81
5.4.5.4.	Securities lending	81
5.4.5.5.	Verbonden partijen	81
5.4.6	Gebeurtenissen na balansdatum	82
5.4.7	Toelichting op de staat van baten en lasten	83
6	OVERIGE GEGEVENS	88
6.1	Actuariële verklaring	88
6.2	Controleverklaring van de onafhankelijke accountant	89

Bijlagen:

Bijlage 1 Begrippenlijst

1 Het pensioenfonds

1.1 Inleiding

Stichting Bedrijfstakpensioenfonds voor de Particuliere Beveiliging heeft verschillende organen, zoals het bestuur, het verantwoordingsorgaan en de auditcommissie. Daarnaast is een aantal externe partijen intensief bij het pensioenfonds betrokken. In dit hoofdstuk stelt het pensioenfonds de bestuursorganen en externe partijen voor. Allereerst volgt een aantal algemene gegevens en de missie en visie van het pensioenfonds.

1.2 Hoofdpunten pensioenregeling

Pensioensysteem

Het pensioensysteem is een middelloonregeling.

Toetredingsleeftijd

Een werknemer die in dienst is bij een werkgever die is aangesloten bij het pensioenfonds, neemt verplicht deel aan de pensioenregeling. De deelname gaat in op de eerste dag van de maand waarin de werknemer 21 jaar wordt. Afroepkrachten zijn uitgesloten van deelname aan de pensioenregeling.

Pensioenleeftijd

De pensioenleeftijd in 2017 is 67 jaar.

Belanghebbenden

Het fonds kent de volgende belanghebbenden:

- Actieven deelnemers en arbeidsongeschikten;
- Gewezen deelnemers;
- Pensioengerechtigden (zowel nabestaanden als wezen);
- Werkgevers.

Pensioengrondslag

De grondslag voor het pensioen is een tot een jaarbedrag herleid salaris tot een maximum van € 53.701 (in het jaar 2017) verminderd met een franchise van € 19.646 (in het jaar 2017). Hiermee komt de maximale pensioengrondslag voor 2017 op € 34.055. Onder pensioengevend salaris wordt verstaan het op de datum van vaststelling van de pensioengrondslag voor de deelnemer geldende vaste basissalaris vermeerderd met de daarover berekende vakantietoeslag.

Opbouwpercentage ouderdomspensioen

In 2017 wordt 1,875% van de pensioengrondslag opgebouwd aan ouderdomspensioen.

Partnerpensioen

Het partnerpensioen bedraagt 70% van het ouderdomspensioen.

Wezenpensioen

Het wezenpensioen bedraagt 14% van het te behalen partnerpensioen en wordt uitgekeerd tot 18 jaar of tot 27 jaar voor studerende kinderen. Als beide ouders zijn overleden, wordt het wezenpensioen verdubbeld.

Premie

De premie bedraagt 32,2% van de pensioengrondslag. De aangesloten werkgever is de premie voor de in zijn dienst zijnde deelnemers verschuldigd aan het pensioenfonds. Van de premie komt 40% voor rekening van de deelnemer.

Premievrijstelling

Als een deelnemer een WIA- of WAO-uitkering ontvangt, voorziet het reglement (onder voorwaarden) in een premievrije opbouw. Voor de voortzetting van de pensioenopbouw is over dit inkomensgedeelte geen bijdrage verschuldigd.

Uitvoeringsreglement

Aangesloten werkgevers zijn naast de bepalingen in het pensioenreglement tevens gebonden aan de bepalingen in het uitvoeringsreglement. In dit reglement zijn onder andere afspraken vastgelegd over :

- de wijze van vaststelling van de premie;
- de betaling van de premie;
- de verplichting tot informatieverstrekking door de werkgever;
- Procedure bij niet nakomen betalingsverplichting.

1.3 Over het fonds

1.3.1 Naam en vestigingsplaats

Stichting Bedrijfstakpensioenfonds voor de Particuliere Beveiliging is opgericht op 1 juli 1990 en statutair gevestigd in Amsterdam. Het pensioenfonds is ingeschreven bij de Kamer van Koophandel in Amsterdam onder nummer 41209638. De laatste statutenwijziging vond plaats op 1 juli 2015. Het pensioenfonds is aangesloten bij de Pensioenfederatie.

1.3.2 Missie

Missie; met de missie geeft het (bestuur van het) pensioenfonds Particuliere Beveiliging aan waarom het bestaat: Het pensioenfonds handelt in het belang van deelnemers op zo'n wijze dat het inkomen na pensionering voorspelbaar is en communiceert daarover dienovereenkomstig. Het pensioenfonds Particuliere Beveiliging voert de gemaakte afspraken met en tussen sociale partners uit. Zij houdt daarbij rekening met de gewenste en met sociale partners afgestemde risicobereidheid en met de verschillende belangen zodanig dat die evenwichtig worden behartigd.

1.3.3 Samenwerkende organisaties (per 31 december 2017)

De volgende organisaties benoemen leden in het bestuur:

1. De Nederlandse Veiligheidsbranche
Postbus 693
4200 AR Gorinchem
Telefoonnummer: 0183-646670
2. CNV Vakmensen (hierna "CNV")
Postbus 2525
3500 GM Utrecht
Telefoonnummer: 030-7511007

3. Federatie Nederlandse Vakbeweging (hierna “FNV”)

Postbus 9208

3506 GE Utrecht

Telefoonnummer: 0900-9690

4. De Unie

Postbus 400

4100 AK Culemborg

Telefoonnummer: 0345-851851

1.3.4 Externe partijen

Het pensioenfonds werkt samen met de volgende externe partijen:

Uitvoeringsorganisaties

Pensioenbeheer

TKP Pensioen B.V.

Postbus 501

9700 AM Groningen

Fiduciair Manager

BMO Global Asset Management

Postbus 75471

1070 AL Amsterdam

Custodian en beleggingsadministrateur

KAS BANK N.V.

Postbus 24001

1000 DB Amsterdam

Externe adviseurs

Adviserend actuaris

B. Weijers, AAG

Willis Towers Watson Netherlands B.V.

Prof. E.M. Meijerslaan 5

1183 AV Amstelveen

Certificerend actuaris (vanaf 2018 – over boekjaar 2017)

K. Kusters-van Meurs, AAG

Mercer (Nederland) B.V.

Startbaan 6

1185 XR Amstelveen

Accountant

C.A. Harteveld, RA

Mazars Paardekooper Hoffman accountants N.V.

Eurogate II - Watermanweg 80

3067 GG Rotterdam

Compliance officer (2017)

Paul de Koning
TriVu
Akkerwindestraat 7
4761 ZG Zevenbergen

Compliance officer (vanaf 2018)

Mr. B. van Tilburg
HVG Law
Postbus 7925
1008 AC Amsterdam

Beleggingsadviseur

Drs. H.A. Kempen
Kempen Management & Consultancy B.V.
Jacob van Lenneplaan 53
3743 AP Baarn

Bestuurssecretariaat

Montae Bestuurscentrum B.V.
Verrijn Stuartlaan 1F
2288 EK Rijswijk

Controle administratieve gegevens

Werknemersadministratie

RiskCo B.V.
Leidseveer 2-10
3511 SB Utrecht

1.4 Het bestuur

1.4.1 Samenstelling

Het bestuur van het pensioenfonds bestaat per 31 december 2017 uit negen bestuursleden. Zes leden zijn niet-uitvoerend twee zijn uitvoerend en er is een onafhankelijk voorzitter.

De niet-uitvoerende bestuursleden houden toezicht op het beleid van het bestuur en op de algemene gang van zaken in het pensioenfonds. Een overzicht van de niet-uitvoerende bestuursleden op 31 december 2017:

Drie leden voorgedragen door de Nederlandse Veiligheidsbranche:

De heer T. Uittenbogaard (geboortejaar 1955)
De heer drs. R.J. de Vries (geboortejaar 1968)
De heer ir. M. Verbrugge (geboortejaar 1968)

Een lid door De Unie, vakbond voor industrie en dienstverlening:

De heer C.A. van Loon (geboortejaar 1953)

Een lid door FNV:

De heer ir. W.J. Boot (geboortejaar 1957)

Een lid namens de gepensioneerden (CNV):

De heer C. Lonsain (geboortejaar 1957)

De uitvoerende bestuursleden zijn per ultimo 2017:

Mevrouw drs. M.Th. Goossens (geboortejaar 1962)

De heer mr. P. Priester (geboortejaar 1964)

De onafhankelijk voorzitter is:

De heer drs. J.C.A. Kestens (geboortejaar 1950)

Per 1 januari 2017 heeft de heer A.F.A. Bakker (Nederlandse Veiligheidsbranche) het bestuur verlaten. De heer M. Verbrugge volgde hem per diezelfde datum op.

De heer H.C.P.J. van Herpen (De Unie) verliet het bestuur per eind november 2017 en werd opgevolgd door de heer C.A van Loon.

Per eind december 2017 neemt de heer W.J. Boot zitting in het bestuur, hij vult hiermee de openstaande vacature namens FNV in.

De norm uit de Code Pensioenfondsen inzake diversiteit van het bestuur is dat in het bestuur en het verantwoordingsorgaan ten minste één lid onder de 40 jaar zitting neemt. Aan deze norm wordt niet voldaan. Het bestuur streeft naar diversificatie van leeftijd en geslacht. Bij de voordracht en/of de benoeming zijn diversiteit in de samenstelling naar leeftijd en geslacht en complementariteit in geschiktheid belangrijke uitgangspunten. Geschiktheid gaat daarbij voor diversiteit.

1.4.2 Bezoldigingsbeleid bestuur

De vacatievergoedingen voor het voorbereiden en bijwonen van een bestuursvergadering is vastgesteld op € 904 per vergadering. Overige werkzaamheden worden vergoed op basis van uur maal tarief. Het uurtarief 2017 bedraagt € 113. Met de uitvoerende bestuursleden en de onafhankelijk voorzitter zijn afwijkende afspraken gemaakt.

1.4.3 Vergaderdata, studiedagen en overige bijeenkomsten

Het bestuur heeft in 2017 tien keer vergaderd. Zes keer kwam het bestuur bijeen voor een reguliere vergadering. Daarnaast vergaderde het bestuur nog twee keer extra over de Missie, Visie, Strategie en de Investment Beliefs van het pensioenfonds. In september 2017 kwam het bestuur bijeen voor de zelfevaluatie. In oktober 2017 heeft het bestuur deelgenomen aan een educatiesessie over catastrofe obligaties, converteerbare obligaties en impact investing.

Naast bovengenoemde aparte sessies vond in enkele bestuursvergaderingen een bestuurseducatie plaats rondom verschillende andere beleggingsonderwerpen. Diverse bestuursleden hebben individuele opleidingen gevolgd. Het overzicht met deze opleidingen maakt onderdeel uit van het geschiktheidsplan van het pensioenfonds. Daarnaast heeft het bestuur actief deelgenomen aan verschillende seminars en andere bijeenkomsten, van onder andere de Pensioenfederatie en DNB, op het vakgebied pensioenen en vermogensbeheer.

1.4.4 Overleg uitvoerende bestuursleden en onafhankelijk voorzitter

Er is een periodiek overleg ingericht tussen de onafhankelijk voorzitter en de twee uitvoerende bestuursleden.

1.4.5 Bestuurlijke commissies

In verband met toenemende complexiteit en de vele taken van het bestuur heeft het pensioenfonds bestuurlijke commissies ingesteld. Deze commissies doen voorbereidend werk in kwesties waarover het bestuur een besluit moet nemen. Zij kunnen in de voorbereidingsfase dieper ingaan op de achtergronden en consequenties van te nemen beleidsbeslissingen.

Tevens kan voor verdere uitvoering van besluiten een specifiek mandaat aan de commissies worden verleend. De leden van de bestuurlijke commissies kunnen zich laten bijstaan door externe deskundigen.

In 2017 waren de volgende bestuurlijke commissies actief:

Beleggingscommissie

De beleggingscommissie wordt ondersteund door een onafhankelijke beleggingsadviseur (de heer H.A. Kempen). De beleggingscommissie rapporteert aan het bestuur. Het bestuur van het pensioenfonds blijft verantwoordelijk voor het beleggingsbeleid.

Aan het einde van het verslagjaar bestond de beleggingscommissie uit mevrouw M.Th. Goossens (voorzitter), de heer R.J. de Vries en de heer W.J. Boot.

De beleggingscommissie is in 2017 acht keer bijeen geweest, daarnaast hebben er meerdere conference calls plaatsgevonden.

Communicatiecommissie

De communicatiecommissie rapporteert aan het bestuur. Het bestuur blijft verantwoordelijk voor het communicatiebeleid. Aan het einde van het verslagjaar bestond de communicatiecommissie uit de heren C. Lonsain (voorzitter), T. Uittenbogaard en P. Priester. In het verslagjaar heeft de communicatiecommissie zes maal vergaderd.

Commissie IRM

De commissie IRM rapporteert aan het bestuur. De commissie IRM bestond eind 2017 uit de heren P. Priester (voorzitter), C. Lonsain, M. Verbrugge, C.A. van Loon (vanaf november 2017) en H.A. Kempen (onafhankelijk beleggingsadviseur). De commissie heeft de verschillende risico's zoals gedefinieerd in het FIRM model van DNB, nader voor het pensioenfonds in kaart gebracht. Vanaf 2016 is de commissie IRM ook verantwoordelijk voor de onderwerpen die onder pensioenbeleid vallen.

In het verslagjaar kwam de commissie IRM zes maal bijeen voor een vergadering. Daarnaast werden nog twee vergaderingen in de vorm van een conference call gehouden.

HR commissie

In 2017 heeft het pensioenfonds een HR commissie ingesteld. Aan het eind van het verslagjaar bestaat deze commissie uit de heren J.C.A. Kestens (voorzitter), T. Uittenbogaard en C.A. van Loon.

In het verslagjaar heeft de HR commissie drie maal vergaderd.

Auditcommissie

Het bestuur heeft ter ondersteuning van de interne toezichtsfunctie een externe auditcommissie ingesteld. Deze commissie bestaat uit twee onafhankelijke leden (mevrouw H. Peters en de heer R.M. van den Berg). De niet-uitvoerende bestuursleden benoemen en ontslaan de leden van de auditcommissie. De auditcommissie is belast met toezicht op de risicobeheersing, het beleggingsbeleid en de financiële informatievervalsing van het pensioenfonds.

In het verslagjaar heeft de auditcommissie vier maal vergaderd.

Cao werkgroep Pensioen

Het bestuur is vertegenwoordigd in de cao werkgroep Pensioen. Deze werkgroep is door cao-partijen ingesteld en dient ter advisering op besluitvorming. De werkgroep komt jaarlijks minimaal tweemaal bijeen. Een afvaardiging van het bestuur en de adviserend actuaris behoren tot de vaste genodigden. De werkgroep is het platform voor overleg met sociale partners.

1.5 Het verantwoordingsorgaan

1.5.1 Samenstelling en vergaderdata

Het verantwoordingsorgaan bestaat uit zes leden: drie namens de deelnemers, één namens de gepensioneerden, één namens de gewezen deelnemers en één namens de werkgevers.

Het verantwoordingsorgaan is op 31 december 2017 als volgt samengesteld (achter de naam het geboortjaar):

Leden	Organisatie
De heer M. Dost (1964)	Namens deelnemers
De heer P.J.P.M. van de Meulenhof (1961)	Namens deelnemers
De heer R.J.H.M. Schaars (1965)	Namens deelnemers
Vacature	Namens gepensioneerden
De heer H.A. Dijksterhuis (1965)	Namens werkgevers

Het verantwoordingsorgaan vergaderde in 2017 vier maal. Naast de reguliere vergaderingen hebben leden van het verantwoordingsorgaan deelgenomen aan een tweetal vergaderingen van de communicatiecommissie om zo tot een nieuw communicatiebeleidsplan te komen.

In het verslagjaar overleed de heer R.W.H. Oppel (vertegenwoordiger namens gewezen deelnemers). De positie namens gewezen deelnemers wordt na het overlijden van de heer Oppel niet meer ingevuld. In 2018 wordt verder gezocht naar een geschikte kandidaat namens de gepensioneerden.

1.6 De geschillencommissie

Het pensioenfonds maakte tot en met het jaar 2016 samen met een aantal andere pensioenfonds gebruik van een gezamenlijke geschillencommissie. Vanaf 2017 maakt het pensioenfonds gebruik van een eigen (onafhankelijke) geschillencommissie onder voorzitterschap van de heer A. van Hulst.

In 2017 zijn er geen geschillen voorgelegd.

1.7 Uitbesteding

Uitbestedingsbeleid

Het bestuur van het pensioenfonds heeft een uitbestedingsbeleid opgesteld. Hierbij de uitgangspunten per eind 2017:

- Het bestuur blijft eindverantwoordelijk voor de uitbestede activiteiten of processen.
- Het bestuur behoudt volledige zeggenschap over de uitbestede activiteiten of processen.
- Het bestuur leeft het uitbestedingsbeleid na, zoals dat door het bestuur is opgesteld op basis van de richtlijnen van DNB.
- Het beleid voldoet aan van toepassing zijnde wet- en regelgeving.
- Het bestuur selecteert onafhankelijke uitvoerders op basis van kwaliteit, prijs en marktconformiteit.

- Het bestuur van het pensioenfonds zorgt voor voldoende countervailing power binnen het bestuur zelf of huurt indien noodzakelijk countervailing power in.
- Bij de keuze van de uitvoerder wordt rekening gehouden met toekomstige ontwikkelingen van het pensioenfonds.
- De uitkomst van het selectieproces wordt waar relevant getoetst door een extern adviesbureau, c.q. het proces kan worden uitbesteed aan een extern adviesbureau.
- Het bestuur voert periodiek een controle uit op de marktconformiteit van de uitbestede acties en processen.
- Het bestuur voert periodiek een controle uit op (het proces van) de datakwaliteit van de uitbestede processen.
- Het uitbestedingsbeleid wordt elke twee jaar door het bestuur geëvalueerd.
- Er dienen afspraken te worden gemaakt over de wijze waarop een overeenkomst wordt beëindigd, en over de wijze waarop wordt gewaarborgd dat het pensioenfonds de werkzaamheden na beëindiging van een overeenkomst weer zelf kan uitvoeren of door een andere derde kan laten uitvoeren.
- Het bestuur voert jaarlijks evaluatiegesprekken met de uitvoerders. Bij het afscheid van een uitvoerder wordt een exitgesprek gevoerd.
- Bij het uitbesteden van activiteiten worden minimaal twee offertes opgevraagd.

Pensioenuitvoerder

Per 1 januari 2017 is de uitbesteding van de pensioenadministratie ondergebracht bij TKP Pensioen B.V. De voorwaarden van de uitbesteding zijn vastgelegd in een uitbestedingsovereenkomst. Vastgelegd zijn de specifieke administratieve, financiële, actuariële, juridische en overige werkzaamheden die de administrateur voor het pensioenfonds verricht. Om de performance en de kwaliteit van de uitvoering te bewaken is met de administrateur een Service Level Agreement afgesloten.

Bestuursbureau

Het secretariaat en de ondersteuning van het bestuur zijn vanaf 1 december 2016 belegd bij Montae Bestuurscentrum B.V. De voorwaarden van de uitbesteding zijn vastgelegd in een uitbestedingsovereenkomst. Om de performance en de kwaliteit te bewaken is een Service Level Agreement afgesloten.

Vermogensbeheerders

Per 1 juli 2016 heeft het pensioenfonds BMO GAM aangesteld als fiduciair manager. Specifieke mandaten worden beheerd door: SAREF, SSGA, PGGM en BMO.

Actuaris

De werkzaamheden van de adviserend actuaris worden uitgevoerd door de heer B. Weijers van Willis Towers Watson. De werkzaamheden van de certificerend actuaris worden uitgevoerd door mevrouw K. Kusters van Mercer.

Accountant

Het bestuur heeft Mazars Paardekooper Hoffman accountants N.V. als accountant belast met de controle van de jaarrekening van het pensioenfonds.

Custodian en beleggingsadministrateur

Met de komst van BMO als fiduciair manager is voor het eerst sprake van discretionaire mandaten (in plaats van de eerdere fondsbeleggingen bij PGGM) waarvoor het bestuur KAS BANK per 1 juli 2016 heeft aangesteld als custodian. Daarnaast is KAS BANK aangesteld als onafhankelijk beleggingsadministrateur en controleert KAS BANK of vermogensbeheerders zich aan de afgegeven mandaten houden.

Beleggingsadviseur

Het bestuur heeft de heer H.A. Kempen van Kempen Management & Consultancy B.V. aangesteld als beleggingsadviseur van de beleggingscommissie.

Controle administratieve gegevens- werknemersadministratie

Het bestuur heeft RiskCo B.V. aangesteld als datacontroleur van de pensioenadministratie. De opdracht aan RiskCo is om periodiek vast te stellen of de data en de berekeningen van de pensioenadministratie van het pensioenfonds correct en adequaat zijn.

2 Vergaderingen bestuur en commissies

2.1 Verslag vergaderingen bestuur

Hierbij een overzicht met de belangrijkste onderwerpen besproken in de vergaderingen van het bestuur.

2.1.1 Transitie pensioenbeheer en bestuursondersteuning

Het bestuur heeft halverwege 2016 de overeenkomst met TKP vastgesteld en Syntrus geïnformeerd over de aanstelling van de nieuwe administrateur. In de zomer van 2016 is het transitieproces gestart, dit proces is uiteindelijk eind 2017 afgerond en heeft geen vermeldenswaardige issues gekend. In de vergaderingen heeft het bestuur kennisgenomen van de voortgangsrapportages vanuit de stuurgroep transitie. Namens het bestuur nam de heer P. Priester zitting in deze stuurgroep. De transitie werd vanuit Sprenkels & Verschuren begeleid door de heer A. Smolenaers.

In de vergadering van maart 2017 heeft het bestuur kennisgenomen van het rapport over de transitie van de bestuursondersteuning van Syntrus naar Montae.

2.1.2 Geschiktheids(beleids)plan

In de vergadering van april 2017 heeft het bestuur een vernieuwd geschiktheidsbeleidsplan en het geschiktheids- en opleidingsplan vastgesteld. Ten opzichte van het oude deskundigheidsplan is nu een splitsing gemaakt tussen een geschiktheidsbeleidsplan en een actueel geschiktheidsplan.

2.1.3 Herstelplan

De beleidsdekkingsgraad van het pensioenfonds was per 1 januari 2016 103,5% en was daarmee lager dan de vereiste dekkingsgraad. In verband hiermee heeft het pensioenfonds (conform de wettelijke termijn) voor 1 juli 2016 een nieuw herstelplan ingediend. Conform de wettelijke eisen heeft het pensioenfonds vóór 1 april 2017 een evaluatie van het herstelplan ingediend bij DNB. In maart 2018 heeft het pensioenfonds een nieuw herstelplan ingediend naar de situatie van 31 december 2017. Op basis van de gehanteerde veronderstellingen en actuele rendementsparementen zal het pensioenfonds naar verwachting begin 2024 uit tekort zijn.

2.1.4 Haalbaarheidstoets

Met een haalbaarheidstoets kijkt het pensioenfonds of de afgesproken ambities worden gerealiseerd, of het premiebeleid voldoende realistisch en haalbaar is en of het pensioenfonds voldoende herstelcapaciteit heeft. Het pensioenfonds voert ieder jaar de "jaarlijkse haalbaarheidstoets" uit.

Het pensioenfonds stelt de volgende drie ondergrenzen vast:

1. De ondergrens voor het verwachte pensioenresultaat vanuit de situatie dat precies aan de vereisten van het vereist eigen vermogen wordt voldaan: 100%;
2. De ondergrens voor het verwachte pensioenresultaat vanuit de feitelijke financiële positie van het pensioenfonds op de berekeningsdatum: 90%;
3. De maximale afwijking van het pensioenresultaat in het slechtweerscenario vanuit de feitelijke financiële situatie van het pensioenfonds op de berekeningsdatum: 50%.

Het pensioenfonds heeft in 2017 de verplichte haalbaarheidstoets uitgevoerd en de resultaten hiervan gerapporteerd aan DNB. Hierbij een overzicht van de resultaten:

	Risicohouding (lange termijn)		2016	2017	
Toetsing – Pensioenresultaat	Ondergrens		Resultaat	Resultaat	Voldaan?
<u>Vanuit feitelijke financiële positie</u>					
Mediaan	90%		88,3%	88,6%	Nee
5 ^e percentiel			48,2%	51,1%	
Relatieve afwijking t.o.v. mediaan	50%		45,4%	42,4%	Ja

De resultaten over 2017 hebben het bestuur aanleiding gegeven om opnieuw in gesprek te gaan met cao-partijen. Vooralsnog is besloten de risicohouding niet aan te passen. In 2018 vindt (via de cao werkgroep Pensioen) nader overleg over de risicohouding plaats.

2.1.5 Uitvragen DNB

In verband met een aangekondigd on-site onderzoek van DNB heeft het bestuur DNB geïnformeerd over een plan van aanpak “opzet en werking beleggingsbeleid”. Het bestuur en de beleggingscommissie geven in 2018 verder vervolg aan dit plan van aanpak.

Naast bovenstaande heeft het pensioenfonds op verzoek van DNB deelgenomen aan de volgende onderzoeken en uitvragen:

- Financiële opzet en informatie;
- Vervolgonderzoek self-assessment EMIR;
- Periodieke uitvraag niet financiële risico's ;
- Strategie documentatie;
- Inventarisatie uitbesteding rechtenbeheer.

2.1.6 Bestuursverslag

Het bestuur heeft het bestuursverslag en het statenverslag 2016 goedgekeurd en vastgesteld in de vergadering van 16 juni 2017. In dezelfde vergadering heeft het bestuur kennisgenomen van de actuariële verklaring, het actuariële rapport en het accountantsverslag.

2.1.7 Zelfevaluatie

In september 2017 heeft het bestuur een zelfevaluatie uitgevoerd. Een deel van de zelfevaluatie bestond uit gesprekken waarbij alle bestuursleden in een een-op-een-gesprek feedback gaven over elkaars functioneren. De tweede helft van de dag lag de focus op de werking van het (omgekeerd gemengde) bestuursmodel. Mede naar aanleiding daarvan heeft het bestuur eind 2017 een werkgroep bestuursmodel ingericht om te komen tot een betere werking van het bestuursmodel.

2.1.8 Investment Beliefs

In een gezamenlijke sessie met de Fiduciair Manager is het bestuur gekomen tot een herziene set met Investment Beliefs. Onder meer is er expliciet stilgestaan bij de al dan niet voorspelbaarheid van rente- en valutaontwikkelingen.

2.1.9 Missie, Visie, Strategie

Periodiek wordt op basis van een interne en externe analyse gekeken of de Missie, Visie, Strategie van het pensioenfonds nog up-to-date is en wordt deze, waar nodig, bijgesteld. In het voorjaar van 2017 is een aantal strategische sessies gehouden waarna de Missie, Visie, Strategie is geactualiseerd.

2.1.10 Pensioenleeftijd

De pensioenrichtleeftijd bood de mogelijkheid de pensioenleeftijd te verhogen naar 68 jaar. Sociale partners binnen de Particuliere Beveiliging hebben besloten de pensioenleeftijd vooralsnog op 67 jaar te handhaven.

2.1.11 Compliance Officer

In de vergaderingen heeft het bestuur kennisgenomen van de rapportages van de Compliance Officer.

De Compliance Officer heeft vastgesteld dat de meldingen zoals gedaan door de verbonden personen binnen de normen van de gedragscode vallen.

Per 2018 stapt het pensioenfonds over naar een andere Compliance Officer. Vanaf 2018 wordt deze rol ingevuld door HVG Law.

2.1.12 Wijziging reglementen en statuten

De statuten van het pensioenfonds zijn in 2017 niet gewijzigd. Met de transitie naar TKP is het pensioenreglement geanalyseerd en waar nodig zijn kleine wijzigingen aangebracht en is het reglement op een aantal punten verduidelijkt.

Bij het wisselen van werkgevers kunnen werknemers hun dekking bij arbeidsongeschiktheid (AO) verliezen. Daarom hebben vertegenwoordigers van het Verbond van Verzekeraars en de Pensioenfederatie een AO convenant opgesteld. Het bestuur heeft het pensioenreglement eind 2017 zodanig aangepast dat het pensioenreglement per 1 januari 2018 volledig aansluit bij dit convenant. Daarnaast is het proces rondom het vaststellen van de flexfactoren aangepast (vanaf 2018).

Mede in verband met de transitie naar TKP is het uitvoeringsreglement per 1 januari 2017 geactualiseerd. De aanpassing heeft met name gevolgen voor de omschrijving van de betaling van de premie in termijnen.

2.1.13 Abtn

In december 2017 is de Abtn van het pensioenfonds aangepast. De belangrijkste wijzigingen betroffen:

- Aanpassingen naar aanleiding van het gewijzigde uitvoeringsreglement;
- Aanpassingen naar aanleiding van het gewijzigde uitbestedingsbeleid.

2.1.14 Resultatenanalyse

Het resultaat in boekjaar 2017 bedraagt € 98.473¹ positief. Het positieve resultaat wordt met name veroorzaakt door het behaalde positieve beleggingsrendement in 2017 van € 76.878¹. Daarnaast heeft ook het positieve resultaat op de wijziging in de rentetermijnstructuur (+ 0,14%-punt) van € 21.791¹ hier een belangrijk aandeel in gehad.

2.1.15 Toezichthouders

In 2017 zijn aan het pensioenfonds geen dwangsommen of boetes opgelegd door AFM en/of DNB. Er zijn door DNB geen aanwijzingen aan het pensioenfonds gegeven, noch is een bewindvoerder aangesteld of is bevoegdheidsuitoefening van organen van het pensioenfonds gebonden aan toestemming van DNB.

2.1.16 Vooruitblik 2018

In de eerste helft van 2018 heeft het bestuur zich met name bezig gehouden met de volgende onderwerpen:

- Verfijning bestuursmodel (Omgekeerd Gemengd Model);
- Implementatie Algemene Verordening Gegevensbescherming (AVG);
- Uitvoering nieuwe ALM studie.

2.2 Verslag vergaderingen beleggingscommissie

In hoofdstuk 3.6 staan de ontwikkelingen op het gebied van vermogensbeheer nader uitgewerkt.

De beleggingscommissie heeft zich in 2017 voornamelijk beziggehouden met de behandeling van diverse selectietrajecten voor nieuwe managers. Dit betrof de beleggingscategorieën: EMD LC, High Yield, EM equities, Beursgenoteerd vastgoed, Commodities. De implementatie van deze selecties zal voor zover van toepassing in 2018 plaats krijgen. Daarnaast heeft de beleggingscommissie zich beziggehouden met onder andere:

- Het implementeren van dienstverlening rondom Class Actions en Continuous Linked Settlement;
- Het beoordelen van het gevoerde beleid en de service levels van de vermogensbeheerders en de custodian;
- Het houden van de vinger aan de pols van de financiële situatie bij KAS BANK;
- Het voorbereiden op ingrijpende wetswijzigingen (MiFID II / Brexit / GDPR);
- Verbetering van het proces rond de voorbereiding van vergaderingen van de beleggingscommissie;
- Het vaststellen van het beleggingsplan voor 2018, waarbij de voornaamste wijzigingen ten opzichte van 2017 betreffen:
 - Verhoging van de rentehedge van 30 naar 50%;
 - Nadere specificering van de afdekkingspercentages ten behoeve van de valuta afdekking;
 - Het rubriceren van Bedrijfsobligaties onder de Match- in plaats van de returnportefeuille;
- Het toetsen van uitbestedingspartners op onderuitbestedingen (onder andere op het gebied van cloud computing).

De beleggingscommissie vergadert elke bijeenkomst eerst intern (zonder de fiduciair manager) en daarna met BMO.

¹ Bedrag x € 1.000

2.3 Verslag van het NUB bestuur

In het verslagjaar hebben de niet-uitvoerende bestuurders, behalve als onderdeel van het totale bestuur, een aantal maal zonder de uitvoerend bestuurders vergaderd. In het eerst half jaar werd aan de orde gesteld het toezicht zoals dat in het voorgaande jaar had plaatsgevonden. Daarbij werd als leidraad het rapport dat de auditcommissie over 2016 had uitgebracht, aangehouden. Waar nodig werden bevindingen en opmerkingen van acties voorzien. In het tweede halfjaar werd met name het functioneren van het Omgekeerd Gemengd Bestuursmodel geëvalueerd. Daarbij werd gebruik gemaakt van de zelfevaluatie samen met de uitvoerend bestuurders. Vastgesteld is dat het bestuursmodel nog niet optimaal functioneert. Besloten is het functioneren van het model aan te scherpen door onder andere het beter beschrijven van de verantwoordelijkheden en mandaten, en deze aanpassingen projectmatig door te voeren. Ook is een toezichtagenda opgesteld voor 2018.

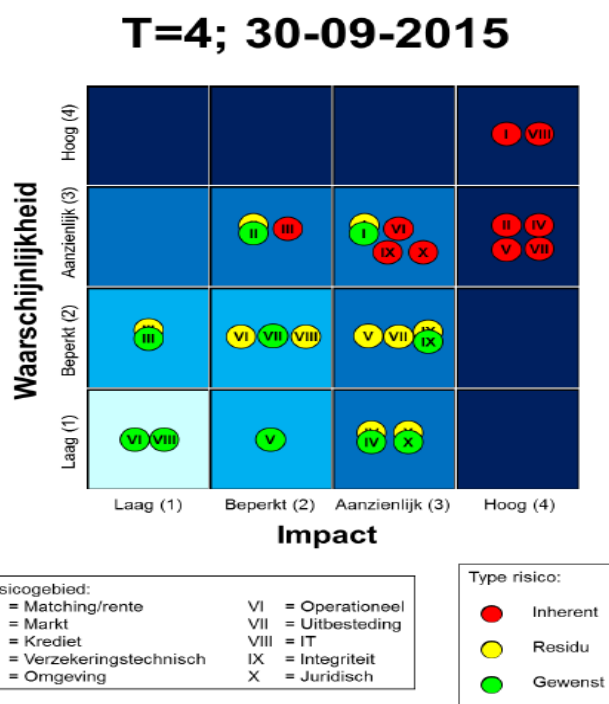
2.4 Verslag van de HR commissie

In 2017 heeft de HR commissie met name vergaderd over de actualisatie van het geschiktheids(beleids)plan en de werking van het Omgekeerd Gemengd Bestuursmodel.

2.5 Verslag vergaderingen commissie IRM

In 2013 heeft de commissie IRM een risicobeheerraamwerk opgezet gebaseerd op de elementen van het Enterprise Risk Management Framework (ERM) van COSO. Dit raamwerk resulteert in risicomatrices, waarin aan de hand van de risicocategorieën van de Financiële Instellingen Risicoanalyse Methode (FIRM) van DNB, de inherente, residu- en gewenste situatie van de risico's van het pensioenfonds worden weergegeven.

De tien hoofdcategorieën zijn in een periode van twee jaar integraal behandeld door de commissie IRM. Per september 2015 resulteerde dit in de volgende matrix:

Per eind september 2015 waren daarmee alle hoofd- en risicogebieden doorlopen. Daarom heeft de commissie IRM vanaf 2016 naast een beleidsplan ook een jaarplan opgesteld. Dit jaarplan geeft het integraal risicomanagement nader inhoud.

Hierbij wordt onderscheid gemaakt naar:

- Jaarlijks terugkerende activiteiten;
- Thema's 2017.

Hierbij een overzicht (stand per eind 2017) met de tien hoofdcategorieën en wanneer deze voor het laatst integraal zijn doorlopen:

I.	Matching/renterisico	27-10-2016
II.	Marktrisico	15-12-2016
III.	Kredietrisico	21-09-2017
IV.	Verzekeringstechnisch risico	21-09-2017
V.	Omgevingsrisico	17-04-2015
VI.	Operationeel risico	17-02-2017
VII.	Uitbestedingsrisico Vermogensbeheer	12-12-2017
	Uitbestedingsrisico Pensioenbeheer	uitgevoerd begin 2018
VIII.	IT-risico	gepland 2018
IX.	Integriteitrisico	06-11-2015
X.	Juridisch risico	21-09-2017

Nadat de hoofdcategorieën zijn besproken binnen de commissie IRM worden deze definitief vastgesteld in de bestuursvergaderingen.

Vanaf 2017 heeft het bestuur de commissie IRM gemandateerd om binnen de afgesproken kaders (i.c. de statuten en het pensioenreglement) de stukken inzake individuele gevalshandeling af te handelen. Het gaat hierbij uitsluitend om:

- Verzoeken tot vrijwillige aansluiting;
- Dispensatieverzoeken;
- Verzoeken van deelnemers.

Bovengenoemde verzoeken worden onder het kopje “pensioenbeleid” apart besproken binnen de commissie.

2.6 Verslag vergaderingen communicatiecommissie

TKP nieuwe uitvoerder pensioenadministratie

In 2017 is de pensioenadministratie overgegaan naar TKP. Naast de administratie is ook de ondersteuning inzake communicatie bij TKP ondergebracht. Begin 2017 hebben de leden van de Communicatiecommissie zich via een presentatie aan TKP voorgesteld. TKP heeft de leden rondgeleid over de afdelingen Pensioendesk, Backoffice en Werkgeversdesk.

De samenleving digitaliseert en de burger wordt steeds mondiger. Het pensioenfonds Particuliere Beveiliging heeft communicatie naar haar doelgroepen als prioriteit gesteld. Het pensioenfonds wil “met hapklare brokken” de doelgroepen inzicht geven in de eigen pensioensituatie tijdens belangrijke life-events. Het faciliteert de doelgroepen met een eigen communicatieaanpak en doet dat op een persoonlijke manier. Het pensioenfonds is daarnaast eerlijk: het kan geen zekerheid bieden. De doelgroepen moeten zelf ook opletten en verantwoordelijkheid nemen. Het pensioenfonds heeft de ambitie uitgesproken om op termijn breder te communiceren over financiële planning zodat deelnemers echt zicht krijgen op hun situatie later.

De kernboodschap is de rode draad in de communicatie. Het verwoordt kort en krachtig de missie van het pensioenfonds. Het pensioenfonds heeft de missie vertaald in drie kerndoelstellingen, verwoord vanuit de deelnemer:

- 1) "Ik weet wat mijn situatie is / ik weet wat ik moet doen" (als ik ga.... samenwonen, trouwen, van baan veranderen, baan verliezen, scheiden, overlijden, arbeidsongeschiktheid);
- 2) "Ik weet hoe mijn pensioentoekomst eruit ziet";
- 3) "Ik weet wat de belangrijkste risico's zijn".

In 2018 zal een kwantitatief onderzoek (nulmeting) onder een steekproef van de actieve deelnemers van het pensioenfonds worden gehouden. Hiermee wil het pensioenfonds inzicht krijgen in het beeld dat deelnemers hebben van het pensioenfonds en in de waardering van de communicatie.

Bij het bepalen van de bruto steekproef wordt met achtergrondkenmerken rekening gehouden. De uiteindelijke respons moet een representatief beeld geven van de hele populatie. Vooraf worden relevante kenmerken zoals geslacht, leeftijd, aantal jaren opgebouwd pensioen bepaald.

In 2017 heeft de communicatiecommissie vijf keer vergaderd. Hierbij een overzicht met de belangrijkste gebeurtenissen en onderwerpen die in deze vergaderingen zijn besproken.

Communicatiebeleidsplan

In 2017 heeft de communicatiecommissie vergaderd over een nieuw beleidsplan. De leden van het verantwoordingsorgaan waren bij deze vergaderingen betrokken:

- Sessie 1: de basis van het beleidsplan is gelegd tijdens een visie- en bouwstenensessie, met vertegenwoordigers van de communicatiecommissie, leden van het verantwoordingsorgaan en vertegenwoordigers van TKP
- Sessie 2: de communicatiecommissie heeft met een aantal leden van het verantwoordingsorgaan nagedacht over de creatieve invulling van de strategie.

In het communicatiebeleidsplan 2018-2020 is een nieuwe communicatiestrategie vastgesteld. Deze strategie berust op 4 pijlers:

- Reality check (realistisch en betrokken)
- Segmentatie (naar leeftijd, doelgroep, lengte dienstverband, life event etc.)
- Digitalisering
- Campagnematig werken

Filmpjes van de voorzitter

Ten behoeve van de website van het pensioenfonds zijn in 2017 twee filmpjes met de voorzitter van het bestuur opgenomen. De onderwerpen van de filmpjes waren:

- Toeslagverlening
- Korten

Berichtenbox

Het pensioenfonds is nog niet aangesloten op de berichtenbox. Begin 2017 heeft de Pensioenfederatie te kennen gegeven dat de capaciteit van de berichtenbox uitgebreid dient te worden en dat de overheid voornemens was de kosten door te belasten aan de gebruikers. Uit deze berichtgeving bleek dat de kosten per bericht niet vooraf vaststaan en in een aantal gevallen de kosten van fysieke verzending overtreffen.

Het pensioenfonds heeft besloten te wachten met aansluiting op de berichtenbox. In het tweede kwartaal van 2018 zal het pensioenfonds een go - no go beslissing over de berichtenbox nemen.

Campagne “Stuur ons door”

Het pensioenfonds komt vaak bij een salarisadministrateur terecht met de communicatie. Het pensioenfonds wil echter met de werkgever zélf communiceren. Via de (offline en online) campagne “Stuur ons door” is getracht zoveel mogelijk e-mailadressen van hen te achterhalen. De slogan was tweeledig, Zowel “Stuur ons uw e-mailadres door” en “Stuur onze mail aan de juiste persoon door”.

Nieuwsbrieven

In 2017 zijn drie (digitale) nieuwsbrieven verstuurd; één naar de werkgevers en twee naar de werknemers.

2.7 Verslag vergaderingen auditcommissie

Voor het pensioenfonds is in 2015 een auditcommissie ingesteld. Aan de werkzaamheden van de auditcommissie ligt de AC-charter ten grondslag; de scope betreft Financiën, Beleggingen en Risk Management. Conform het verzoek van het bestuur vervult de auditcommissie noch de rol van een (extra) adviescommissie, noch van een beleidsorgaan, noch van een besluitvormend orgaan. In de Governancestructuur van het pensioenfonds wordt in deze rollen anderszins voorzien. Dientengevolge toetst de auditcommissie met name de bestuurlijke processen rondom haar aandachtsgebieden. Inhoudelijke keuzes (zowel strategisch, tactisch als operationeel) door het bestuur en haar organen worden - in principe - niet beoordeeld.

In het jaar 2017 heeft de auditcommissie vier maal vergaderd. Naast deze reguliere vergaderingen heeft de auditcommissie apart vergaderd met de niet-uitvoerende bestuursleden. Op grond van haar werkzaamheden heeft de auditcommissie begin 2018 haar bevindingen gerapporteerd en gepresenteerd aan het niet-uitvoerend bestuur.

3 Financieel beleid

3.1 Inleiding

Het bestuur heeft als doelstelling de beleggingsportefeuille zodanig in te richten dat het rendements-/risicoprofiel op lange termijn zo goed mogelijk aansluit bij het ambitieniveau en de onderhavige verplichtingen van het pensioenfonds.

3.2 Premie

(Bedragen in deze paragraaf zijn in duizenden Euro's.)

De reglementaire premie is 32,2%. Van de premie kwam 12,88% voor rekening van de werknemer.

Voor de verplichte verzekering werd aldus in het verslagjaar € 66.308 aan premie ten gunste van het pensioenfonds vastgesteld.

In het jaar 2012 is het pensioenfonds overgestapt naar een gedempte kostendekkende premie. Het bestuur is zich ervan bewust dat de dempingsmethode gedurende langere tijd gehanteerd dient te worden. DNB heeft per brief ingestemd met de overstap naar een gedempte kostendekkende premie. Mede uit het oogpunt van evenwichtige belangenbehartiging heeft het bestuur (in samenspraak met sociale partners) vanaf 2016 gekozen voor een rentedemping van 5 jaar (tot en met 2015 ging het bestuur uit van een rentedemping van 10 jaar).

De kostendekkende premie (demping 60 maanden) voor het verslagjaar bedraagt € 67.663. De samenstelling van de kostendekkende premie is als volgt:

Actuarieel benodigd:	€ 52.347
Solvabiliteitsopslag:	€ 11.516
Opslag voor uitvoeringskosten:	€ 3.800
Totaal	€ 67.663

De kostendekkende premie (zonder demping toe te passen) bedroeg in het verslagjaar € 84.412.

De samenstelling van de feitelijke premie is als volgt:

Actuarieel benodigd:	€ 52.794
Solvabiliteitsopslag:	€ 11.615
Opslag voor uitvoeringskosten:	€ 3.665
Totaal	€ 68.074

3.3 Toeslag

De toeslag op de pensioenaanspraken van de (ex-)deelnemers en van de ingegane pensioenen is voorwaardelijk. Er bestaat geen recht op jaarlijkse toeslag. Of er toeslag wordt verleend en in welke mate is afhankelijk van de financiële middelen van het pensioenfonds en van het oordeel van het bestuur en de actuaris over de financiële positie van het pensioenfonds. In het verleden verleende toeslagen geven geen zekerheid over toeslagen in de toekomst.

Het bestuur heeft de volgende toeslagmatrix (geldend vanaf 1 juli 2015) vastgesteld:

- Ondergrens voor voorwaardelijke toeslagverlening 110% (wettelijk)
- De bovengrens voor voorwaardelijke toeslagverlening vast te stellen conform de nFTK systematiek (wettelijk)
- Inhaaltoeslagen toestaan vanaf een beleidsdekkingsgraad hoger dan de bovengrens (nu ongeveer 135%)

Bij het toekennen van toeslagen kijkt het bestuur ook naar de economische situatie en kan worden afgeweken van het toeslagbeleid.

Bijgaand een overzicht met de toegekende en gemiste toeslagen voor de actieve deelnemers vanaf 2006:

Datum toeslag	Maatstaf (loonindex)	Toegekend	Niet toegekend
1 januari 2006	1,15%	1,15%	0,00%
1 januari 2007	1,25%	1,25%	0,00%
1 januari 2008	3,10%	3,10%	0,00%
1 januari 2009	3,25%	0,00%	3,25%
1 januari 2010	3,10%	0,90%	2,20%
1 januari 2011	0,00%	0,00%	0,00%
1 januari 2012	2,30%	0,00%	2,30%
1 januari 2013	0,00%	0,00%	0,00%
1 januari 2014	0,00%	0,00%	0,00%
1 januari 2015	1,50%	0,00%	1,50%
1 januari 2016	1,50%	0,00%	1,50%
1 januari 2017	2,50%	0,00%	2,50%
1 januari 2018	0,00%	0,00%	0,00%

Bijgaand een overzicht met de toegekende en gemiste toeslagen voor de niet-actieve deelnemers vanaf 2006 (voor deelnemers die voor 1 januari 2004 inactief zijn geworden geldt de loonindex als ambitie):

Datum toeslag	Maatstaf (prijsindex)	Toegekend	Niet toegekend
1 januari 2006	1,02%	1,02%	0,00%
1 januari 2007	1,65%	1,65%	0,00%
1 januari 2008	1,25%	1,25%	0,00%
1 januari 2009	1,91%	0,00%	1,91%
1 januari 2010	1,44%	0,45%	0,99%
1 januari 2011	0,67%	0,00%	0,67%
1 januari 2012	1,90%	0,00%	1,90%
1 januari 2013	2,05%	0,00%	2,05%
1 januari 2014	1,59%	0,00%	1,59%
1 januari 2015	0,99%	0,00%	0,99%
1 januari 2016	0,00%	0,00%	0,00%
1 januari 2017	0,52%	0,00%	0,52%
1 januari 2018	1,59%	0,00%	1,59%

3.4 Ontwikkeling actuele dekkingsgraad

Eind 2017 was de actuele dekkingsgraad 106,7%, daarmee was de dekkingsgraad hoger dan de dekkingsgraad eind 2016 (99,8%). Het bestuur neemt alle toekomstige beslissingen op basis van de beleidsdekkingsgraad (104,4% per eind 2017) en niet op de actuele dekkingsgraad, maar verliest daarbij niet de actualiteit uit het oog.

Hierbij een overzicht met het verloop van de (actuele) dekkingsgraad in de afgelopen 5 jaar:

31-12-2017	106,7%
31-12-2016	99,8%
31-12-2015	100,9%
31-12-2014	111,9%
31-12-2013	116,4%

3.5 Kosten uitvoering pensioenbeheer en vermogensbeheer

3.5.1 Kosten pensioenbeheer

De kosten pensioenbeheer worden gerapporteerd in euro per deelnemer. Het aantal deelnemers is de som van het aantal actieve deelnemers en gepensioneerden per ultimo 2017. De bedragen in paragraaf 3.6 zijn in duizenden Euro's.

De kosten pensioenbeheer bedragen voor 2017 € 3.791. Omgerekend naar kosten per deelnemer is dit € 152,39.

Voor 2016 bedroegen de kosten pensioenbeheer € 4.529. De kosten per deelnemer bedroegen € 178,56.

Het bedrag aan kosten pensioenbeheer bestaat uit:

- Kosten deelnemer
- Kosten werkgever
- Kosten bestuur en financieel beheer
- Kosten projecten

De kosten deelnemer hebben betrekking op alle werkzaamheden die de administratie van het pensioenfonds verricht om de pensioenaanspraken te administreren, de uitkeringen van de pensioengerechtigden te verzorgen en alle deelnemers en pensioengerechtigden te informeren. Te denken valt hierbij aan het verwerken van waardeoverdrachten, het afkopen van kleine pensioenen, het toekennen van pensioenen en de communicatie met alle doelgroepen (helpdesk, website, pensioenplanner, nieuwsbrief, Uniform Pensioenoverzicht, start- en stopbrief, enzovoorts).

De kosten werkgever hebben betrekking op alle activiteiten die voortvloeien uit het beheer van het bestand van aangesloten werkgevers, de aanlevering en verwerking van de werknemersgegevens, het opleggen en innen van de pensioenpremies en het onderhouden van de contacten met die werkgevers.

De kosten bestuur en financieel beheer hebben betrekking op de bestuurlijke kosten (bestuur, verantwoordingsorgaan en auditcommissie), het voeren van het secretariaat, het opstellen van het bestuursverslag en het samenstellen van financiële rapportages, de kosten van het wettelijk toezicht (DNB, AFM) en de advies- en controlekosten (actuaris, accountant, aan derden uitbestede activiteiten).

De projectkosten 2017 van € 95 bestaan uit een extra last met betrekking tot de transitie van pensioenbeheer eind 2016.

In de volgende tabel is een specificatie opgenomen van de kosten pensioenbeheer die het pensioenfonds in het verslagjaar heeft gemaakt. Tevens worden ter vergelijking de kosten van 2016 gegeven.

	Bedrag 2017	Bedrag 2016
Kosten werknemer		
Administratie, communicatie en uitvoering	2.155	1.813
Kosten werkgever		
Administratie, communicatie en uitvoering	246	474
Kosten bestuur en financieel beheer		
Ondersteuning en financiële administratie	521	518
Toezihtkosten		
* DNB	92	80
* AFM	14	13
* Verantwoordingsorgaan	29	6
Advies- en controlekosten		
* Actuaris	167	232
* Accountant en compliance	49	38
Pensioenfederatie	34	34
Kosten bestuur en vergaderingen	281	350
Diverse adviseurs	70	138
Overige kosten	38	34
Projectkosten	95	799
Totaal kosten pensioenuitvoering inclusief projectkosten	3.791	4.529
Totaal kosten pensioenuitvoering exclusief projectkosten	3.695	3.730
Allocatie naar kosten vermogensbeheer		
Kosten accountant/adviseur	43	61
Kosten bestuursondersteuning	118	93
Kosten bestuur	152	102
Overige kosten	49	-
Totaal allocatie naar kosten vermogensbeheer	362	256
Totaal pensioenbeheerkosten in de jaarrekening	4.153	4.785

Actieve deelnemers	21.366	22.075
Pensioengerechtigden	3.509	3.287
Totaal	24.875	25.362
Pensioenbeheerkosten inclusief projectkosten in euro per deelnemer	152,39	178,56
Pensioenbeheerkosten exclusief projectkosten in euro per deelnemer	148,55	147,06

3.5.2 Kosten vermogensbeheer

Het inzicht in en de beheersing van kosten van vermogensbeheer in de pensioensector heeft grote aandacht gekregen. Het beleid is gericht op het verhogen van inzicht om de kosten nog beter te kunnen beheersen en te reduceren, met behoud van rendement. Het pensioenfonds volgt in de presentatie van de kosten van vermogensbeheer de “aanbevelingen uitvoeringskosten van de Pensioenfederatie” zoals gepubliceerd in november 2011 en de “nadere uitwerking kosten vermogensbeheer herziene versie met aanvullingen van de Pensioenfederatie” zoals gepubliceerd in februari 2016.

Toelichting bij de wijziging in kosten(structuur) van 2017 ten opzichte van 2016

Door de transitie van PGGM naar BMO als fiduciair manager in 2016 zijn de kosten in 2017 anders verdeeld. In 2017 waren de totale kosten (inclusief transactiekosten) lager dan in 2016, wat voor een groot deel verklaard kan worden doordat veel kosten 2016 éénmalig hoger waren in verband met het uitvoeren/controleren en de transactiekosten van het transitieproject. Hieronder is een toelichting per categorie opgenomen:

- De kosten voor vastgoed en alternatieve beleggingen (infrastructuur) zijn met name gestegen door de hogere performance fee voor de behaalde positieve performance.
- De kosten voor aandelen en vastrentende waarden zijn in 2017 lager dan in 2016. In 2016 was sprake van een transitie van PGGM naar BMO. Per 1 juli 2016 zijn de categorieën aandelen wereldwijd en aandelen ontwikkelde markten omgevormd naar één Europees discretionair aandelenmandaat en Europese credits zijn omgevormd naar een discretionair mandaat. De daling van de kosten bestaat enerzijds uit een verlaging van de beheerfee en anderzijds is het zo dat in de nieuwe structuur een separate fee betaald wordt aan de custodian ten behoeve van onder andere bewaring. Voor de categorie staatsobligaties geldt verder dat hier niet langer een separate beheerfee voor berekend wordt, maar de fee is inbegrepen in de fiduciaire fee van BMO. 2017 was het eerste volledige jaar dat kosten conform de nieuwe opzet bij BMO zijn.
- Onder “overige beleggingen” vielen voorheen de kosten van de PGGM Treasurydesk (inclusief het afdekken van vreemde valuta). Deze zijn halverwege 2016 gedeeltelijk verschoven naar de fiduciaire fee. De kosten in 2016 hebben betrekking op de periode voor 1 juli 2016. De beheerkosten voor de rente- en valuta-overlay zijn vanaf juli 2016 onderdeel van fiduciaire fee.
- Als transactiekosten zijn opgenomen de kosten voor aankoop van beleggingen door het pensioenfonds (zoals aan/verkoop van participaties in een beleggingsfonds of bijv. aandelen in een discretionair mandaat). Aan- en verkoopkosten zijn de kosten van aan- en verkoop van beleggingen die door de vermogensbeheerder binnen een beleggingsfonds (waarbij evt. in en uitstapvergoedingen worden verrekend). Voor de mandaten bij BMO (waaronder rente en valuta overlay) en SSGA zijn alle transactiekosten als transactiekosten verantwoord. Voor de beleggingsfondsen bij PGGM zijn daarnaast de transactiekosten binnen de beleggingsfondsen als aan- en verkoopkosten verantwoord. In 2017 is door de transitie van PGGM naar BMO een groter deel van de kosten als transactiekosten verantwoord. Verder waren in 2016 de transactiekosten hoger als gevolg van de transitie van PGGM naar BMO. Dit jaar is conform de aanbeveling Pensioenfederatie voor alle categorieën, met uitzondering van de door de SSGA beheerde obligatieportefeuille, een volledige look through van transactiekosten toegepast. Bij look through is een correctie gemaakt voor de in- en uitstapvergoedingen bij beleggingsfondsen, door het pro rata deel van deze opbrengsten te verdisconteren met de in- en uitstapvergoedingen die door het pensioenfonds zijn betaald. Daarnaast is het pro rata deel van de transactiekosten in een beleggingsfonds aan het pensioenfonds toegerekend.
- De kosten vermogensbeheer en bestuursbureau waren in 2017 hoger dan in 2016 doordat de toerekening aan van kosten aan vermogensbeheer meer in lijn is gebracht met de werkelijke tijdsbesteding. Hierdoor is een groter deel van de kosten van het bestuur en bestuursondersteuning toegerekend aan vermogensbeheerkosten. Ook is in 2017 een deel van de actuariële en accountantskosten toegerekend aan vermogensbeheer om een meer evenwichtige kostenverdeling te bewerkstelligen.
- De kosten voor fiduciair beheer waren in 2017 hoger dan in 2016. Vanaf 1 juli 2016 is de vergoeding voor de fiduciair manager voor de rente- en valuta-afdekking opgenomen in de kosten voor fiduciair beheer. 2017 is het eerste volledige jaar dat de kosten conform deze afspraken zijn.

- De post kosten bewaarloon was in 2016 nieuw in verband met het feit dat het pensioenfonds per 1 juli 2016 voor het eerst een eigen custodian (KAS BANK) heeft aangesteld (ten opzichte van een indirecte relatie met de custodians van de PGGM fondsen waarbij de kosten in de totale fondskosten opgenomen waren). In 2017 zijn deze kosten voor het eerst voor een volledig jaar weergegeven.
- De advieskosten zijn lager ten opzichte van 2016. De kosten waren in 2016 hoger vanwege diverse (eenmalige) projectkosten rond het transitieproject (onder andere additionele accountantsverklaringen, controle op de transitie door ITS, juridisch advies en projectkosten van PGGM).
- De post "overige kosten" bevat kosten voor aanvullende dienstverlening (zoals rapportages, compliance monitoring, bankdiensten, tax reclaim) door KAS BANK.

bankdiensten, tax reclaim) door KAS BANK.

		Transactiekosten			
2017	Beheerkosten	Performance gerelateerde kosten	Transactiekosten excl. aan- verkoopkosten	Aan- en verkoopkosten	Totaal
Kosten per beleggingscategorie					
Vastgoed	968	224	35	56	1.284
Aandelen	282	-	36	41	359
Alternatieve beleggingen	370	62	51	-25	458
Vastrentende waarden	604	-	733	512	1.849
Hedgefonds	-	-	-	-	-
Commodities	94	-	-	121	215
Overige beleggingen	-	-	-	-	-
Totaal kosten toe te wijzen aan categorieën excl. overlay	2.318	286	856	705	4.164
Kosten overlay beleggingen			372		372
Totaal kosten toe te wijzen aan categorieën incl. overlay	2.318	286	1.228	705	4.536
Overige vermogensbeheerkosten					
Kosten vermogensbeheer pensioenfonds en bestuursbureau	439				439
Kosten fiduciair beheer	1.725				1.725
Bewaarloon	147				147
Advieskosten vermogensbeheer	149				149
Overige kosten	360				360
Totaal overige vermogensbeheerkosten	2.820				2.820
Totaal kosten vermogensbeheer	5.138				7.356

2016	Beheerkosten	Performance gerelateerde kosten	Transactiekosten		Totaal
			Transactiekosten exclusief aan- en verkoopkosten	Aan -en verkoopkosten	
Kosten per beleggingscategorie					
Vastgoed	1.000	81	25	21	1.127
Aandelen	310	6	175	113	604
Alternatieve beleggingen	354	2	-	-	356
Vastrentende waarden	691	-55	57	1.571	2.264
Hedgefonds	-	-	-	-	-
Commodities	95	-	-	113	208
Overige beleggingen	73	-	-	95	168
Totaal kosten toe te wijzen aan categorieën excl. Overlay	2.523	34	257	1.913	4.727
Kosten overlay beleggingen	164	-	-	926	1.090
Totaal kosten toe te wijzen aan categorieën incl. overlay	2.687	34	257	2.839	5.817
Overige vermogensbeheerkosten					
Kosten vermogensbeheer pensioenfonds en bestuursbureau	217				217
Kosten fiduciair beheer	1.289				1.289
Bewaarloon	38				38
Advieskosten vermogensbeheer	344				344
Overige kosten	227				227
Totaal overige vermogensbeheerkosten	2.117				2.117
Totaal kosten vermogensbeheer	4.804				7.934

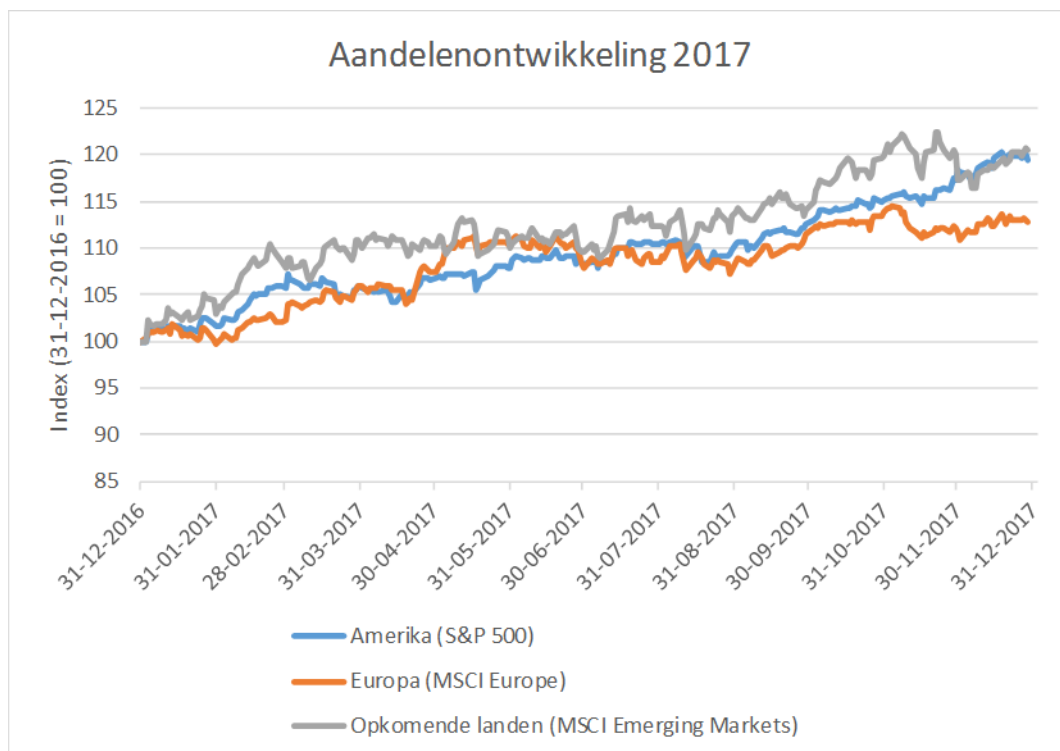
3.6 Beleggingen

3.6.1 Marktentwikkelingen 2017

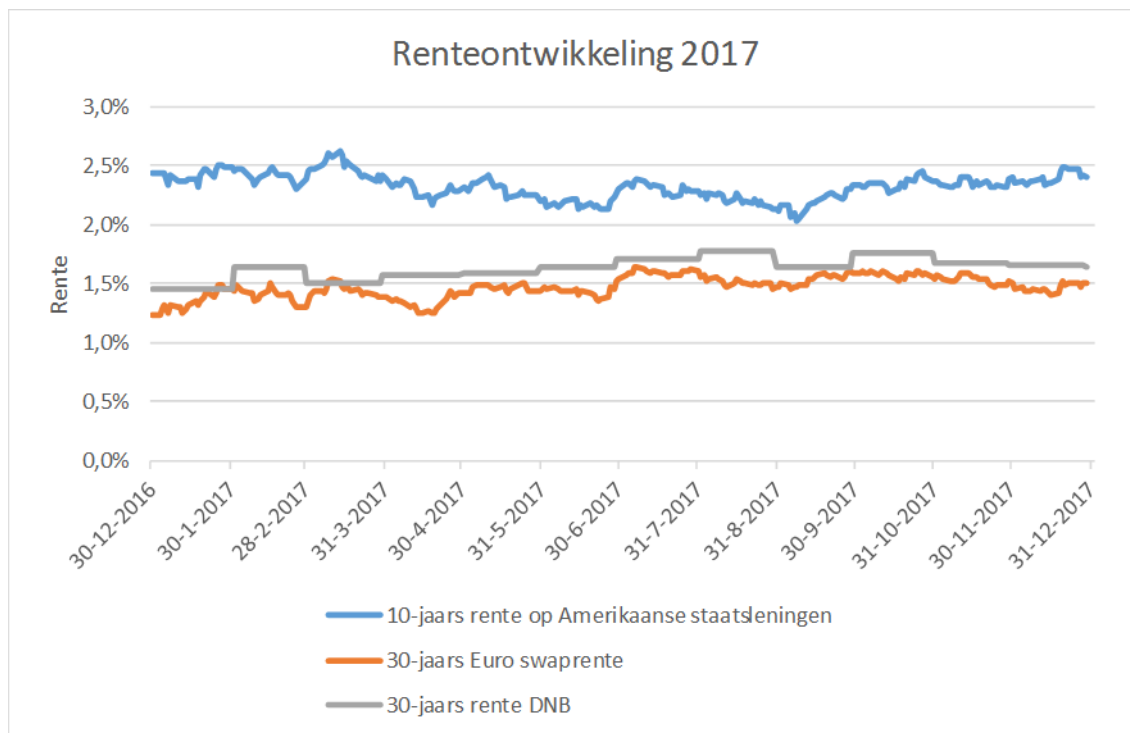
De politieke onrust, die men alom verwachtte, bleef in 2017 grotendeels uit. De populistische lente kwam niet tot volledige bloei, al is het nog te vroeg voor de gevestigde politiek om zich rijk te rekenen. Vooral de klinkende overwinning van Macron in Frankrijk bracht een hoop rust op de markten. De afstraffing van Merkel later in het jaar kon daar niet veel in veranderen. Grote uitglijdende bij Trump bleven uit, en ook de gevreesde gevolgen van de Brexit kwamen nog niet aan de oppervlakte. Het jaar kenmerkte zich eigenlijk vooral door stabiel oplopende aandelenbeurzen, het aantal dagen met flink rode cijfers op de schermen was ongekend klein. Het stabiele klimaat ging gepaard met een steeds betere macro-economische omgeving. De werkgelegenheid nam toe, de winsten en omzetten van bedrijven stegen gestaag, de economische groei liep op tot niveaus boven potentieel en zelfs op het gebied van inflatie waren er positieve ontwikkelingen, al is de inflatie nog immer te laag voor de gestelde inflatiedoelen van de centrale banken.

De initiële angst en daarmee ook de matige vooruitzichten maakten snel plaats voor een veel positievere kijk op de economie. Dit positieve sentiment was op elk continent te vinden. De Japanse economische groei was, gegeven de demografie van het land, goed te noemen. In Europa steeg de werkgelegenheid en in de VS is deze zelfs op een niveau die je als 'krap' zou kunnen beschouwen. In reactie op al dit positieve nieuws gingen de centrale banken langzaam over tot een minder accommoderend beleid. De Amerikaanse centrale bank nam het voortouw door de eerste stappen te zetten in de afbouw van de balans. In Europa zijn wij wat minder ver, maar de eerste stap naar een meer normaal monetair beleid is ook gezet. De Europese centrale bank (ECB) heeft in de tweede helft van het jaar aangekondigd dat het steeds minder obligaties gaat opkopen en bij voortdurend goed nieuws hier eind september 2018 helemaal mee gaat stoppen, al laat de eerste renteverhoging nog wel even op zich wachten.

Dit positieve beeld leverde dan ook mooie aandelenrendementen op. In alle regio's waren groene cijfers te zien, met de Amerikaanse beurs en aandelen opkomende landen (in EUR) aan kop met rond de 20% rendement. In Europa moesten we het stellen met ongeveer de helft hiervan, onzekerheden rondom Brexit en de aansterkende Euro waren hier debet aan. Opvallend was vooral dat de koersgrafieken stabiel stijgende patronen lieten zien.

In de Verenigde Staten bleef de rente gelijk. Daar was de 10-jaars rente zowel aan het begin als het einde van het jaar 2,4%, gesteund door stabiel lage inflatie en een voorspelbaar beleid van de centrale bank. Belangrijker is natuurlijk wat de rente in Europa deed. In de Eurozone steeg de 30-jaars rente van 1,2% naar 1,5%. Dat komt vooral door de hogere economische groei, maar ook omdat de ECB de stimulerende maatregelen gaat afbouwen.

Voor obligatiebeleggingen in de Euro-periferie landen waren nog wel bescheiden plusjes te noteren, evenals voor bedrijfsobligaties en obligaties van opkomende landen. De yield pick up en de dalende spreads zorgden daar voor groene cijfers. Voor de risicovollere High Yield beleggingen bleven de rendementen achter bij de verwachtingen, met een min als resultaat. Vastgoedbeleggingen in Nederland konden volop profiteren van de aantrekkende huizenmarkt. Toenemende krapte op de woningmarkt doet de vraag naar huurwoningen stijgen. Het feit dat starters nauwelijks in aanmerking komen voor een koopwoning biedt nog verdere ondersteuning.

In het kielzog van de aantrekkende huizenmarkt kon ook de hypotheekmarkt omhoog. De vraag naar hypothecair krediet steeg navenant. Met een flink deel van de traditionele kredietverschaffers aan de zijlijn, het kapitaalbeslag in het kader van Basel IV zet banken op een achterstand, konden pensioenfondsen en verzekeraars nog altijd mooie rendementen behalen op hypotheekleningen.

3.6.2 De beleggingsportefeuille

De totale beleggingsportefeuille van het pensioenfonds kwam eind 2017 uit op een vermogen van € 1,5 miljard wat een stijging is van € 107 miljoen ten opzichte van eind vorig jaar. Dit is vooral te verklaren door de premies en het behaalde rendement van 5,1%.

De beleggingsportefeuille van het pensioenfonds bestaat uit een matchportefeuille (met als doel het verminderen van het (rente)risico versus de verplichtingen en daarnaast het betalen van een deel van de verplichtingen) en een returnportefeuille (met als doel het betalen van een deel van de verplichtingen, en daarnaast het genereren van extra rendement ten behoeve van herstel van de dekkingsgraad, het creëren van goede indexatie kansen en het betaalbaar houden van de regeling). De returnportefeuille behaalde in 2017 positieve resultaten. Dit werd vooral veroorzaakt door de wereldwijd gestegen aandelenkoersen. In de ontwikkelde markten stegen de aandelen met 16,2%. De 30-jaars rente is in 2016 gestegen van 1,2% naar 1,5% wat een negatief effect heeft gehad op de vastrentende waarde beleggingen en dus ook op de matchportefeuille.

Het rentebeleid van het pensioenfonds is in 2017 niet veranderd. Dit betekent dat bij de lage renteniveaus, zoals die zich in 2017 voordeden, de renteafdekking gedurende het gehele jaar 30% was. De rente is in 2017 uiteindelijk gestegen. Hierdoor daalde de waarde van de beleggingen in de matchportefeuille, maar daalden de verplichtingen veel minder, wat dus netto een positief effect heeft op de dekkingsgraad van het pensioenfonds.

De tabel toont de beleggingen eind 2017 in procenten:

CATEGORIE	Belegd Vermogen (%) 31-12-2017	Belegd Vermogen (*1.000) 31-12-2017
Returnportefeuille	81,5%	1.223.909
Matchportefeuille	18,5%	276.995
Totale portefeuille	100,0%	1.500.905
<i>Liquide Returnportefeuille</i>		
Vastrentende waarden	38,0%	406.041
Beursgenoteerd Vastgoed	6,1%	65.239
Aandelen	48,3%	515.535
Grondstoffen	7,5%	80.507
Liquiditeiten	0,1%	1.012
Totale liquide returnportefeuille	100,0%	1.068.335
<i>Illiquide Returnportefeuille</i>		
Particuliere hypotheek	8,2%	12.680
Zakelijke hypotheek	8,5%	13.198
Privaat vastgoed PGGM	48,3%	75.205
Privaat vastgoed SAREF	3,2%	4.953
Infrastructuur	30,0%	46.681
Valuta overlay	1,8%	2.858
Totale illiquide returnportefeuille	100,0%	155.574
<i>Totale returnportefeuille</i>	-	1.223.909
<i>Matchportefeuille</i>		
Euro Staatsobligaties	81,5%	225.848
Rente swaps	0,2%	474
Liquiditeiten	18,3%	50.672
Totale matchportefeuille	100,0%	276.995

Aanpassingen in de beleggingsportefeuille

In 2017 zijn er geen grote aanpassingen in de portefeuille doorgevoerd. Wel zijn er diverse searches opgestart om voor bepaalde asset classes nieuwe managers te zoeken. Dit zal zijn weerslag krijgen in portefeuille gedurende 2018.

Rendement van de beleggingsportefeuille

Het rendement van de portefeuille van het pensioenfonds wordt afgezet tegen een benchmark. Dit gebeurt om de resultaten te kunnen beoordelen. Het rendement van de totale portefeuille in 2017 was 5,10%. De benchmark was 4,42%. Dit betekent dat het pensioenfonds een 'outperformance' had van 0,65%. Ook na kosten (0,12%) staat er voor het pensioenfonds nog steeds een outperformance van 0,53% (rendement na kosten 4,97% en benchmark 4,42%).

In de tabel hieronder staan de rendementen (voor aftrek van management fee, maar na aftrek van de transactiekosten) per categorie en van de totale portefeuille in 2017.

Liquide Returnportefeuille	Year to Date		
	Portefeuille Return	Index Return	Relatief
Aandelen			
Ontwikkelde Markten	16,15	15,46	0,60
Opkomende Markten	7,95	7,51	0,40
Obligaties			
Opkomende Markten Lokale valuta	1,11	1,05	0,06
Bedrijfsobligaties	2,20	2,20	0,00
High Yield	-4,42	-3,38	-1,08
Overig			
Grondstoffen	7,22	7,19	0,03
Beursgenoteerd Vastgoed	-2,80	-2,17	-0,64
Illiquide Returnportefeuille	Year to Date		
	Portefeuille Return	Index Return	Relatief
Infrastructuur	10,30	0,69	9,55
Privaat Vastgoed	2,39	-2,71	5,23
Direct vastgoed	6,16	6,16	0,00
Hypotheke Particulier	1,56	-0,41	1,97
Hypotheke Zakelijk	3,44	-0,18	3,63
Currency Overlay	26,68	25,62	0,84
Liquide Matchportefeuille	Year to Date		
	Portefeuille Return	Index Return	Relatief
Staatobligaties	-0,94	-0,97	0,03
Rente Swaps	-8,16	-8,16	0,00
Liquiditeiten	-0,55	-0,53	-0,02
Totaal Portefeuille	Year to Date		
	Portefeuille Return	Index Return	Relatief
Totaal Portefeuille	5,10	4,42	0,65

De belangrijkste bijdrage aan het absolute rendement van 5,10% kwam voort uit de aandelenbeleggingen (ontwikkelde landen +16,15% en opkomende markten +7,95%) en infrastructuur (+10,30%). Hiertegenover stond, vanwege de stijgende rente, een negatief rendement in de matchportefeuille (renteswaps -8,16% en staatobligaties -0,94%).

De outperformance van 0,65% wordt veroorzaakt door bijna alle asset classes. Alleen de liquiditeiten (-2bp), High Yield (-108bp) & Beursgenoteerd Vastgoed (-64bp) laten een underperformance zien. Voor de laatste twee asset classes zal er gezocht worden naar een nieuwe externe manager. Verwachting is dat dit in 2018 geïmplementeerd wordt.

Z-score 2017 van de beleggingsportefeuille

De z-score wordt ieder jaar berekend. Deze score laat het verschil zien tussen het werkelijke rendement van de portefeuille en het rendement van de benchmark. Een positief getal betekent dat de beleggingen van het pensioenfonds het beter deden dan de markt. Een negatief getal betekent dat de beleggingen van het pensioenfonds het slechter deden dan de markt. Bij de berekening worden ook de kosten meegenomen. Daarnaast wordt een performancetoets gedaan. Deze toets berekent de z-scores over een periode van vijf jaar. In het Vrijstellingsbesluit Wet Bpf 2000 staat dat vrijstelling van de verplichte deelname aan een bedrijfstakpensioenfonds mogelijk is als de performancetoets lager is dan 0.

De z-score voor 2017 is 0,44%. De performancetoets is 1,11%, waarmee het pensioenfonds boven de toegestane norm zit.

Maatschappelijk verantwoord beleggingsbeleid (MVB-beleid)

Het pensioenfonds heeft een helder en transparant beleid voor maatschappelijk verantwoord beleggen (MVB) gericht op het identificeren en terugdringen van duurzaamheidsrisico's, maar ook op het signaleren van kansen. De strategie richt zich op het zoeken van de dialoog met ondernemingen waarin wordt belegd (aandelen en bedrijfsobligaties). Hierbij wordt gekeken naar diverse thema's op het gebied van milieu, de maatschappij en goed ondernemingsbestuur (ESG). Uitgangspunt hierbij zijn de wereldwijd geaccepteerde standaarden zoals de UN Principles for Responsible Investment (UNPRI) en de UN Global Compact (UNGC).

2017 stond voor wat betreft engagement in het teken van een aantal belangrijke thema's:

- **Klimaatverandering:** na het Klimaatakkoord van Parijs (eind 2015) was de dialoog met ondernemingen gericht op de implementatie. Meer dan 100 ondernemingen in de sectoren grondstofwinning, industrie en nutsbedrijven zijn aangesproken op het feit hoe hun bedrijfsmodel en -strategie is ingericht op een transitie naar een koolstofarme economie.
- **Arbidsomstandigheden:** met name grote ondernemingen met complexe ketens zijn benaderd over de risico's van schendingen binnen de keten (buiten hun directe controle), die enorme schade kunnen veroorzaken.
- **Corporate Governance:** diverse Europese landen hebben nieuwe corporate-governancecodes ontwikkeld of voorstellen gedaan voor (vergaande) hervormingen van bestaande codes. Daarnaast zijn in Azië verbeteringen doorgevoerd in standaarden (met name op de beurzen) als gevolg van toenemende concurrentiedruk.

Binnen de beleggingsportefeuille van het pensioenfonds zijn in 2017 totaal 287 ondernemingen binnen de aandelenportefeuille aangesproken, wat 63 keer resultaat heeft opgeleverd. Binnen de bedrijfsobligatieportefeuille is in 2017 met 98 ondernemingen de dialoog gezocht, wat in 34 gevallen tot positieve verandering heeft geleid.

het pensioenfonds is zich bewust dat het onderwerp maatschappelijk verantwoord beleggen zowel nationaal als internationaal in de schijnwerpers staat en volop in beweging is. Zo zijn de Sustainable Development Goals (SDG's) door de Verenigde Naties geïntroduceerd als gemeenschappelijk vocabulaire tussen beleggers, ondernemingen en overheden. Deze SDG's kunnen als katalysator voor het engagementproces dienen en de transparantie bij ondernemingen bevorderen. Ook zijn ze bruikbaar om de impact van de engagementinspanningen verder in kaart te brengen.

Ook binnen Nederland zijn in 2017 diverse initiatieven ontplooid om maatschappelijk verantwoord beleggen binnen de pensioensector verder te ontwikkelen. Zo wordt op initiatief van minister Ploumen voor een twintigtal sectoren gewerkt aan IMVO-convenanten (onder andere één voor de pensioensector en één voor de verzekeringsbranche): deze moeten de samenwerking tussen bedrijven, overheden, NGO's en stakeholders alsook het maatschappelijk verantwoord beleggen bevorderen.

Ook heeft de Pensioenfederatie een servicedocument verantwoord beleggen gepubliceerd met handvatten om het MVB-beleid verder te optimaliseren. Verder heeft DNB onderzoek gedaan naar duurzaam beleggen in de pensioensector en aanbevelingen gedaan om de transparantie (inclusief datakwaliteit), de samenwerking en integratie van duurzaamheid in het risicomanagement te bevorderen. Het pensioenfonds onderschrijft dergelijke initiatieven en werkt waar mogelijk samen, zonder de eigen identiteit te verliezen. Het MVB-beleid wordt dan ook periodiek geëvalueerd, waarna eventuele vervolgstappen gedefinieerd worden om dit verder te optimaliseren.

3.6.3 Vooruitzichten van onze fiduciair manager

Voor het komend jaar gaan we uit van een voortzetting van het rooskleurige beeld wat we vorig jaar ook hadden. De grote politieke hobbels zijn vorig jaar genomen en in 2018 zijn alleen de Italiaanse verkiezingen nog een politiek risico in Europa, al voorzien we in de basis geen problemen. Zwarte zwanen zijn natuurlijk nooit uit te sluiten.

De economie heeft wereldwijd de wind in de zeilen en de positieve ontwikkelingen van 2017 zullen ook in 2018 zichtbaar zijn. Dit betekent voor de VS een economische groei van iets meer dan 2,5% en in Europa net iets minder dan 2,5%. Voor beide regio's betekent dit groei boven potentie, waarbij de arbeidsmarkt vooral in de VS uiteindelijk tegen limieten kan gaan aanlopen. In Europa is er iets meer speling in de markt, en kan de groei boven trend iets langer aanhouden. De economische cyclus is dus wereldwijd in de expansieve fase, en vooralsnog staan alle seinen op groen. De kans op een recessie in 2018 is bescheiden, ondanks het feit dat de cyclus al 'oud' is.

De forse waarderingen van aandelen worden nog altijd ondersteund door groeiende winsten, en de lage rendementen op obligaties. De relatieve aantrekkelijkheid is nog altijd aanwezig. Waar 2017 een jaar was van politieke onzekerheden, zal 2018 in het teken staan van de monetaire veranderingen. Voor 2018 wordt breed verondersteld dat de FED de rente 3 of 4 keer zal verhogen, maar over het beleid daarna loopt de markt flink uit de pas met de 'forward guidance'. De markt prijst na 2018 nog nauwelijks verhogingen in, maar de FED geeft aan dat ze verwacht gestaag door te gaan met verhogen. In Europa liggen voor het eerste half jaar de kaarten op tafel, maar in de tweede helft van het jaar zal de markt van de ECB gaan verlangen dat ze duidelijkheid gaat verschaffen over wat ze na het stopzetten van het monetaire beleid (QE) gaat doen. Wanneer gaat de ECB de rente verhogen, en hoe voortvarend zal ze de balans gaan afbouwen? Voor 2018 verwachten wij in de Eurozone ieder geval nog geen renteverhogingen.

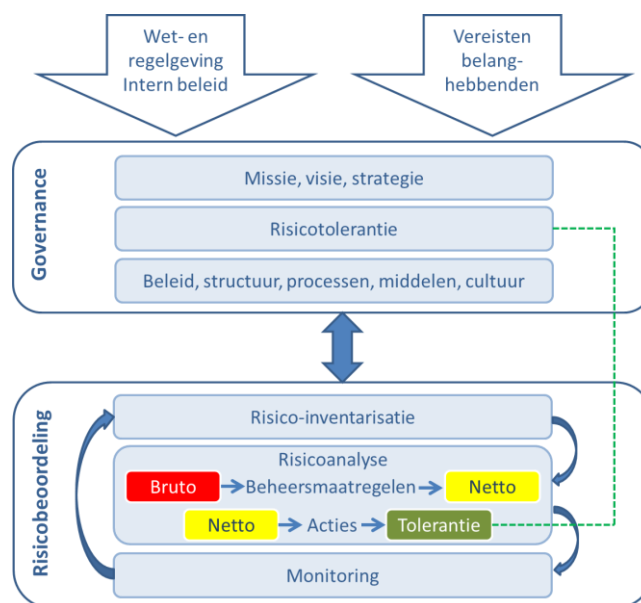
De naderende Brexit deadline zal aan het einde van het jaar de Britten parten gaan spelen. Tenzij er snel een overgangssituatie bedongen kan worden, en de EU zal de Britten dit niet zondemeer gunnen, dan zal de onrust over het uitblijven van zichtbare resultaten voor nervositeit zorgen. De pijn zal voor de Britten veel groter zijn dan voor de Eurolanden, maar voor geen van beide zal het uitblijven van resultaten gunstig zijn.

In Nederland zullen de huizenprijzen blijven stijgen, maar dreigt de markt droog te koken (aanbod droogt op), tenzij de politiek stappen onderneemt. Hierdoor kan de zittende belegger nog wel profiteren van de stijgende prijzen, maar zal instappen lastiger zijn. De aanvangsrendementen zullen naar verwachting nog iets verder dalen. De hypotheekmarkt zal nog kunnen rekenen op mooie rendementen, maar zal wel meer en meer de randen van het risicospectrum moeten opzoeken. Dit betekent hogere bevoorschotting en langere rentevast periodes. Door de verplichte aflossingen, en de sterke huizenmarkt blijven de risico's hiervan beheersbaar.

3.7 Risicoparagraaf

Het bestuur is verantwoordelijk voor het realiseren van de doelstellingen van het pensioenfonds, volgend vanuit de missie, visie en/of strategie van het pensioenfonds. Het bestuur bepaalt de koers van het pensioenfonds en weegt de factoren af die de koers positief of negatief beïnvloeden. Het bestuur wordt bij het streven om de doelstellingen van het pensioenfonds te bereiken, met onzekerheden geconfronteerd. Voor het bestuur is het van belang vast te stellen welke mate van onzekerheid als acceptabel wordt beschouwd (de risicotolerantie). Integraal risicomanagement stelt het bestuur in staat op een efficiënte en effectieve wijze om te gaan met onzekerheid en de hieraan verbonden risico's en kansen en het beleid, de structuur de processen en middelen en de cultuur daarop af te stemmen.

Het pensioenfonds beschikt over een beleid integraal risicomanagement. De principes die hierbij gehanteerd worden zijn als volgt schematisch weer te geven:

Het bestuur heeft de mogelijke risico's van het pensioenfonds in kaart gebracht en bepaald hoe het bestuur met deze risico's om wil gaan. Op basis van een actueel en volledig beeld van alle relevante risico's kan het bestuur gepaste beheersmaatregelen nemen en is het bestuur in control.

Voor de beheersing van de risico's die betrekking hebben op de uitvoering van de pensioenregeling en de werkzaamheden van het pensioenfonds, is aansluiting gezocht bij de toezichtkaders van DNB. DNB hanteert daarbij een aanpak van risicoanalyse en risicomitigatie in haar toezicht, genaamd FOCUS!. FOCUS! bouwt voort op de Financiële Instellingen Risicoanalyse Methode (FIRM), de methodiek die sinds 2005 bij DNB in gebruik is.

FIRM onderscheidt de volgende hoofdrisicocategorieën:

- Matching-/renterisico;
- Marktrisico;
- Kredietrisico;
- Verzekeringstechnisch risico;
- Omgevingsrisico;
- Operationeel risico;
- Uitbestedingsrisico;
- IT-risico;
- Integriteitsrisico;
- Juridisch risico.

De eerste vier categorieën zijn financieel van aard, de overige zijn niet-financieel. De hoofdcategorieën zijn verder onder te verdelen naar deelrisico's.

Risico's worden kwalitatief (aan de hand van vooraf vastgestelde referentieschalen) beoordeeld op basis van de waarschijnlijkheid van het optreden van het risico en de impact daarvan op het behalen van de doelstellingen. Hierbij wordt onderscheid gemaakt naar het bruto en netto risico en de risicotolerantie.

Het bruto risico is het risico zonder rekening te houden met eventuele beheersmaatregelen die het bestuur treft om de waarschijnlijkheid en/of impact te beperken. Het bruto risico is afhankelijk van de context waarbinnen het pensioenfonds opereert en de doelstellingen.

Ten aanzien van het bruto risico zijn vanuit de risicotolerantie van het pensioenfonds vier mogelijke reacties:

- Het risico accepteren;
- Het risico reduceren door het nemen van aanvullende beheersmaatregelen;
- Het risico vermijden door de activiteiten die geraakt worden door het risico te staken;
- Het risico overdragen door de activiteiten die door het risico geraakt worden (deels) uit te besteden.

Het netto risico is het risico dat overblijft nadat is gereageerd op de bruto risico's. Indien het netto risico vanuit de risicotolerantie (nog) niet acceptabel is, worden aanvullende acties gedefinieerd om tot de risicotolerantie te komen.

Risico-inschattingen, beheersmaatregelen en acties kunnen wijzigen naar aanleiding van interne en externe ontwikkelingen, maar ook door nieuwe inzichten. Integraal risicomanagement is daardoor een continu proces van inrichten, uitvoeren, rapporteren en bijsturen. Het bestuur maakt hierbij gebruik van een jaarplan IRM. Startpunt van het jaarplan is de jaarlijkse evaluatie van de bestaande risicoanalyses. Tijdens deze evaluatie komen de aandachtspunten naar voren, die onderdeel (moeten) uitmaken van het jaarplan.

De aandachtspunten kunnen ontleend zijn aan:

- De dan geldende status van de risicoanalyses
- Actuele ontwikkelingen binnen of buiten het pensioenfonds
- Een noodzakelijke periodieke herijking van een (hoofd)risico
- Onderzoeken van binnen of buiten het pensioenfonds

Daarnaast is risicomanagement een vast onderdeel van iedere bestuurs- en commissievergadering. Bestuursvoorstellen zijn altijd voorzien van een risicoparagraaf.

De eindverantwoordelijkheid voor de inrichting, aanpassing en bijsturing van de verschillende risico's ligt bij het bestuur. In de voorbereiding hebben de bestaande bestuurscommissies een adviserende rol op een aantal specifiek aan de betreffende commissie toegewezen risicogebieden. De gedachtegang hierachter is dat risico's het best beoordeeld kunnen worden door de bestuurscommissies, waarvan de taken, verantwoordelijkheden en bevoegdheden het dichtst liggen tegen de betreffende risicocategorieën.

Verder is de commissie IRM verantwoordelijk gemaakt voor de bewaking van het integrale risicomanagement van het pensioenfonds, die hierover adviseert aan het bestuur. De commissie IRM bewaakt onder andere de opvolging van acties en de voortgang van de in het jaarplan benoemde activiteiten.

Processen en middelen, die worden gebruikt binnen het risicomanagementproces, kunnen gedelegeerd worden aan diverse externe partijen. Deze partijen rapporteren daarover aan de diverse bestuurscommissies of rechtstreeks aan het bestuur. Ondanks dat bepaalde activiteiten zijn gedelegeerd of uitbesteed, blijft het bestuur van het pensioenfonds verantwoordelijk voor de beheersmaatregelen met betrekking tot de risico's die samenhangen met de uitvoering door deze partijen.

Hierbij een beschrijving van de risico's en van de wijze waarop deze risico's worden beheerst:

Rente-/matchingrisico

Het renterisico is het risico als gevolg van het niet gematcht zijn van activa en passiva (inclusief off-balanceposten) dan wel inkomsten en uitgaven in termen van rentevoet, rentetypische looptijden, basisvaluta, liquiditeit typische looptijden en gevoeligheid voor ontwikkeling in prijspeil.

Dit risico is nader onderverdeeld in rente-, valuta-, liquiditeit- en inflatierisico.

De risico-inschattingen per 31 december 2017 per deelrisico luiden:

Risicocategorie	Bruto (kans x impact)			Netto (kans x impact)			Tolerantie (kans x impact)		
	(4 = hoog; 3 = aanzienlijk; 2 = beperkt; 1 = laag)								
Rente	4	x	4	4	x	3	4	x	3
Valuta	3	x	3	2	x	2	2	x	2
Liquiditeit	3	x	2	2	x	2	2	x	2
Inflatie	4	x	4	3	x	3	3	x	3

De toleranties "hoog" en "aanzienlijk" ten aanzien van de kans worden ingegeven door het feit dat het risico in hoge mate afhankelijk is van externe niet direct door het pensioenfonds te beïnvloeden factoren, waarvan het verder reduceren onevenredige aanvullende inspanningen van het pensioenfonds vereist.

De toleranties "aanzienlijk" ten aanzien van de impact weerspiegelen de vrijheid tot het nemen van risico's op onderdelen onder de veronderstelling dat het nemen van deze risico's dan wel het niet verder reduceren van deze risico's een positieve bijdrage levert aan de solvabiliteit van het pensioenfonds.

Beheersmaatregelen zien op het reduceren van de kans en/of de impact van het risico.

Het strategisch afdeckingsbeleid ten aanzien van de nominale verplichting is afhankelijk van de rente. Het afdeckingsbeleid wordt periodiek getoetst aan de hand van ALM-studies. Het pensioenfonds kiest bewust om een gedeelte van het renterisico, mede gelet op de samenstelling van het deelnemersbestand, niet af te dekken om herstelcapaciteit te behouden. De rente-overlay wordt uitgevoerd door middel van rentederivaten, hoofdzakelijk renteswaps. Via maand- en kwartaalrapportages wordt door de vermogensbeheerder verantwoording afgelegd over de rentehedge. Aan de orde komen onder meer: hedgeratio en de rentegevoeligheid van de totale verplichtingen.

Het valutarisico wordt afgedekt door de exposure naar vreemde valuta van een aantal beleggingscategorieën af te dekken met vooraf vastgelegde afdeckingspercentages. Voor het afdekken van valuta exposure kan gebruik worden gemaakt van instrumenten met een maximale looptijd van twee jaar: spot-transacties en forwards. Per kwartaal vindt rapportage door de vermogensbeheerder plaats over hedgeratio en norm.

In het kader van central clearing wordt op dagbasis de benodigde cash voor derivaten gemonitord en worden de derivatenposities afgerekend. In de kwartaalrapportage is een liquiditeitstoets in stress per ultimo kwartaal opgenomen.

Het inflatierisico wordt voor een klein deel afgedekt middels het beleggen in producten, die een natuurlijke inflatiebescherming in zich herbergen (zoals vastgoed). Het inflatierisico ligt voor een belangrijk deel bij de pensioengerechtigden, gewezen deelnemers en deelnemers via het voorwaardelijke toeslagbeleid van het pensioenfonds. De risicohouding is afgestemd met sociale partners en wordt jaarlijks beoordeeld aan de hand van de haalbaarheidstoets.

In 2017 is de invloed van wijzigende rente op de risicohouding beoordeeld in het bestuur. Hierover heeft vervolgens overleg plaatsgevonden met sociale partners.

In 2018 zal een nieuwe ALM-studie worden uitgevoerd, waarbij onder andere de gevolgen van een blijvend lage rente in kaart worden gebracht.

Marktrisico

Het marktrisico is het risico ten gevolge van het blootstaan aan wijzigingen in marktprijzen van verhandelbare financiële instrumenten binnen een handelsportefeuille. Voor pensioenfonds geldt dat het marktrisico alleen betrekking heeft op de niet-rentedragende activa.

Dit risico is nader onderverdeeld in prijsvolatiliteit, marktliquiditeit en concentratie en correlatie.

De risico-inschattingen per 31 december 2017 per deelrisico luiden:

Risicocategorie	Bruto			Netto			Tolerantie		
	(kans x impact)			(kans x impact)			(kans x impact)		
	(4 = hoog; 3 = aanzienlijk; 2 = beperkt; 1 = laag)								
Prijsvolatiliteit	3	x	4	3	x	3	3	x	3
Marktliquiditeit	3	x	3	2	x	2	2	x	2
Concentratie en correlatie	3	x	4	2	x	2	2	x	2

De tolerantie “aanzienlijk” ten aanzien van de kans wordt ingegeven door het feit dat het risico in hoge mate afhankelijk is van externe niet direct door het pensioenfonds te beïnvloeden factoren, waarvan het verder reduceren onevenredige aanvullende inspanningen van het pensioenfonds vereist.

De tolerantie “aanzienlijk” ten aanzien van de impact weerspiegelt de vrijheid tot het nemen van risico's op onderdelen onder de veronderstelling dat het nemen van deze risico's dan wel het niet verder reduceren van deze risico's een positieve bijdrage levert aan de solvabiliteit van het pensioenfonds.

Beheersmaatregelen zien toe op het reduceren van de kans en/of de impact van het risico.

Het pensioenfonds kiest voor spreiding in de beleggingsportefeuille qua risicoprofiel van de achterliggende beleggingen in relatie tot de verplichtingen van het fonds. Beleggen in risicovollere producten wordt bewust gedaan in de veronderstelling dat daar een hoger rendement tegenover staat.

Keuzes met betrekking tot de asset allocatie worden gemaakt op basis van een ALM-studie. Er wordt voor elk jaar een beleggingsplan vastgesteld. Per kwartaal vindt monitoring plaats via stress scenario's. Compliancestatements bevatten een overzicht met eventuele breaches op mandaten en/of beleggingsrichtlijnen door de vermogensbeheerders zelf. Daarnaast vindt controle van de beleggingsrichtlijnen plaats door de onafhankelijke beleggingsadministrateur KAS BANK. Bij een te groot verschil tussen feitelijk en strategisch gewicht zal overleg plaatsvinden met de beleggingscommissie.

In verhouding tot de totale beleggingsportefeuille is de positie van het pensioenfonds in relatief sterk volatiele markten of landen beperkt. BMO rapporteert per kwartaal de risico-inschattingen aangaande balansrisico, allocatierisico en concentratierisico. Daarnaast rapporteert BMO per kwartaal over de wijze van uitvoering van de mandaten door de onderliggende managers. Afspraken over spreiding in sectoren en geografische gebieden zijn vastgelegd in de mandaten en worden op maandbasis getoetst door KAS BANK.

Derivaten mogen gebruikt worden om op efficiënte wijze een marktpositie in te nemen of af te dekken, maar niet om te speculeren. Het pensioenfonds maakt gebruik van central clearing. Hiervoor is een kredietfaciliteit bij de custodian ingericht. Liquiditeitsbeheer vindt op dagbasis plaats. Per kwartaal wordt hierover gerapporteerd.

De beleggingscommissie bespreekt elk kwartaal het gevoerde en te voeren beleggingsbeleid met het bestuur. Ook worden tijdens de beleggingscommissievergaderingen de ontwikkelingen op de financiële markten besproken. Elk kwartaal rapporteert de beleggingscommissie aan de commissie IRM inzake de financiële risico's en doet daarbij aanbevelingen voor eventuele veranderingen in het beleid. Indien er daadwerkelijk een beleidswijziging wordt doorgevoerd dient dit door het bestuur te worden geaccordeerd.

In het kader van het prudent person beginsel zorgt het bestuur op advies van de beleggingscommissie voor een beheerste blootstelling aan minder liquide producten. In de jaarlijkse toetsing wordt hieraan door de certificerende actuaire aandacht besteed.

In 2018 zal expliciet aandacht worden geschonken aan klimaat- en geopolitiek risico's. Ook zal in 2018 een nieuwe ALM-studie worden uitgevoerd.

Kredietrisico

Het risico dat een tegenpartij contractuele of andere overeengekomen verplichtingen (waaronder verstrekte kredieten, leningen, vorderingen, ontvangen garanties) niet nakomt al dan niet als gevolg van het aan beperkingen onderhevig zijn van buitenlandse betalingen.

Dit risico is nader onderverdeeld in default probability, concentratie en correlatie en loss given default.

De risico-inschattingen per 31 december 2017 per deelrisico luiden:

Risicocategorie	Bruto (kans x impact)			Netto (kans x impact)			Tolerantie (kans x impact)		
	(4 = hoog; 3 = aanzienlijk; 2 = beperkt; 1 = laag)								
Default probability	4	x	2	3	x	1	3	x	1
Concentratie en correlatie	3	x	3	2	x	1	2	x	1
Loss given default	3	x	2	2	x	1	2	x	1

De tolerantie "aanzienlijk" ten aanzien van de kans wordt ingegeven door het feit dat het risico in hoge mate afhankelijk is van externe niet direct door het pensioenfonds te beïnvloeden factoren, waarvan het verder reduceren onevenredige aanvullende inspanningen van het pensioenfonds vereist.

Beheersmaatregelen zien toe op het reduceren van de kans en/of de impact van het risico.

Het pensioenfonds let scherp op kredietwaardigheid en liquiditeit en stuurt op creditratings.

Met betrekking tot onderpand zijn duidelijke afspraken gemaakt en vindt spreiding over meerdere tegenpartijen plaats. Monitoring van het tegenpartijrisico geschiedt dagelijks en de fiduciër heeft de verplichting afwijkende zaken te rapporteren aan het pensioenfonds. Op kwartaalbasis wordt een rapportage geleverd met posities per tegenpartij. Het pensioenfonds heeft kennisgenomen van en maakt gebruik van het beleid van de fiduciër op dit punt.

Het pensioenfonds maakt gebruik van central clearing, waarbij het tegenpartijrisico door het Clearing House gedragen wordt. Liquiditeitbeheer vindt op dagbasis plaats. Per kwartaal wordt hierover gerapporteerd.

Met custodian KAS BANK is per 1/1/2017 een programma gestart voor het uitlenen van effecten. KAS BANK treedt hierbij als tegenpartij op en hiertoe zijn specifieke afspraken gemaakt over kwaliteit en spreiding van het collateral. Naast rapportages van KAS BANK zelf zorgt het pensioenfonds op reguliere basis voor controle van die afspraken.

In 2017 is opnieuw een integrale risicoanalyse van het kredietrisico uitgevoerd. Hiermee is voldaan aan het uitgangspunt om iedere hoofdcategorie minimaal één keer in de drie jaar integraal opnieuw te bezien.

Verzekeringstechnisch risico

Het risico dat uitkeringen (nu dan wel in de toekomst) niet gefinancierd kunnen worden vanuit premie- en/of beleggingsinkomsten als gevolg van onjuiste en/of onvolledige (technische) aannames en grondslagen bij de ontwikkeling en premiestelling van het product.

Dit risico is nader onderverdeeld in sterfte, arbeidsongeschiktheidsrisico en concentratie en correlatie.

De risico-inschattingen per 31 december 2017 per deelrisico luiden:

Risicocategorie	Bruto			Netto			Tolerantie		
	(kans x impact)			(kans x impact)			(kans x impact)		
	(4 = hoog; 3 = aanzienlijk; 2 = beperkt; 1 = laag)								
Sterfte	3	x	4	1	x	2	1	x	3
Arbeidsongeschiktheid	3	x	3	1	x	1	1	x	2
Concentratie en correlatie	1	x	1	1	x	1	1	x	1

De tolerantie “aanzienlijk” ten aanzien van de impact wordt ingegeven door het feit dat het risico afhankelijk is van externe niet direct door het pensioenfonds te beïnvloeden factoren, waarvan het verder reduceren onevenredige aanvullende inspanningen van het pensioenfonds vereist.

Beheersmaatregelen zien toe op het reduceren van de kans en/of de impact van het risico.

De belangrijkste risico's voor het pensioenfonds zijn de levensverwachting en arbeidsongeschiktheid. Wanneer ontwikkelingen op deze gebieden nopen tot aanpassing van de grondslagen zal het pensioenfonds hiertoe direct overgaan. De adviserend actuaire ondersteunt bij de vaststelling van de actuariële grondslagen.

Jaarlijks doet de waarmerkend actuaire verslag via een certificeringsrapport over de financiële positie van het pensioenfonds. Het actuariële rapport wordt opgesteld door TKP Pensioen. Op basis hiervan monitort het bestuur het verzekeringstechnisch risico. Er is geen sprake van herverzekering van risico's. Hier is een bewuste keuze voor gemaakt gebaseerd op de karakteristieken van het pensioenfonds.

In 2017 is opnieuw een integrale risicoanalyse van het verzekeringstechnisch risico uitgevoerd. Hiermee is voldaan aan het uitgangspunt om iedere hoofdcategorie minimaal één keer in de drie jaar integraal opnieuw te bezien.

Omgevingsrisico

Het omgevingsrisico is het risico als gevolg van buiten de instelling of groep komende veranderingen op het gebied van concurrentieverhoudingen, belanghebbenden, reputatie en ondernemingsklimaat.

Dit risico is nader onderverdeeld in concurrentie, afhankelijkheid en reputatie.

De risico-inschattingen per 31 december 2017 per deelrisico luiden:

Risicocategorie	Bruto			Netto			Tolerantie		
	(kans x impact)			(kans x impact)			(kans x impact)		
	(4 = hoog; 3 = aanzienlijk; 2 = beperkt; 1 = laag)								
Concurrentie	4	x	4	1	x	1	1	x	1
Afhankelijkheid	2	x	4	1	x	2	1	x	2
Reputatie	4	x	4	2	x	2	2	x	2

Beheersmaatregelen zien toe op het reduceren van de kans en/of de impact van het risico.

Het pensioenfonds volgt ontwikkelingen in de nabije omgeving van het pensioenfonds op de voet. Dit betreft met name ontwikkelingen bij aangesloten werkgevers, media-aandacht voor pensioen in algemene zin en media-aandacht voor het pensioenfonds in het bijzonder. Het pensioenfonds bewaakt in hoeverre wordt voldaan aan het representativiteitscriterium. De beleggingsprestaties van het pensioenfonds worden jaarlijks getoetst met behulp van de Z-score en performancetoets. Het bestuur beheerst dit risico door een naar haar mening voorzichtig beleid te voeren en flexibel te reageren op ontwikkelingen. Het bestuur bewaakt dat beleidsbeslissingen onafhankelijk en vrij van belangenverstrengeling worden genomen. Communicatie en engagement zijn belangrijke instrumenten voor het pensioenfonds in de beheersing van het omgevingsrisico. Het pensioenfonds stelt eenmaal per drie jaar een communicatiebeleidsplan op. Vanuit het communicatiebeleidsplan wordt jaarlijks een voorstel voor een jaarplan met een begroting ontwikkeld dat door het bestuur wordt vastgesteld. Het bestuur informeert de aangesloten werkgevers, de deelnemers en de pensioengerechtigden via de website en het jaarverslag over het beleid. Het pensioenfonds heeft bij haar beleggingsbeleid aandacht voor corporate governance en duurzaamheid. Bij het nemen van beleggingsbeslissingen wordt ook rekening gehouden met ongewenste elementen als wapenproductie, schending van mensenrechten en het bevorderen van strafbare of moreel verwerpelijke gedragingen. Het pensioenfonds onthoudt zich van transacties in dergelijke pensioenfondsen en/of heeft BMO opdracht gegeven de dialoog aan te gaan met dergelijke pensioenfondsen.

In 2018 wordt een nulmeting gedaan om te weten waar het pensioenfonds nu staat in de communicatie. Wat is het beeld dat deelnemers hebben van het pensioenfonds en de communicatie?

Operationeel risico

Een operationeel risico is een risico dat samenhangt met ondoelmatige of onvoldoende doeltreffende procesinrichting of procesuitvoering.

Dit risico is nader onderverdeeld in (pre)acceptatie/transactie, verwerking, uitkeringen en betalingen, informatie, productontwikkeling, kosten, personeel en fraudegevoeligheid.

De risico-inschattingen per 31 december 2017 per deelrisico luiden:

Risicocategorie	Bruto			Netto			Tolerantie		
	(kans x impact)			(kans x impact)			(kans x impact)		
	(4 = hoog; 3 = aanzienlijk; 2 = beperkt; 1 = laag)								
(pre)acceptatie / transactie	3	x	4	1	x	1	1	x	1
Verwerking	3	x	3	1	x	1	1	x	1
Uitkering/betaling/settlement	1	x	1	1	x	1	1	x	1
Informatie	3	x	3	1	x	1	1	x	1
Productontwikkeling	2	x	2	1	x	1	1	x	1
Kosten	3	x	3	2	x	1	2	x	1
Personeel	4	x	4	1	x	1	1	x	1
Fraudegevoeligheid	2	x	2	1	x	1	1	x	1

Beheersmaatregelen zien toe op het reduceren van de kans en/of de impact van het risico.

Het pensioenfonds beschikt over een uitbestedingsbeleid, waarin het proces rondom uitbestedingen is vastgelegd alsmede de eisen die daarbij aan een uitvoerder worden gesteld. Het uitbestedingsbeleid wordt elke twee jaar door het bestuur geëvalueerd. Het pensioenfonds brengt twee keer per jaar de hoofd- en nevenfuncties in kaart en nieuwe nevenfuncties moeten door betrokkenen worden gemeld. Bij het aangaan van contracten met derden wordt in kaart gebracht welke mogelijke tegenstrijdige belangen gepaard kunnen gaan met de opgegeven hoofd- en nevenfuncties.

Het pensioenfonds kent een verplicht gestelde pensioenregeling voor werkgevers als omschreven in de verplichtstelling. Aan in de verplichtstelling geduide werkgevers verwante werkgevers kunnen vrijwillig aansluiten. De bepalingen liggen vast in het pensioenreglement en het uitvoeringsreglement.

Het pensioenfonds hanteert een doorsneepremie. De premie wordt jaarlijks - gehoord cao-partijen - vastgesteld door het bestuur. Hierbij wordt gebruik gemaakt van de resultaten vanuit ALM-studies en adviezen van de actuaire van het pensioenfonds aangaande actuariële grondslagen.

Het pensioenfonds beschikt over een klachten- en geschillenprocedure en -commissie.

De tekenbevoegdheden van het pensioenfonds zijn vastgelegd middels inschrijving bij de Kamer van Koophandel. In de tussen het pensioenfonds en de externe uitvoerders gesloten overeenkomsten zijn afspraken opgenomen over betalingsverkeer en volmachten.

Het bestuur kan haar bevoegdheden delegeren aan een of meer door het bestuur al dan niet uit zijn midden aangewezen commissies, adviseurs of uitbestedingspartners. Deze gedelegeerde bevoegdheden worden echter uitgeoefend onder toezicht en verantwoordelijkheid van het bestuur. De commissie, adviseur of uitbestedingspartner legt voor de uitoefening van haar taken verantwoording af aan het voltallige bestuur. Dit gebeurt aan de hand van de notulen van een commissievergadering en notities danwel presentaties met adviezen voor het bestuur.

Het pensioenfonds voert door werkgevers en werknemers overeengekomen pensioenregelingen uit. De bepalingen liggen vast in het pensioenreglement en het uitvoeringsreglement. Het bestuur bewaakt ontwikkelingen in wet- en regelgeving, die van invloed zijn op de reglementen. Relevante wijzigingen in wet- en regelgeving worden afgestemd met werkgevers- en werknemersvertegenwoordigers en de uitvoerders aan wie activiteiten zijn uitbesteed.

Het bestuur kan afhankelijk van het (meerjarig) resultaat de kostenopslagen in premie en voorziening pensioenverplichtingen aanpassen. Om de werkelijke kosten te bewaken wordt jaarlijks een begroting opgesteld en vindt elk kwartaal een beoordeling plaats of de kosten binnen de begroting blijven. Afwijkingen van de begroting zijn slechts mogelijk indien onderbouwd en door het bestuur geaccordeerd. In de tussen het pensioenfonds en de externe uitvoerders gesloten overeenkomsten zijn afspraken opgenomen over tarieven, kosten en vergoedingen.

Het bestuur heeft een geschiktheidsplan opgesteld. In het geschiktheidsplan wordt uiteengezet welke deskundigheden, competenties en professioneel gedrag van het bestuur worden verwacht en welke mogelijkheden daartoe worden aangereikt. Nieuwe bestuursleden volgen, indien noodzakelijk, een pensioenopleiding. Daarnaast heeft het bestuur minimaal eens per jaar een studiedag en is sprake van een zelfevaluatie door het bestuur. Het pensioenfonds heeft een gedragscode ingesteld voor het bestuur en het verantwoordingsorgaan en al degenen die voor, namens of in opdracht van het pensioenfonds werken en alle door het bestuur aan te wijzen betrokkenen, ter voorkoming van conflicten tussen het belang van het pensioenfonds en de privébelangen van betrokkenen alsmede ter voorkoming van het gebruik van vertrouwelijke informatie van het pensioenfonds voor privédoeleinden. De bij de gedragscode behorende verklaring wordt jaarlijks ondertekend. Een externe compliance officer toetst of het bestuur de gedragscode naleeft. Het bestuur heeft daarnaast een klokkenluidersregeling en een incidentenregeling.

Bij het nemen van bestuursbesluiten wordt altijd in ogenschouw genomen of er door het besluit mogelijk sprake is van benadeling van derden. Iedere vergadering toetst het bestuur of agendapunten worden besproken waarbij sprake kan zijn van belangenverstrengeling. Daarnaast wordt iedere bestuursvergadering compliance als apart agendapunt besproken.

Het pensioenfonds heeft in 2017 de investment beliefs opnieuw vastgesteld, die dienen als uitgangspunt bij de adviezen van adviseurs en fiduciair beheerder in het belang van het pensioenfonds en als leidraad bij het nemen van beleggingsbeslissingen door het bestuur.

De implementatie van de Algemene Verordening Gegevensbescherming wordt in 2018 opgepakt. Ook worden in 2018 de gevolgen van de IORP II richtlijn (en de vertaling daarvan naar de Nederlandse wetgeving) voor het pensioenfonds in kaart gebracht.

Uitbestedingsrisico

Het risico dat de continuïteit, integriteit en/of kwaliteit van de aan derden (al dan niet binnen een groep, al dan niet aan de sponsor) uitbestede werkzaamheden dan wel door deze derden ter beschikking gestelde apparatuur en personeel worden geschaad.

Dit risico is per externe uitvoerder nader onderverdeeld in continuïteit, integriteit en kwaliteit.

De risico-inschattingen per 31 december 2017 per deelrisico luiden:

Risicocategorie	Bruto (kans x impact)			Netto (kans x impact)			Tolerantie (kans x impact)		
	(4 = hoog; 3 = aanzienlijk; 2 = beperkt; 1 = laag)								
BMO									
<i>Continuïteit</i>	2	x	1	1	x	1	1	x	1
<i>Integriteit</i>	4	x	4	1	x	1	1	x	1
<i>Kwaliteit</i>	3	x	3	1	x	2	1	x	2
KasBank									
<i>Continuïteit</i>	2	x	4	1	x	1	1	x	1
<i>Integriteit</i>	4	x	4	1	x	1	1	x	1
<i>Kwaliteit</i>	3	x	3	1	x	2	1	x	2
TKP*									
<i>Continuïteit</i>	-	x	-	-	x	-	-	x	-
<i>Integriteit</i>	-	x	-	-	x	-	-	x	-
<i>Kwaliteit</i>	-	x	-	-	x	-	-	x	-
Montae*									
<i>Continuïteit</i>	-	x	-	-	x	-	-	x	-
<i>Integriteit</i>	-	x	-	-	x	-	-	x	-
<i>Kwaliteit</i>	-	x	-	-	x	-	-	x	-
RiskCo									
<i>Continuïteit</i>	2	x	1	1	x	1	1	x	1
<i>Integriteit</i>	3	x	1	2	x	1	2	x	1
<i>Kwaliteit</i>	3	x	2	2	x	1	2	x	1

* De risico-inschattingen voor TKP en Montae worden begin 2018 vastgesteld.

Beheersmaatregelen zien toe op het reduceren van de kans en/of de impact van het risico.

Het uitbestedingsrisico vormt een zeer belangrijk aandachtsgebied voor het pensioenfonds. Zowel het pensioenbeheer als het vermogensbeheer zijn uitbesteed. Dit risico vormt als het ware de keerzijde van met name het operationeel risico en het integriteitsrisico; het pensioenfonds laat zich regelmatig informeren over de wijze waarop de externe uitvoerders deze risico's beheersen.

Het pensioenfonds heeft een uitbestedingsbeleid inclusief selectie- en evaluatieproces opgesteld en heeft commissies ingesteld die onder meer belast zijn met de voorbereiding van selectie- en evaluatietrajecten. De selectie van externe uitvoerders vindt

plaats op basis van eisen gesteld door DNB en criteria geformuleerd door het pensioenfonds zelf. De criteria van het pensioenfonds hangen samen met beschikbare deskundigheid, de cultuur van de organisatie, schaalvoordelen en flexibiliteit. Het pensioenfonds legt de selectie en evaluatie van externe uitvoerders vast.

Contractueel is vastgelegd dat uitbestedingspartners zijn gehouden aan de uitbestedingsregels ingevolge de Pensioenwet, die van toepassing zijn op het pensioenfonds. Het pensioenfonds toetst de externe uitvoerders op hun beheersmaatregelen op het gebied van continuïteit, integriteit en kwaliteit, onder andere via jaarlijkse ISAE- of soortgelijke rapporten.

Ten minste jaarlijks voert (een delegatie uit) het bestuur evaluatiegesprekken met de externe partijen.

Het bestuur stelt zich, onder meer door het beoordelen van jaarverslagen, op de hoogte van de (financiële) gezondheid van de uitbestedingspartners, om zodoende tijdig te kunnen anticiperen op negatieve ontwikkelingen.

Het pensioenfonds heeft met de uitbestedingspartners schriftelijke afspraken gemaakt over de opzegging en beëindigingsvoorwaarden, die een goede transitie naar een andere uitvoerder mogelijk maken. Daarnaast bevatten de overeenkomsten aansprakelijkheidsbepalingen.

Het pensioenfonds ontvangt ieder kwartaal in control statements, compliance statements of soortgelijke rapportages van de uitbestedingspartners. Eventuele volmachten zijn contractueel vastgelegd.

Er wordt gewerkt met een Service Level Agreement (SLA) en periodieke rapportages over de in de SLA vastgelegde afspraken.

In 2016 heeft een transitie van het fiduciair beheer van PGGM naar BMO plaatsgevonden. In 2017 heeft een evaluatie van deze transitie plaatsvonden. Onderdeel van deze evaluatie is een integrale risicoanalyse van het uitbestedingsrisico aangaande BMO. Onderdeel van de transitie is tevens het toevoegen van KAS BANK als custodian voor de discretionaire portefeuille. In 2017 is een integrale risicoanalyse van het uitbestedingsrisico aangaande KAS BANK uitgevoerd.

In 2016 heeft het pensioenfonds besloten tot een transitie van het pensioenbeheer van Syntrus Achmea Pensioenbeheer naar TKP. Met betrekking tot deze transitie is een aparte risicoanalyse onder verantwoordelijkheid van de transitie stuurgroep opgesteld.

De implementatie van de Algemene Verordening Gegevensbescherming bij uitbestedingspartners, die persoonsgegevens namens het pensioenfonds verwerken, wordt in 2018 opgepakt.

IT-risico

Het risico dat bedrijfsprocessen en informatievoorziening onvoldoende integer, niet continu of onvoldoende beveiligd en ondersteund worden door IT.

Het IT risico is voor het bestuur / de bestuursorganen nader onderverdeeld in strategie en beleid, beveiliging, beheersbaarheid en continuïteit.

De risico-inschattingen per 31 december 2017 per deelrisico luiden:

Risicocategorie	Bruto (kans x impact)			Netto (kans x impact)			Tolerantie (kans x impact)		
	(4 = hoog; 3 = aanzienlijk; 2 = beperkt; 1 = laag)								
Bestuur(sorganen): <i>Strategie en beleid</i>	3	x	1	2	x	1	2	x	1
Bestuur(sorganen): <i>Beveiliging</i>	3	x	1	2	x	1	2	x	1
Bestuur(sorganen): <i>Beheersbaarheid</i>	3	x	1	2	x	1	2	x	1
Bestuur(sorganen): <i>Continuïteit</i>	2	x	1	2	x	1	2	x	1

Beheersmaatregelen zien toe op het reduceren van de kans en/of de impact van het risico.

Door de volledige uitbesteding van het pensioen- en vermogensbeheer beschikt het pensioenfonds niet over een eigen IT-infrastructuur. Wel beschikt het pensioenfonds over een IT-beleid waarin is vastgelegd hoe bestuurs(orgaan)leden dienen om te gaan met IT-middelen die zij ten behoeve van de uitoefening van hun functie bij het pensioenfonds gebruiken.

Ten aanzien van de IT-omgeving van de externe uitvoerders steunt het pensioenfonds op de beheersmaatregelen ten aanzien van IT-strategie en -beleid, beveiliging, beheersbaarheid en continuïteit van de diverse dienstverleners en hun rapportages daarover.

In 2018 zal het bestuur het IT-beleid verder uitwerken in samenhang met het in werking treden van de Algemene Verordening Gegevensbescherming. Aan de hand van dit verder uit te werken IT-beleid zal vervolgens de beheersing van het IT-risico door de uitbestedingspartners verder in kaart worden gebracht.

Integriteitsrisico

Het risico dat de integriteit van de instelling dan wel het financiële stelsel wordt beïnvloed als gevolg van niet integere, onethische gedragingen van de organisatie, medewerkers dan wel van de leiding in het kader van wet- en regelgeving en maatschappelijke en door de instelling opgestelde normen.

Dit risico is nader onderverdeeld in benadeling derden, voorwetenschap, terrorismefinanciering en onoorbaar handelen.

De risico-inschattingen per 31 december 2017 per deelrisico luiden:

Risicocategorie	Bruto			Netto			Tolerantie		
	(kans x impact)			(kans x impact)			(kans x impact)		
	(4 = hoog; 3 = aanzienlijk; 2 = beperkt; 1 = laag)								
Benadeling derden	3	x	4	2	x	3	2	x	3
Voorwetenschap	3	x	4	2	x	3	2	x	3
Terrorismefinanciering	2	x	2	1	x	2	1	x	2
Onoorbaar handelen	2	x	2	1	x	2	1	x	2

De tolerantie “aanzienlijk” ten aanzien van de impact wordt ingegeven door het feit dat het risico afhankelijk is van externe niet direct door het pensioenfonds te beïnvloeden factoren, waarvan het verder reduceren onevenredige aanvullende inspanningen van het pensioenfonds vereist.

Beheersmaatregelen zien toe op het reduceren van de kans en/of de impact van het risico.

Integer handelen is binnen het pensioenfonds verankerd in de totale compliancestructuur. Alle betrokkenen bij het pensioenfonds, zowel intern als extern, worden geacht te voldoen aan het geheel van interne en externe wet- en regelgeving, dat op het pensioenfonds van toepassing is. Het pensioenfonds brengt jaarlijks de hoofd- en nevenfuncties in kaart en nieuwe nevenfuncties moeten door betrokkenen worden gemeld. Bij het aangaan van contracten met derden wordt in kaart gebracht welke mogelijke tegenstrijdige belangen gepaard kunnen gaan met de opgegeven hoofd- en nevenfuncties. Bij het nemen van bestuursbesluiten wordt altijd in ogenschouw genomen of door het besluit mogelijk sprake is van benadeling van derden. Iedere vergadering toetst het bestuur of agendapunten worden besproken waarbij sprake kan zijn van belangenverstrengeling.

Het pensioenfonds heeft een gedragscode ingesteld voor het bestuur en het verantwoordingsorgaan en al degenen die voor, namens of in opdracht van het pensioenfonds werken en alle door het bestuur aan te wijzen betrokkenen, ter voorkoming van conflicten tussen het belang van het pensioenfonds en de privébelangen van betrokkenen alsmede ter voorkoming van het gebruik van vertrouwelijke informatie van het fonds voor privédoeleinden. De bij de gedragscode behorende verklaring wordt jaarlijks ondertekend. Een externe compliance officer toetst of het bestuur de gedragscode naleeft op basis van vragenlijsten. Hiervan wordt een rapport opgesteld. Het pensioenfonds heeft specifieke aandacht voor nevenfuncties, privérelaties en privébelangen, voorwetenschap, terrorismefinanciering en onoorbaar handelen. Het bestuur heeft daarnaast een klokkenluidersregeling, een incidentenregeling en een klachten- en geschillenregeling.

Het pensioenfonds volgt de wet- en regelgeving rondom terrorismefinanciering (sanctiewetgeving) en toetst bij wijzigingen in wet- en regelgeving de opvolging daarvan door de externe uitvoerders.

Juridisch risico

Het risico samenhangend met (veranderingen in en naleving van) wet- en regelgeving, het mogelijk bedreigd worden van haar rechtspositie, met inbegrip van de mogelijkheid dat contractuele bepalingen niet afdwingbaar of niet correct gedocumenteerd zijn.

Dit risico is nader onderverdeeld in wet- en regelgeving, naleving, aansprakelijkheid, afdwingbaarheid contracten en verplichtstelling.

De risico-inschattingen per 31 december 2017 per deelrisico luiden:

Risicocategorie	Bruto (kans x impact)			Netto (kans x impact)			Tolerantie (kans x impact)		
	(4 = hoog; 3 = aanzienlijk; 2 = beperkt; 1 = laag)								
<i>Wet- en regelgeving</i>	4	x	3	1	x	3	1	x	3
<i>Naleving</i>	4	x	3	1	x	3	1	x	3
<i>Aansprakelijkheid</i>	2	x	4	1	x	3	1	x	3
<i>Afdwingbaarheid contracten</i>	3	x	4	1	x	3	1	x	3
<i>Verplichtstelling</i>	4	x	4	2	x	2	2	x	2

De tolerantie “aanzienlijk” ten aanzien van de impact wordt ingegeven door het feit dat het risico afhankelijk is van externe niet direct door het pensioenfonds te beïnvloeden factoren, waarvan het verder reduceren onevenredige aanvullende inspanningen van het pensioenfonds vereist.

Beheersmaatregelen zien toe op het reduceren van de kans en/of de impact van het risico.

Het bestuur blijft op de hoogte van wijzigingen in wet- en regelgeving door het volgen media, vakliteratuur en nieuwsbrieven op het gebied van pensioen- en vermogensbeheer. Het pensioenfonds maakt bij de opstelling van alle voor het pensioenfonds relevante juridische documenten gebruik van de diensten van daarin gespecialiseerde partijen. Nieuwe producten, initiatieven, projecten worden voorafgegaan door een gedegen analyse van gerelateerde juridische risico's. Voor complexere zaken wordt altijd advies ingewonnen bij gerenommeerde externe juristen. Voorleggers bij bestuursbesluiten bevatten een paragraaf waarin wordt vastgelegd of het gevraagde besluit in overeenstemming is met het beleid van het pensioenfonds. Juridisch risico wordt, indien aanwezig en onderkend, standaard in de bestuursnotities vermeld en wordt daardoor meegenomen in de afwegingen van het bestuur voorafgaand aan de besluitvorming. Het pensioenfonds ziet erop toe dat wijzigingen in relevante wet- en regelgeving door de externe uitvoerders voldoende worden vertaald naar en geïmplementeerd in interne processen en procedures. Voor het bestuur is een bestuurdersaansprakelijkheidsverzekering afgesloten. In de contracten met externe uitvoerders zijn expliciet voorwaarden rondom aansprakelijkheid en wederzijdse verplichtingen rondom uitvoering en eventuele beëindiging vastgelegd. Het pensioenfonds beschikt over een verplichtstellingsbeschikking en wordt door het Ministerie van Justitie en Veiligheid geïnformeerd over afgegeven vergunningen. TKP voert namens het pensioenfonds het handhavingsbeleid uit. De afspraken hierover zijn vastgelegd in een overeenkomst. De verplichtingen van de werkgever zijn onderdeel van het uitvoeringsreglement.

In 2017 is opnieuw een integrale risicoanalyse van het juridisch risico uitgevoerd. Hiermee is voldaan aan het uitgangspunt om iedere hoofdcategorie minimaal één keer in de drie jaar integraal opnieuw te bezien. Hierbij is als extra deelrisico “verplichtstelling” toegevoegd. Verplichtstelling betreft het risico dat werkgevers en/of werknemers niet zijn aangesloten en/of aangemeld bij het pensioenfonds, terwijl dit op grond van de verplichtstellingsbeschikking wel het geval zou moeten zijn (geen premie, wel recht).

4 Verantwoordingsorgaan

4.1 Oordeel 2017

Het verantwoordingsorgaan heeft in het kader van haar taakuitoefening kennis genomen van het jaarverslag en de jaarrekening 2017, de actuariële rapportage van bevindingen en de rapportage van de waarmerkend actuaris.

Het verantwoordingsorgaan heeft geen gebruik gemaakt van zijn recht op overleg met de actuaris en accountant. In haar vergaderingen heeft het verantwoordingsorgaan kennis genomen van het in 2017 gevoerde bestuursbeleid en de behaalde resultaten.

Bevindingen

Jaarverslag

Het verantwoordingsorgaan toetst of besluiten genomen door het bestuur voor alle betrokken belanghebbenden evenwichtig zijn genomen. Het verantwoordingsorgaan vindt het belangrijk dat bestuursbesluiten voldoende gemotiveerd worden. Het verantwoordingsorgaan heeft vastgesteld dat het bestuursverslag en het overleg met de voorzitter voldoende inzicht geeft in de gedachtegang van het bestuur die leidt tot de besluitvorming.

Strategie

Het verantwoordingsorgaan spreekt zijn zorg uit voor het draagvlak binnen de branche voor de komende jaren, kijkend naar de pensioenregeling. Het verantwoordingsorgaan adviseert dit om in de nabije toekomst nog concreter met sociale partners te bespreken.

Financiële positie van het fonds

Het verantwoordingsorgaan heeft geconstateerd dat de beleidsdekkingsgraad van het fonds per ultimo 2017 is gestegen naar 104,4% en daarmee uit dekkingstekort is.

Uitbestedingsbeleid

Het verantwoordingsorgaan is zeer tevreden over de uitvoering van de transitie naar de nieuwe pensioenuitvoerder TKP.

Sociale partners

Het verantwoordingsorgaan constateert dat het bestuur belangrijke stappen heeft in het opzetten/verbeteren van de overlegstructuur met sociale partners (via de werkgroep pensioen).

Premie en toeslagenbeleid

Het verantwoordingsorgaan heeft geconstateerd dat het premie-instrument kracht aan het verliezen is, enerzijds door een inkrimping van en een stijging van de gemiddelde leeftijd in de bedrijfstak, anderzijds door de stijgende levensverwachting.

Communicatiebeleid

Het verantwoordingsorgaan heeft kennisgenomen van de activiteiten op het gebied van communicatie naar de verschillende doelgroepen. Daarnaast heeft een aantal leden van het verantwoordingsorgaan actief meegewerkt aan de totstandkoming van het meerjarig beleidsplan communicatie 2018-2020.

Risicobeleid

Het verantwoordingsorgaan is van mening dat het fonds de risico's goed in kaart heeft gebracht en in het jaarverslag heeft opgenomen.

Beleggingsbeleid

Het verantwoordingsorgaan heeft kennisgenomen van het beleggingsplan 2017 en de resultaten van het beleggingsbeleid 2017.

Wetgeving en reglementen

Het verantwoordingsorgaan heeft kennisgenomen van de aanpassingen die in de reglementen en fondsdocumenten zijn doorgevoerd.

Oordeel

Op grond van het voorgaande komt het verantwoordingsorgaan tot de volgende conclusie:

Het verantwoordingsorgaan van het Bedrijfstakpensioenfonds voor de Particuliere Beveiliging is van oordeel dat:

- het bestuur afdoende informatie aan het verantwoordingsorgaan heeft verstrekt om zich een oordeel te vormen over het gevoerde beleid in 2017;
- het handelen van het bestuur in 2017 in overeenstemming is geweest met de statuten, reglementen en het herstelplan;
- het bestuur in 2017 een consistent beleid heeft gevoerd, waarbij de belangen van alle betrokkenen evenwichtig zijn afgewogen en geborgd.

4.2 Reactie bestuur

Het bestuur heeft instemmend kennis genomen van het verslag van het verantwoordingsorgaan.

Breukelen, 7 juni 2018

Het bestuur:

J.C.A. Kestens, voorzitter

M.Th. Goossens

P. Priester

W.J. Boot

C. Lonsain

C.A. van Loon

T. Uittenbogaard

M. Verbrugge

R. de Vries

5 Jaarrekening

5.1 Balans per 31 december 2017

(na voorgestelde resultaatbestemming)

(alle bedragen x € 1.000)

		<u>31-12-2017</u>	<u>31-12-2016</u>
ACTIVA			
Beleggingen voor risico pensioenfonds	(1)		
Vastgoedbeleggingen		145.451	140.211
Aandelen		516.299	498.373
Vastrentende waarden		708.627	635.551
Derivaten		4.028	1.039
Overige beleggingen		<u>127.186</u>	<u>118.697</u>
		1.501.591	1.393.871
Vorderingen en overlopende activa	(2)	14.156	2.115
Overige activa	(3)	4.937	5.437
		<u>1.520.684</u>	<u>1.401.423</u>
TOTAAL ACTIVA			
		1.520.684	1.401.423
PASSIVA			
Stichtingskapitaal en reserves	(4)	95.862	-2.611
Technische voorzieningen	(5)	1.421.734	1.395.074
Derivaten	(6)	686	6.692
Overige schulden en overlopende passiva	(7)	2.402	2.268
		<u>1.520.684</u>	<u>1.401.423</u>
TOTAAL PASSIVA			
		1.520.684	1.401.423

(-) De bij de posten vermelde nummers verwijzen naar de toelichting op de balans vanaf pagina 60.

5.2 Staat van baten en lasten

(alle bedragen x € 1.000)

		2017	2016
Baten			
Premiebijdragen voor risico pensioenfonds	(8)	66.543	64.847
Beleggingsresultaten risico pensioenfonds	(9)	73.823	145.578
Overige baten	(10)	21	0
Totaal baten		<u>140.387</u>	<u>210.425</u>
Lasten			
Pensioenuitkeringen	(11)	11.056	9.793
Pensioenuitvoeringskosten	(12)	4.153	4.785
Mutatie voorziening pensioenverplichtingen voor risico van het pensioenfonds	(13)		
- Pensioenopbouw		65.957	55.912
- Rentetoevoeging		-3.055	-737
- Onttrekking voor uitkeringen en uitvoeringskosten		-11.503	-7.720
- Wijziging marktrente		-21.791	154.081
- Wijziging actuariële uitgangspunten		0	9.823
- Wijziging uit hoofde van overdracht van rechten		-39	-24
- Overige mutaties voorziening pensioenverplichtingen		-2.909	-2.168
		<u>26.660</u>	<u>209.167</u>
Saldo herverzekering	(14)	2	2
Saldo overdracht van rechten	(15)	43	-23
Totaal lasten		<u>41.914</u>	<u>223.724</u>
Saldo van baten en lasten		<u>98.473</u>	<u>-13.299</u>
<i>Bestemming van het saldo van baten en lasten</i>			
Algemene reserve		74.970	-32.009
Weerstandsreserve		23.503	18.710
		<u>98.473</u>	<u>-13.299</u>

(-) De bij de posten vermelde nummers verwijzen naar de toelichting op de staat van baten en lasten vanaf pagina 82.

5.3 Kasstroomoverzicht

Het kasstroomoverzicht is opgesteld volgens de directe methode.

(alle bedragen x € 1.000)

	2017	2016
Kasstroom uit pensioenactiviteiten		
Ontvangsten		
Ontvangen premies	56.067	68.962
Ontvangen in verband met overdracht van rechten	0	289
Overige ontvangsten	20	0
	56.087	69.251
Uitgaven		
Betaalde pensioenuitkeringen	-11.041	-9.939
Betaald in verband met overdracht van rechten	-43	-377
Betaalde premies herverzekering	-2	-2
Betaalde pensioenuitvoeringskosten	-4.379	-3.154
	-15.465	-13.472
Totale kasstroom uit pensioenactiviteiten	40.622	55.779
Kasstroom uit beleggingsactiviteiten		
Ontvangsten		
Ontvangen directe beleggingsopbrengsten	23.122	22.781
Verkopen en aflossingen van beleggingen	546.407	1.476.785
Overige ontvangsten en uitgaven inzake beleggingen	0	40.997
	569.529	1.540.563
Uitgaven		
Aankopen beleggingen	-607.743	-1.591.106
Betaalde kosten van vermogensbeheer	-2.908	-2.236
	-610.651	-1.593.342
Totale kasstroom uit beleggingsactiviteiten	-41.122	-52.779
Netto kasstroom	-500	3.000
Mutatie liquide middelen	-500	3.000
Samenstelling geldmiddelen		
	2017	2016
	€	€
Liquide middelen primo boekjaar	5.437	2.437
Liquide middelen ultimo boekjaar	4.937	5.437

5.4 Toelichting op de jaarrekening

5.4.1 Algemeen

Activiteiten

Stichting Bedrijfstakpensioenfonds voor de Particuliere Beveiliging (hierna 'het pensioenfonds'), is statutair gevestigd te Amsterdam. De stichting is ingeschreven bij de Kamer van Koophandel onder nummer 41209638.

Het doel van het pensioenfonds is het nu en in de toekomst verstrekken van uitkeringen aan gepensioneerden en nabestaanden ter zake van ouderdom en overlijden; tevens verstrekt het pensioenfonds uitkeringen aan arbeidsongeschikte deelnemers. Het pensioenfonds geeft invulling aan de uitvoering van de pensioenregeling van de in de branche verplicht gestelde aangesloten werkgevers. Deze doelstelling is nader uitgewerkt in onder andere de statuten, het pensioenreglement, de uitvoeringsovereenkomst en de Actuariële en Bedrijfstechnische Nota van het pensioenfonds.

Overeenstemmingsverklaring

De jaarrekening is opgesteld in overeenstemming met de wettelijke bepalingen zoals deze zijn opgenomen in Titel 9 Boek 2 BW en met inachtneming van de Richtlijnen voor de Jaarverslaggeving, in het bijzonder Richtlijn 610 Pensioenfonds.

Het bestuur heeft op 7 juni 2018 de jaarrekening vastgesteld.

Referenties

In de balans en de staat van baten en lasten zijn referenties opgenomen waarmee wordt verwezen naar de toelichting.

5.4.2 Grondslagen

5.4.2.1. Algemene grondslagen

Alle bedragen in de jaarrekening zijn vermeld in Euro's x 1.000, mits anders is aangegeven.

Continuïteitsveronderstelling

De jaarrekening is opgesteld met inachtneming van de continuïteitsveronderstelling.

Opname van een actief of een verplichting

Een actief wordt in de balans opgenomen wanneer het waarschijnlijk is dat de toekomstige economische voordelen naar het pensioenfonds zullen toevloeien en de waarde daarvan betrouwbaar kan worden vastgesteld.

Een verplichting wordt in de balans opgenomen wanneer het waarschijnlijk is dat de afwikkeling daarvan gepaard zal gaan met een uitstroom van middelen en de omvang van het bedrag daarvan betrouwbaar kan worden vastgesteld.

Indien een transactie ertoe leidt dat nagenoeg alle of alle toekomstige economische voordelen en alle of nagenoeg alle risico's met betrekking tot een actief of verplichting aan een derde zijn overgedragen, wordt het actief of de verplichting niet langer in de balans opgenomen. Verder worden activa en verplichtingen niet meer in de balans opgenomen vanaf het tijdstip waarop niet meer wordt voldaan aan de voorwaarden van waarschijnlijkheid van de toekomstige economische voordelen en betrouwbaarheid van de bepaling van de waarde. Dit betekent dat transacties worden verwerkt op handelsdatum en niet op afwikkelingsdatum. Als gevolg hiervan kan sprake zijn van een post "nog af te wikkelen transacties". Deze post kan zowel een actief als een passief zijn.

Verantwoording van baten en lasten

Baten worden in de staat van baten en lasten opgenomen wanneer een vermeerdering van het economisch potentieel, samenhangend met een vermeerdering van een actief of een vermindering van een verplichting, heeft plaatsgevonden, waarvan de omvang betrouwbaar kan worden vastgesteld.

Lasten worden verwerkt wanneer een vermindering van het economisch potentieel, samenhangend met een vermindering van een actief of een vermeerdering van een verplichting, heeft plaatsgevonden, waarvan de omvang betrouwbaar kan worden vastgesteld.

Saldering van een actief en een verplichting

Een financieel actief en een financiële verplichting worden gesaldeerd als nettobedrag in de balans opgenomen indien sprake is van een wettelijke of contractuele bevoegdheid om het actief en de verplichting gesaldeerd en gelijktijdig af te wikkelen en bovendien de intentie bestaat om de posten op deze wijze af te wikkelen. De met de gesaldeerd opgenomen financiële activa en financiële verplichtingen samenhangende rentebaten en rentelasten worden eveneens gesaldeerd opgenomen.

Vreemde valuta

Functionele valuta

De jaarrekening is opgesteld in euro's, zijnde de functionele en presentatievaluta van het pensioenfonds.

Transacties, vorderingen en schulden

Transacties in vreemde valuta gedurende de verslagperiode zijn in de jaarrekening verwerkt tegen de koers op transactiedatum. Activa en verplichtingen in vreemde valuta worden omgerekend naar euro's tegen de koers per balansdatum. De uit de afwikkeling en omrekening voortvloeiende koersverschillen komen ten gunste of ten laste van de staat van baten en lasten.

De koersen van de belangrijkste valuta zijn:

	31 december 2017	Gemiddeld 2017	31 december 2016	Gemiddeld 2016
USD	1,2008	1,1407	1,0548	1,0703
GBP	0,8876	0,8703	0,8536	0,7911
JPY	135,2701	128,8443	123,0012	126,7427
CHF	1,1702	1,1189	1,0720	1,0796
CAD	1,5004	1,4581	1,4144	1,4602
AUD	1,5353	1,4949	1,4566	1,4746
HKD	9,3871	8,7409	8,1780	8,2967

Schattingen

De opstelling van de jaarrekening in overeenstemming met Titel 9 Boek 2 BW vereist dat het bestuur oordelen vormt en schattingen en veronderstellingen maakt die van invloed zijn op de toepassing van grondslagen en de gerapporteerde waarde van activa en verplichtingen, en van baten en lasten.

De schattingen en hiermee verbonden veronderstellingen zijn gebaseerd op ervaringen uit het verleden en verschillende andere factoren die gegeven de omstandigheden als redelijk worden beschouwd. De uitkomsten hiervan vormen de basis voor het oordeel over de boekwaarde van activa en verplichtingen die niet op eenvoudige wijze uit andere bronnen blijkt. De daadwerkelijke uitkomsten kunnen afwijken van deze schattingen.

De schattingen en onderliggende veronderstellingen worden voortdurend beoordeeld.

Indien het voor het geven van het in artikel 2:362 lid 1 BW vereiste inzicht noodzakelijk is, is de aard van deze oordelen en schattingen inclusief de bijbehorende veronderstellingen opgenomen bij de toelichting op de desbetreffende jaarrekeningposten. Herzieningen van schattingen worden opgenomen in de periode waarin de schatting wordt herzien, en in toekomstige perioden waarvoor de herziening gevolgen heeft.

Dekkingsgraden

De beleidsdekkingsgraad is gebaseerd op het rekenkundig gemiddelde van de dekkingsgraden over de laatste 12 maanden. Hierbij wordt steeds gebruik gemaakt van de meest actuele inschatting van de betreffende dekkingsgraden.

De (nominale) dekkingsgraad van het pensioenfonds wordt berekend door op balansdatum het balanstotaal minus de langlopende- en kortlopende schulden te delen op de technische voorzieningen zoals opgenomen in de balans.

5.4.2.2. Grondslagen voor waardering van activa en passiva

Beleggingen voor risico fonds

Algemeen

De beleggingen worden gewaardeerd tegen reële waarde.

De beleggingen van het pensioenfonds worden gewaardeerd tegen de reële waarde per balansdatum. Voor de meerderheid van de financiële instrumenten van het pensioenfonds kan gebruik worden gemaakt van genoteerde marktprijzen. Derivaten worden gewaardeerd door gebruik te maken van netto contante waardeberekeningen. Bepaalde instrumenten, zoals participaties in beleggingsfondsen worden gewaardeerd door gebruik te maken van de intrinsieke waarde. Het is gebruikelijk en mogelijk om de reële waarde binnen een aanvaardbare bandbreedte van schattingen vast te stellen. Slechts indien de reële waarde van een belegging niet betrouwbaar kan worden vastgesteld, vindt waardering plaats op basis van geamortiseerde kostprijs.

Voor financiële instrumenten zoals beleggingsvorderingen en -schulden geldt dat de boekwaarde de reële waarde benadert als gevolg van het korte termijn karakter van de vorderingen en schulden. De boekwaarde van alle activa en de financiële verplichtingen op balansdatum benadert de reële waarde.

Vorderingen en schulden uit beleggingen welke samenhangen met een specifieke beleggingscategorie worden als vorderingen dan wel schulden opgenomen in de betreffende beleggingscategorie.

Verwerking van waardeveranderingen van beleggingen

Er wordt geen onderscheid gemaakt tussen gerealiseerde en ongerealiseerde waardeveranderingen van beleggingen. Alle waardeveranderingen van beleggingen, inclusief valutakoersverschillen, worden als beleggingsopbrengsten in de staat van baten en lasten opgenomen.

Vastgoedbeleggingen

Participaties in vastgoedfondsen die beleggen in vastgoed worden gewaardeerd tegen reële waarde per 31 december van het boekjaar welke is bepaald op basis van het aandeel in de nettovermogenswaarde van het vastgoedfonds.

De reële waarde van de Nederlandse vastgoedfondsen is bepaald middels gedurende het jaar uitgevoerde externe taxaties. Per kwartaal wordt een kwart van het aantal registergoederen op basis van "full valuation" getaxeerd door externe taxateurs, conform de richtlijnen ROZ/IPD. De beheerder bepaalt aan het begin van ieder jaar welke registergoederen in welk kwartaal worden getaxeerd. Dit dient een representatieve doorsnede te zijn van de gehele portefeuille. Het deel dat niet extern wordt getaxeerd zal door de externe taxateur een markttechnische update krijgen. De waarde wordt vastgesteld op basis van de externe taxatie welke eerder in het jaar is verricht en wordt opnieuw uitvoerig bekeken en herberekend met de laatste marktgegevens, verhuringen, leegstanden en andere object specifieke omstandigheden.

De reële waarde van de vastgoedfondsen die in internationaal vastgoed beleggen (AREA Funds) worden gewaardeerd op basis van de door de Onderliggende Vastgoedfondsen opgegeven beleggingswaarden van die fondsen, zoals deze op het moment van waardering aan de Beheerder ter beschikking staan. Overige vermogensbestanddelen van het fonds worden gewaardeerd volgens algemeen aanvaarde verslaggevingsgrondslagen. De internationale beleggingen zijn allemaal in een fund-to-fund structuur opgezet en afhankelijk van het onderliggende fonds wordt de taxatie 1x per kwartaal, 1x per jaar, of anders uitgevoerd. Hier is geen algemene afspraak over. Wel analyseert de vermogensbeheerder te allen tijde de waarde mutaties elk kwartaal en zal bij grote sprongen altijd navraag doen bij het betreffende onderliggende fonds.

Aandelen

Beursgenoteerde aandelen worden gewaardeerd tegen de officiële slotkoersen per balansdatum.

Participaties in niet-beursgenoteerde beleggingsfondsen die beleggen in aandelen worden gewaardeerd op het aandeel in de nettovermogenswaarde van het beleggingsfonds.

Vastrentende waarden

Beursgenoteerde obligaties waarbij sprake is van een actieve markt worden gewaardeerd tegen de officiële slotkoersen, verhoogd met de lopende rente.

Participaties in niet-beursgenoteerde beleggingsfondsen die beleggen in obligaties worden gewaardeerd op het aandeel in de nettovermogenswaarde van het beleggingsfonds.

Participaties in niet-beursgenoteerde beleggingsfondsen die beleggen in hypothecaire leningen worden gewaardeerd op reële waarde, hiervoor wordt nettovermogenswaarde gehanteerd zoals gepubliceerd door de fondsbeheerder.

De leningen op schuldenbekenntnissen worden gewaardeerd tegen reële waarde, te weten geamortiseerde kostprijs.

Derivaten

De valutaderivaten en niet-beursgenoteerde derivaten worden gewaardeerd op basis van een model waarbij de variabelen uit actieve markten worden afgeleid of waarbij een of meerdere variabelen niet uit een actieve markt zijn af te leiden.

Creditposities in derivaten, voor zover niet voldaan aan salderingsvereisten, worden separaat verantwoord onder de overige schulden.

Overige beleggingen

Commodities en Infrastructuurfondsen

Participaties in niet-beursgenoteerde beleggingsfondsen die beleggen in grondstoffen (commodities) en infrastructuur worden gewaardeerd op het aandeel in de nettovermogenswaarde van het beleggingsfonds zoals gepubliceerd door de fondsbeheerder.

Securities lending

Het pensioenfonds neemt deel aan een securities-lendingprogramma, waarbij bepaalde effecten voor een korte periode worden uitgeleend aan andere marktpartijen. Beleggingen die in het kader van een securities-lendingcontract worden uitgeleend, blijven deel uitmaken van de balans en worden gewaardeerd conform de grondslag voor waardering en resultaatbepaling zoals die geldt voor deze beleggingen. Indien uit hoofde van een securities-lendingprogramma als zekerheid beleggingen zijn ontvangen worden deze beleggingen en de daarmee samenhangende verplichtingen niet in de balans van het pensioenfonds opgenomen. Alle uit het securities-lendingprogramma voortvloeiende baten en lasten worden volgens het toerekenbeginsel over de looptijd van de desbetreffende transacties verantwoord in de beleggingsresultaten in de staat van baten en lasten.

Vorderingen en overlopende activa

Vorderingen en overlopende activa worden bij eerste verwerking gewaardeerd op reële waarde. Na eerste verwerking worden vorderingen gewaardeerd op geamortiseerde kostprijs (gelijk aan de nominale waarde indien geen sprake is van transactiekosten) onder aftrek van eventuele bijzondere waardeverminderingen, indien sprake is van oninbaarheid.

Liquide middelen

Liquide middelen worden tegen nominale waarde gewaardeerd. Onder de liquide middelen zijn opgenomen die kas- en banktegoeden die onmiddellijk opeisbaar zijn dan wel een looptijd korter dan twaalf maanden hebben. Zij worden onderscheiden van tegoeden in verband met beleggingstransacties. Liquide middelen uit hoofde van beleggingstransacties worden gepresenteerd onder de beleggingen.

Stichtingskapitaal en reserves

Stichtingskapitaal en reserves worden bepaald door het bedrag dat resteert nadat alle actiefposten en posten van het vreemd vermogen, inclusief de voorziening pensioenverplichtingen voor risico van het pensioenfonds, volgens de van toepassing zijnde waarderingsgrondslagen in de balans zijn opgenomen.

Algemene reserve

Deze reserve is dat deel van het vermogen dat resteert nadat via de resultaatbestemming de vereiste reserves, de weerstandsreserve, op het gewenste niveau zijn gebracht. Er is geen sprake van een maximering van de algemene reserve.

Weerstandsreserve

De hoogte van de weerstandsreserve is minimaal gelijk aan nul en maximaal gelijk aan de grens die in het Financieel ToetsingsKader is gesteld voor het vereist vermogen.

Technische voorzieningen

Voorziening pensioenverplichtingen voor risico van het pensioenfonds

De voorziening voor pensioenverplichtingen voor risico van het pensioenfonds wordt gewaardeerd op actuele waarde (marktwaarde). De actuele waarde wordt bepaald op basis van de contante waarde van de beste inschatting van toekomstige kasstromen die samenhangen met de op balansdatum onvoorwaardelijke pensioenverplichtingen. Onvoorwaardelijke pensioenverplichtingen zijn de opgebouwde nominale aanspraken en de onvoorwaardelijke (toezeggingen tot) toeslagen.

Voor de vaststelling van de technische voorziening (TV) worden de opgebouwde pensioenaanspraken contant gemaakt op basis van de rentetermijnstructuur, zoals door De Nederlandsche Bank gepubliceerd per de datum van vaststelling.

De contante waarde wordt bepaald met gebruikmaking van de door DNB gepubliceerde rentetermijnstructuur. Voor latent wezenpensioen is de netto voorziening pensioenverplichtingen voor latent nabestaandenpensioen ten behoeve van (huwelijks)partners van verzekerden jonger dan 67 jaar, verhoogd met 1,5%.

Voor de toekomstige kosten met betrekking tot de administratie en uitbetaling van de pensioenen, is de voorziening pensioenverplichtingen verhoogd met 5,2%.

Voor de deelnemers aan wie vrijstelling van premiebetaling wegens arbeidsongeschiktheid is verleend, is de voorziening pensioenverplichtingen verhoogd met 90% van de contante waarde van de nog te financieren aanspraken.

Toegepaste sterftegrondslagen/gehuwdheidsfrequentie

- De overlevingskansen van mannen en vrouwen worden ontleend aan de Prognosetafel 2016 van het AG, met als startkolom 2018. Hierbij wordt rekening gehouden met de ervaringssterfte in de branche Particuliere Beveiliging op basis van het WillisTowers Watson model ervaringssterfte 2016. Voor de wezen zijn geen sterftekansen in aanmerking genomen.
- De man is drie jaar ouder dan de vrouw.

- Voor alle niet-pensioentrekkenden wordt het onbepaalde partnersysteem gehanteerd. Vanaf leeftijd 18 loopt de gehuwdheidsfrequenties langzaam op. Vanaf leeftijd 67 is de gehuwdheidsfrequentie gelijk aan 100%. De gehuwdheidsfrequentie wordt op CBS 2016 gegevens gebaseerd.

Opslag op de actuariële koopsom

De opslag op de actuariële koopsom ter dekking van het risico van premievrijstelling wegens arbeidsongeschiktheid bedraagt 6,0% van de actuariële koopsom inclusief excassokosten, exclusief risicokoopsom. In 2016 was dit percentage 7,5% van de actuariële koopsom.

Overige schulden en overlopende passiva

Overige schulden en overlopende passiva worden bij eerste verwerking gewaardeerd op reële waarde. Na eerste verwerking worden schulden gewaardeerd op geamortiseerde kostprijs (gelijk aan de nominale waarde indien geen sprake is van transactiekosten).

Kortlopende schulden hebben een looptijd korter dan een jaar.

5.4.2.3. Grondslagen voor bepaling van het resultaat

Algemeen

De in de staat van baten en lasten opgenomen posten zijn in belangrijke mate gerelateerd aan de in de balans gehanteerde waarderingsgrondslagen voor beleggingen en de voorziening pensioenverplichtingen. Zowel gerealiseerde als ongerealiseerde resultaten worden rechtstreeks verantwoord in het resultaat. Baten en lasten worden toegerekend aan het boekjaar waarop deze betrekking hebben.

Premiebijdragen (van werkgevers en werknemers)

Onder premiebijdragen van werkgevers en werknemers wordt verstaan de aan derden in rekening gebrachte c.q. te brengen bedragen voor de in het verslagjaar verzekerde pensioenen onder aftrek van kortingen. Premies zijn toegerekend aan de periode waarop ze betrekking hebben.

Beleggingsresultaten risico pensioenfonds

Indirecte beleggingsopbrengsten

Onder de indirecte beleggingsopbrengsten worden verstaan de gerealiseerde en ongerealiseerde waardewijzigingen en valutaresultaten. In de jaarrekening wordt geen onderscheid gemaakt tussen gerealiseerde en ongerealiseerde waardeveranderingen van beleggingen. Alle waardeveranderingen van beleggingen, inclusief valutakoersverschillen, worden als beleggingsopbrengsten in de staat van baten en lasten opgenomen. Aankoopkosten zijn verwerkt in de reële waarde van de beleggingen. Verkoopkosten worden verantwoord als onderdeel van de herwaarderingskosten.

Directe beleggingsopbrengsten

Onder de directe beleggingsopbrengsten wordt in dit verband verstaan rentebaten en -lasten, dividenden, huuropbrengsten en soortgelijke opbrengsten.

Dividend wordt verantwoord op het moment van betaalbaarstelling.

Kosten vermogensbeheer

Onder kosten van vermogensbeheer worden zowel de externe als de daaraan toegerekende interne kosten verstaan.

Verrekening van kosten

Met de directe en indirecte beleggingsopbrengsten zijn verrekend de aan de opbrengsten gerelateerde transactiekosten, provisies, valutaverschillen e.d.

Pensioenuitkeringen

De pensioenuitkeringen betreffen de aan deelnemers uitgekeerde bedragen inclusief afkopen. De pensioenuitkeringen zijn berekend op actuariële grondslagen en toegerekend aan het verslagjaar waarop zij betrekking hebben.

Pensioenuitvoeringskosten

De pensioenuitvoeringskosten zijn toegerekend aan de periode waarop ze betrekking hebben.

Mutatie voorziening pensioenverplichtingen voor risico van het pensioenfonds

Pensioenopbouw

Bij de pensioenopbouw zijn aanspraken en rechten over het boekjaar gewaardeerd naar het niveau dat zij op balansdatum hebben.

Rentetoevoeging

De pensioenverplichtingen zijn opgerent met -0,217% (2016: -0,06%), op basis van de éénjaarsrente van de DNB-curve aan het begin van het verslagjaar.

Onttrekking voor pensioenuitkeringen en pensioenuitvoeringskosten

Vooraf wordt een actuariële berekening gemaakt van de toekomstige pensioenuitvoeringskosten (met name excassokosten) en pensioenuitkeringen die in de voorziening pensioenverplichtingen worden opgenomen. Deze post betreft de vrijval ten behoeve van de financiering van de kosten en uitkeringen van het verslagjaar.

Wijziging marktrente

Jaarlijks wordt per 31 december de marktwaarde van de technische voorzieningen herrekend door toepassing van de actuele rentetermijnstructuur. Het effect van de verandering van de rentetermijnstructuur wordt verantwoord onder het hoofd wijziging marktrente.

Wijzigingen actuariële uitgangspunten

Jaarlijks worden de actuariële grondslagen en/of methoden beoordeeld en mogelijk herzien ten behoeve van de berekening van de actuele waarde van de pensioenverplichtingen. Hierbij wordt gebruik gemaakt van interne en externe actuariële deskundigheid. Dit betreft onder meer de vergelijking van veronderstellingen ten aanzien van sterfte, langlevens, arbeidsongeschiktheid met werkelijke waarnemingen, zowel voor de gehele bevolking als voor de populatie van het pensioenfonds.

De vaststelling van de toereikendheid van de voorziening voor pensioenverplichtingen is een inherent onzeker proces, waarbij gebruik wordt gemaakt van schattingen en oordelen door het bestuur van het pensioenfonds. Het effect van deze wijzigingen wordt verantwoord in het resultaat op het moment dat de actuariële uitgangspunten worden herzien.

Wijziging uit hoofde van overdracht van rechten

Een resultaat op overdrachten kan ontstaan doordat de vrijval van de voorziening plaatsvindt tegen fondstarieven, terwijl het bedrag dat wordt overgedragen gebaseerd is op de wettelijke factoren voor waardeoverdrachten. De tarieven van het pensioenfonds wijken af van de wettelijke tarieven.

Overige mutaties voorziening pensioenverplichtingen

De overige mutaties ontstaan door mutaties in de aanspraken door overlijden, arbeidsongeschiktheid en pensioneren.

Saldo herverzekering

Uitgaande herverzekeringspremies worden verantwoord in de periode waarop de herverzekering betrekking heeft.

Saldo overdrachten van rechten

De post saldo overdrachten van rechten bevat het saldo van bedragen uit hoofde van overgenomen dan wel overgedragen pensioenverplichtingen.

5.4.2.4. Kasstroomoverzicht

Het kasstroomoverzicht is volgens de directe methode opgesteld. Alle ontvangsten en uitgaven worden hierbij als zodanig gepresenteerd. Onderscheid wordt gemaakt tussen kasstromen uit pensioenactiviteiten en beleggingsactiviteiten.

5.4.3 Toelichting op de balans per 31 december 2017

ACTIVA

1. Beleggingen voor risico pensioenfondsen

	Vastgoed- beleggingen	Aandelen	Vastrentende waarden	Derivaten	Overige beleggingen	Totaal
Stand per 1 januari 2017	140.211	498.373	635.551	-5.653	118.697	1.387.179
Aankopen	12.731	59.232	351.238	70.445	45.911	539.557
Verkopen	-9.393	-74.659	-269.735	-85.188	-47.439	-486.414
Herwaardering	1.902	33.353	-8.427	23.738	10.017	60.583
Stand per 31 december 2017	<u>145.451</u>	<u>516.299</u>	<u>708.627</u>	<u>3.342</u>	<u>127.186</u>	<u>1.500.905</u>
Bij: Schuldpositie derivaten (credit)						686
						<u>1.501.591</u>

	Vastgoed- beleggingen	Aandelen	Vastrentende waarden	Derivaten	Overige beleggingen	Totaal
Stand per 1 januari 2016	121.250	409.105	588.177	59.851	71.472	1.249.855
Aankopen	15.573	426.514	1.104.860	26	44.133	1.591.106
Verkopen	-3.054	-393.810	-1.078.125	-102.695	-1.131	-1.578.815
Herwaardering	6.442	56.564	20.639	37.165	4.223	125.033
Stand per 31 december 2016	<u>140.211</u>	<u>498.373</u>	<u>635.551</u>	<u>-5.653</u>	<u>118.697</u>	<u>1.387.179</u>
Schuldpositie derivaten (credit)						6.692
						<u>1.393.871</u>

In bovenstaande tabellen zijn ook de vorderingen, schulden en liquide middelen binnen de beleggingscategorie opgenomen.

Vastgoedbeleggingen

	31-12-2017	31-12-2016
De vastgoed beleggingen kunnen als volgt naar soort worden gespecificeerd:		
Participatie vastgoedbeleggingsfondsen	131.043	125.887
Indirecte vastgoedbeleggingen, beursgenoteerd	14.079	14.133
Vorderingen	330	191
Schulden	-7	0
Liquide middelen	<u>6</u>	<u>0</u>
	<u>145.451</u>	<u>140.211</u>

Aandelen

	31-12-2017	31-12-2016
De aandelen kunnen als volgt naar soort worden gespecificeerd:		
Beursgenoteerde aandelen	434.636	424.741
Aandelenbeleggingsfondsen	80.037	70.034
Vorderingen	831	516
Schulden	-23	0
Liquide middelen	818	3.082
	<u>516.299</u>	<u>498.373</u>

Vastrentende waarden

De vastrentende waarden kunnen als volgt naar soort worden gespecificeerd:		
Obligaties beursgenoteerd	493.943	451.965
Hypotheekfondsen	25.430	26.764
Leningen op schuldbekentenis	94	94
Obligatiebeleggingsfondsen	179.579	123.044
Vorderingen	8.301	7.119
Schulden	-351	-514
Liquide middelen	1.631	27.079
	<u>708.627</u>	<u>635.551</u>

Derivaten

Valutaderivaten	3.424	1.016
Aandelenderivaten / futures	8	15
Vorderingen	596	0
Liquide middelen	0	8
	<u>4.028</u>	<u>1.039</u>

Voor de uitvoering van het beleggingsbeleid wordt gebruikgemaakt van financiële derivaten. Als hoofdregel geldt dat derivaten uitsluitend worden gebruikt voor zover dit passend is binnen het algemene beleggingsbeleid. De portefeuillestructuur en het risicoprofiel, berekend inclusief de economische effecten van derivaten, dienen zich binnen de door het bestuur vastgestelde grenzen (limieten) te bevinden.

Het pensioenfonds gebruikt derivaten voornamelijk om het valutarisico en het renterisico af te dekken. Eén van de belangrijkste risico's bij derivaten is het kredietrisico. Dit is het risico dat tegenpartijen niet aan hun betalingsverplichtingen kunnen voldoen. Dit risico wordt beperkt door alleen transacties aan te gaan met te goeder naam en faam bekend staande partijen. Bovendien geldt dat altijd wordt gewerkt met een onderpand. De spreiding van de contracten over verschillende partijen zorgt er ook voor dat het kredietrisico wordt beperkt.

Met ingang van 1 juli 2016 is het pensioenfonds - vooruitlopend op de verplichtstelling voor pensioenfondsen - gestart met Central Clearing. Hierdoor wordt voortaan een zg. initial margin aangehouden bij de Clearingorganisatie en wordt vervolgens, op basis van dagelijkse waardeschommelingen, een variation margin in cash uitgewisseld met de clearingorganisatie. De rentederivaten worden daardoor 'gerealiseerd' geadministreerd, aangezien er wordt voldaan aan de salderingscriteria op pagina 60 van dit jaarverslag. Het pensioenfonds heeft eind 2017 € 42 miljoen (2016: € 40 miljoen) aan margin verstrekt in de vorm van (staats) obligaties als gevolg van negatieve waardeontwikkeling van de derivaten. De waarde van de rentederivaten per ultimo 2017 is positief € 2.027 en negatief € 67.631 (2016: € 907 positief en € 44.235 negatief).

Gebruik wordt gemaakt van onder meer de volgende instrumenten:

- Valutatermijncontracten: dit zijn met individuele banken afgesloten contracten waarbij de verplichting wordt aangegaan tot het verkopen van een valuta en de aankoop van een andere valuta, tegen een vooraf vastgestelde prijs en op een vooraf vastgestelde datum. Door middel van valutatermijncontracten worden valutarisico's afgedekt.
- Renteswaps: dit betreft met een betrouwbare partij via de Clearingorganisatie afgesloten contracten, met als doel om vaste en variabele rentes met elkaar uit te wisselen.
- Aandelenderivaten / Futures: Deze zijn op de beurs genoteerde termijncontracten met verplichte levering van onderliggende waarden / goederen in de toekomst tegen een vooraf vastgestelde prijs. Het pensioenfonds gebruikt deze contracten voornamelijk om het aandelenrisico af te dekken.

	31-12-2017	31-12-2016
Overige beleggingen		
Commodity's (grondstoffen, edele metalen)	80.508	78.806
Infrastructuurfondsen	46.680	39.944
Overige schulden	-1	-51
Liquide middelen	<u>-1</u>	<u>-2</u>
	<u>127.186</u>	<u>118.697</u>

Schattingen en oordelen

Zoals vermeld in de toelichting zijn de beleggingen van het pensioenfonds nagenoeg allemaal gewaardeerd tegen reële waarde per balansdatum en is het over het algemeen mogelijk en gebruikelijk om de reële waarde binnen een aanvaardbare bandbreedte van schattingen vast te stellen. Voor sommige andere financiële instrumenten, zoals beleggingsvorderingen en -schulden, geldt dat de boekwaarde de reële waarde benadert als gevolg van het kortetermijnkarakter van de vorderingen en schulden. De boekwaarde van alle activa en de financiële verplichtingen op balansdatum benadert de reële waarde.

Voor de meerderheid van de financiële instrumenten van het pensioenfonds kan gebruik worden gemaakt van marktnoteringen. Echter, bepaalde financiële instrumenten, zoals bepaalde vastgoedbeleggingen zijn gewaardeerd door middel van gebruikmaking van waarderingsmodellen en -technieken, inclusief verwijzing naar de huidige reële waarde van vergelijkbare instrumenten. Op basis van de boekwaarde kan het volgende onderscheid worden gemaakt:

	Direct markt- noteringen	Afgeleide markt- noteringen	Waarderings- modellen	Totaal
Per 31 december 2017:				
Vastgoedbeleggingen	14.408	0	131.043	145.451
Aandelen	436.261	80.038	0	516.299
Vastrentende waarden	503.524	179.579	25.524	708.627
Derivaten	0	3.342	0	3.342
Overige beleggingen	<u>0</u>	<u>127.186</u>	<u>0</u>	<u>127.186</u>
Totaal	<u>954.193</u>	<u>390.145</u>	<u>156.567</u>	<u>1.500.905</u>

	Direct markt- noteringen	Afgeleide markt- noteringen	Waarderings- modellen	Totaal
Per 31 december 2016:				
Vastgoedbeleggingen	14.324	0	125.887	140.211
Aandelen	428.339	70.034	0	498.373
Vastrentende waarden	485.649	123.138	26.764	635.551
Derivaten	0	-5.653	0	-5.653
Overige beleggingen	0	118.697	0	118.697
Totaal	928.312	306.216	152.651	1.387.179

Toelichting op de waarderingsmodellen:

Vastgoed

Het deel van de waarde aan vastgoedbeleggingen dat is opgenomen op basis van waarderingsmodellen en - technieken bestaat alleen uit indirect vastgoed. Zoals bij de grondslagen staat vermeld is de waarde gebaseerd op de taxatiewaarde. De eerste waardering is verkrijgingsprijs inclusief transactiekosten. Deze taxaties worden verricht door verscheidene externe erkende taxateurs. Iedere externe taxateur hanteert, binnen de algemene richtlijnen zoals binnen de branche gelden, eigen uitgangspunten. De richtlijnen binnen de branche geven aan dat voor de waardebepaling in dit geval moet worden uitgegaan van de verkoopwaarde van een object met als doelstelling om met het object huurinkomsten te genereren. Als basis wordt hiervoor een contante waardeberekening gebruikt van de toekomstige kasstromen.

Vastrentende waarden

Het deel van de vastrentende waarden waarvan de reële waarde op basis van schatting wordt vastgesteld, betreft leningen op schuldbekentenis en hypotheek. De berekeningsgrondslag staat vermeld in de algemene toelichting op de grondslagen.

	31-12-2017	31-12-2016
2. Vorderingen en overlopende activa		
Vorderingen op de werkgever(s)	14.139	2.107
Vorderingen op deelnemers van het pensioenfonds	9	8
Overige vorderingen en overlopende activa	8	0
	<u>14.156</u>	<u>2.115</u>

Alle vorderingen hebben een resterende looptijd van korter dan één jaar.

Vordering op de werkgever(s)

Vorderingen op werkgever(s)	16.138	3.204
Voorzieningen dubieuze debiteuren	<u>-1.999</u>	<u>-1.097</u>
	<u>14.139</u>	<u>2.107</u>

In 2017 is een bedrag van € 1.213 toegevoegd aan de voorziening premievorderingen (2016: € 769 onttrokken)

	2017	2016
Verloop van de voorziening dubieuze debiteuren		
Stand per 1 januari 2017	1.097	1.866
Nagekomen baten/afgeschreven vorderingen	-155	0
Dotatie ten laste van de rekening van baten en lasten	<u>1.057</u>	<u>-769</u>
	<u>1.999</u>	<u>1.097</u>

	<u>31-12-2017</u>	<u>31-12-2016</u>
3. Overige activa		
ING Bank	4.937	5.175
ABN AMRO Bank	<u>0</u>	<u>262</u>
	<u>4.937</u>	<u>5.437</u>

Onder de liquide middelen worden opgenomen kasmiddelen en tegoeden op bankrekeningen die onmiddellijk, danwel op korte termijn opeisbaar zijn. Bankrekeningen die beheerd worden door de vermogensbeheerder, zijn onder de betreffende beleggingscategorieën gerubriceerd.

De rekening bij de ABN AMRO Bank is per 1 januari 2017 opgezegd.

Er zijn geen kredietfaciliteiten van toepassing.

PASSIVA

4. Stichtingskapitaal en reserves

	Algemene reserve	Weerstands- reserve	Totaal
Stand per 1 januari 2016	-277.776	288.464	10.688
Bestemming van saldo baten en lasten	-32.009	18.710	-13.299
Stand per 1 januari 2017	-309.785	307.174	-2.611
Bestemming van saldo baten en lasten	74.970	23.503	98.473
Stand per 31 december 2017	-234.815	330.677	95.862

Dekkingsgraad, vermogenspositie en herstelplan

	2017	2016
	%	%
De dekkingsgraad is ultimo jaar als volgt:		
Nominale dekkingsgraad	106,7	99,8
Beleidsdekkingsgraad	104,4	95,0

De (nominale) dekkingsgraad van het pensioenfonds wordt berekend door op balansdatum het balanstotaal minus de kortlopende schulden te delen op de technische voorzieningen zoals opgenomen in de balans.

De beleidsdekkingsgraad is het gemiddelde van de nominale dekkingsgraad van de afgelopen 12 maanden.

Voor het bepalen van het vereist eigen vermogen (de solvabiliteitstoets) maakt het pensioenfonds gebruik van het standaard model van DNB. Het bestuur acht het gebruik van het standaardmodel passend voor de risico's van het fonds. De uitkomsten van de solvabiliteitstoets zijn opgenomen in de paragraaf over risicobeheer.

Op basis hiervan bedraagt het (minimaal) vereist vermogen op 31 december:

	2017		2016	
	€	%	€	%
Stichtingskapitaal en reserves	95.862	106,7	-2.611	99,8
Minimaal vereist eigen vermogen	60.379	104,2	59.988	104,3
Vereist eigen vermogen	330.677	123,3	307.174	122,0

Als het eigen vermogen lager is dan het minimale vereiste eigen vermogen bevindt het pensioenfonds zich in een situatie van dekkingstekort. Indien het eigen vermogen lager is dan het vereiste eigen vermogen, maar wel tenminste gelijk is aan het minimale vereiste eigen vermogen, bevindt het pensioenfonds zich in een situatie van reservetekort.

De vermogenspositie van het pensioenfonds kan als gevolg van bovenstaande worden gekarakteriseerd als een reservetekort. In 2016 was nog sprake van een dekkingstekort.

Herstelplan

Vanwege het reservetekort geldt voor het pensioenfonds een herstelplan. Dit herstelplan is op 21 april 2017 bij DNB ingediend en door DNB goedgekeurd. In het herstelplan werd voor 2017 een stijging van de actuele dekkingsgraad verwacht naar 102,7%. Met name door de stijging van de rente en goede beleggingsrendementen, is de werkelijke dekkingsgraad ultimo 2017 hoger uitgekomen (106,7%).

Per 1 april 2018 is het herstelplan geactualiseerd. Het herstelplan laat zien dat, gegeven de wettelijk voorgeschreven manier van berekenen, het pensioenfonds naar verwachting binnen 7 jaar een beleidsdekkingsgraad heeft die hoger is dan de vereiste dekkingsgraad (circa 123%). Daarbij zijn verwachte beleggingsrendementen gehanteerd die (grotendeels) lager zijn dan de voor een herstelplan toegestane maximale rendementen, wordt de pensioenpremie stabiel gehouden en worden pensioenaanspraken en uitkeringen niet voor prijsstijgingen gecompenseerd.

5. Technische voorzieningen

	2017	2016
Voorziening pensioenverplichtingen voor risico van het pensioenfonds		
Stand per begin boekjaar	1.395.074	1.185.907
Pensioenopbouw	65.957	55.912
Rentetoevoeging	-3.055	-737
Onttrekking voor uitkeringen en uitvoeringskosten	-11.503	-7.720
Wijziging marktrente	-21.791	154.081
Wijziging actuariële uitgangspunten	0	9.823
Wijziging uit hoofde van overdracht van rechten	-39	-24
Overige mutaties voorziening pensioenverplichtingen	-2.909	-2.168
	<u>1.421.734</u>	<u>1.395.074</u>

Ultimo boekjaar bedraagt de gemiddelde gewogen discontovoet 1,6% (2016: 1,5%).

Pensioenopbouw

Onder pensioenopbouw is opgenomen de actuariel berekende waarde van de diensttijdopbouw. Dit is het effect op de voorziening pensioenverplichtingen van de in het verslagjaar opgebouwde nominale rechten ouderdomspensioen en nabestaandenpensioen. Verder is hierin begrepen het effect van de individuele salarisontwikkeling.

Rentetoevoeging

De pensioenverplichtingen zijn opgerent met -0,217% (2016: -0,06%), op basis van de éénjaarsrente uit de door DNB gepubliceerde RTS aan het begin van het verslagjaar.

Onttrekking voor pensioenuitkeringen en pensioenuitvoeringskosten

Verwachte toekomstige pensioenuitkeringen worden vooraf actuariel berekend en opgenomen in de voorziening pensioenverplichtingen. De onder dit hoofd opgenomen afname van de voorziening betreft het bedrag dat vrijkomt ten behoeve van de financiering van de verwachte pensioenuitkeringen in de verslagperiode.

Toekomstige pensioenuitvoeringskosten (in het bijzonder excassokosten) worden vooraf actuariel berekend en opgenomen in de voorziening pensioenverplichtingen. De onder dit hoofd opgenomen afname van de voorziening betreft het bedrag dat vrijkomt ten behoeve van de financiering van de verwachte uitvoeringskosten in de verslagperiode.

Wijziging marktrente

Jaarlijks wordt per 31 december de marktwaarde van de technische voorzieningen herrekend door toepassing van de actuele rentetermijnstructuur. Het effect van de verandering van de rentetermijnstructuur wordt verantwoord onder het hoofd wijziging marktrente.

Wijziging actuariële uitgangspunten

Jaarlijks worden de actuariële grondslagen en/of methoden beoordeeld en mogelijk herzien ten behoeve van de berekening van de actuele waarde van de pensioenverplichtingen. Hierbij wordt gebruik gemaakt van interne en externe actuariële deskundigheid. Dit betreft onder meer de vergelijking van veronderstellingen ten aanzien van sterfte, langlevens, arbeidsongeschiktheid met werkelijke waarnemingen, zowel voor de gehele bevolking als voor de populatie van het pensioenfonds.

De vaststelling van de toereikendheid van de voorziening voor pensioenverplichtingen is een inherent onzeker proces, waarbij gebruik wordt gemaakt van schattingen en oordelen door het bestuur van het pensioenfonds. Het effect van deze wijzigingen wordt verantwoord in het resultaat op het moment dat de actuariële uitgangspunten worden herzien.

In tegenstelling tot het jaar 2016, zijn er over 2017 geen aanpassingen geweest in de actuariële grondslagen.

	2017	2016
Wijziging uit hoofde van overdracht van rechten		
Toevoeging aan de technische voorzieningen	0	536
Onttrekking aan de technische voorzieningen	-39	-560
	<u>-39</u>	<u>-24</u>

Overige mutaties voorziening pensioenverplichtingen

Resultaat op kanssystemen:

Sterfte	-1.669	-4.000
Arbeidsongeschiktheid	2.656	2.967
Mutaties	<u>-3.896</u>	<u>-1.135</u>
	<u>-2.909</u>	<u>-2.168</u>

De voorziening voor pensioenverplichtingen is naar categorieën als volgt samengesteld:

	2017		2016	
	€	Aantallen	€	Aantallen
Actieven	798.279	21.366	681.011	22.075
Gepensioneerden	195.251	3.509	173.874	3.287
Slapers	<u>428.203</u>	<u>31.233</u>	<u>540.189</u>	<u>41.733</u>
Voorziening voor pensioenverplichtingen	<u>1.421.733</u>	<u>56.108</u>	<u>1.395.074</u>	<u>67.095</u>

Het aantal slapers is met circa 10.000 afgenomen. Deze afname wordt verklaard doordat TKP Pensioen B.V. een andere manier van tellen van deelnemers hanteert, dan de vorige pensioenuitvoerder. TKP Pensioen B.V. maakt gebruik van unieke pensioennummers. Eén deelnemer heeft één uniek pensioennummer. De wijziging heeft geen effect op de totale technische voorzieningen en de dekkingsgraad van het pensioenfonds.

Korte beschrijving pensioenregeling

De pensioenregeling van het pensioenfonds betreft een middelloonregeling.

Het ouderdomspensioen is gelijk aan 1,875% (2016: 1,875%) van de som van de pensioengrondslagen, waarover premie aan het pensioenfonds is betaald. De pensioengrondslag is gelijk aan het (gemaximeerde) pensioensalaris minus de franchise. Het partnerpensioen bedraagt 70% van het ouderdomspensioen. Tevens is wezenpensioen in de regeling opgenomen.

Het bestuur van het pensioenfonds heeft de ambitie om toeslagen op het pensioen te verlenen. De mate waarin dit kan worden gerealiseerd is afhankelijk van de ontwikkelingen in de rente, rendement, looninflatie en demografie. Uitdrukkelijk wordt opgemerkt dat de toezegging voor toekomstige toeslagverlening voorwaardelijk is.

Het bestuur heeft de volgende toeslagmatrix (geldend vanaf 1 juli 2015) vastgesteld:

- Ondergrens voor voorwaardelijke toeslagverlening 110% (wettelijk);
- De bovengrens voor voorwaardelijke toeslagverlening vast te stellen conform de nFTK systematiek (wettelijk); en
- Inhaaltoeslagen toestaan vanaf een beleidsdekkingsgraad hoger dan de bovengrens (nu ongeveer 135%).

Bij het toekennen van toeslagen kijkt het bestuur ook naar de economische situatie en kan worden afgeweken van het toeslagbeleid.

Het bestuur heeft op basis van de ontwikkeling van de beleidsdekkingsgraad besloten geen toeslag te verlenen in 2017, net als in 2016.

	<u>31-12-2017</u>	<u>31-12-2016</u>
6. Derivaten		
Derivaten	<u>686</u>	<u>6.692</u>

De derivaten van € 686 bestaan volledig uit valutaderivaten. Ultimo 2016 bestond het bedrag van € 6.692 voor € 2.975 uit valutaderivaten, voor € 17 uit aandelenderivaten en voor € 3.700 uit schulden uit hoofde van nog af te wikkelen transacties.

7. Overige schulden en overlopende passiva

Te verrekenen premies	458	115
Pensioenuitkeringen	2	0
Kosten vermogensbeheer	608	614
Belastingen en premies sociale verzekeringen	224	210
Administratiekosten	737	1.127
Overige schulden en overlopende passiva	<u>373</u>	<u>202</u>
	<u>2.402</u>	<u>2.268</u>

Alle schulden hebben een resterende looptijd van korter dan één jaar.

5.4.4 Risicobeheer

Het pensioenfonds wordt bij het beheer van de pensioenverplichtingen en de financiering daarvan geconfronteerd met risico's. De belangrijkste doelstelling van het pensioenfonds is het nakomen van de pensioentoezeggingen. Voor het realiseren van deze doelstelling wordt gestreefd naar een toereikende solvabiliteit op basis van de reële waarde van de pensioenverplichtingen.

Het pensioenfonds wordt bij het beheer van de pensioenverplichtingen en de financiering daarvan geconfronteerd met risico's. De belangrijkste doelstelling van het pensioenfonds is het nakomen van de pensioentoezeggingen. Het solvabiliteitsrisico is daarmee het belangrijkste risico voor het pensioenfonds.

Het bestuur heeft de mogelijke risico's van het pensioenfonds in kaart gebracht en bepaald hoe het bestuur met deze risico's om wil gaan. Op basis van een actueel en volledig beeld van alle relevante risico's kan het bestuur gepaste beheersmaatregelen nemen en is het bestuur in control. Dit vormt mede de basis voor het beleid van het pensioenfonds en toelichting hierna. Dit beleid is verwoord in de ABTN van het pensioenfonds. Het bestuur beschikt over een aantal beleidsinstrumenten ten behoeve van het beheersen van de risico's. Deze beleidsinstrumenten betreffen:

- Beleggingsbeleid;
- Premiebeleid;
- Herverzekeringsbeleid
- Toeslagbeleid.

De keuze en toepassing van beleidsinstrumenten vindt plaats na uitvoerige analyses ten aanzien van te verwachten ontwikkelingen van de verplichtingen en de financiële markten. Daarbij wordt onder meer gebruik gemaakt van de Asset Liability Management-studie (ALM-Studie) die in 2015 is uitgevoerd. In 2018 staat een nieuwe ALM-studie gepland. Een ALM-studie is een analyse van de structuur van de pensioenverplichtingen en van verschillende beleggingsstrategieën en de ontwikkeling daarvan in diverse economische scenario's.

De uitkomsten van deze analyses vinden hun weerslag in jaarlijks door het bestuur vast te stellen beleggingsrichtlijnen als basis voor het uit te voeren beleggingsbeleid. De beleggingsrichtlijnen geven normen en limieten aan waarbinnen de uitvoering van het beleggingsbeleid door de vermogensbeheerders moet plaatsvinden. Ze zijn gericht op het beheersen van de volgende belangrijkste (beleggings)risico's. Bij de uitvoering van het beleggingsbeleid wordt gebruik gemaakt van derivaten.

Solvabiliteitsrisico's

Het belangrijkste risico voor het pensioenfonds betreft het solvabiliteitsrisico, ofwel het risico dat het pensioenfonds niet beschikt over voldoende vermogen ter dekking van de pensioenverplichtingen. De solvabiliteit wordt gemeten op basis van zowel algemeen geldende normen als specifieke normen welke door de toezichthouder worden opgelegd.

Indien de solvabiliteit van het pensioenfonds zich negatief ontwikkelt, bestaat het risico dat het pensioenfonds de premie voor de onderneming en deelnemers moet verhogen en het risico dat er geen ruimte beschikbaar is voor een eventuele toeslagverlening op opgebouwde pensioenrechten. In het uiterste geval kan het noodzakelijk zijn dat het pensioenfonds verworven pensioenaanspraken en pensioenrechten moet verminderen.

De aanwezige dekkingsgraad heeft zich als volgt ontwikkeld:

	2017	2016
	%	%
Dekkingsgraad per 1 januari	99,8	100,9
Premie	-0,1	-0,1
Uitkering	-	-
Toeslagverlening	-	-
Korting van aanspraken en rechten	-	-
Beleggingsrendementen (exclusief renteafdekking)	5,5	12,4
Renteafdekking	-	-
Wijziging rentetermijnstructuur voorziening pensioenverplichtingen	1,6	-11,6
Wijziging Ultimate Forward Rate voorziening pensioenverplichtingen	-	-
Aanpassing levensverwachting	-	-
Overige oorzaken	-0,1	-1,8
Dekkingsgraad per 31 december	106,7	99,8

Om het solvabiliteitsrisico te beheersen dient het pensioenfonds buffers in het vermogen aan te houden. De omvang van deze buffers (buffers plus de pensioenverplichtingen heten samen het vereist vermogen) wordt vastgesteld met de door DNB voorgeschreven solvabiliteitstoets (S-toets). Deze toets bevat een kwantificering van de bestuursvisie op de pensioenfonds specifieke restrisico's (na afdekking).

De berekening van het vereist eigen vermogen en het hieruit voortvloeiende surplus/tekort aan het einde van het boekjaar is als volgt:

	2017	2016
S1 Renterisico	100.652	88.294
S2 Risico zakelijke waarden	227.337	219.278
S3 Valutarisico	55.291	57.008
S4 Grondstoffenrisico	30.683	29.821
S5 Kredietrisico	59.481	48.629
S6 Verzekeringstechnisch risico	57.892	48.844
S7 Liquiditeitsrisico	0	0
S8 Concentratierisico	0	0
S9 Operationeel risico	0	0
S10 Actief risico	5.432	0
Diversificatie-effect	-206.090	-184.700
Totaal	330.677	307.174

Het vereist eigen vermogen is bepaald als de wortel van: $S1^2 + S2^2 + R1,2 \times S1 \times S2 + S3^2 + S4^2 + S5^2 + 2 \times R1,5 \times S1 \times S5 + 2 \times R2,5 \times S2 \times S5 + S6^2 + S7^2 + S8^2 + S9^2 + S10^2$. Waarbij $R1,2 = 0,4$ en $R1,5 = 0,4$ indien voor S1 wordt uitgegaan van een rentedaling en nihil indien S1 is gebaseerd op een rentestijging, en $R2,5 = 0,5$.

	2017	2016
Vereist pensioenvermogen	1.752.411	1.702.248
Voorziening pensioenverplichting	1.421.734	1.395.074
Vereist eigen vermogen	330.677	307.174
Aanwezig eigen vermogen	95.862	-2.611
Tekort/Tekort	-234.815	-309.785

Het pensioenfonds heeft ter afdekking van risico's derivatencontracten afgesloten. Hiermee is bij het bepalen van de vereiste buffers rekening gehouden. Bij de berekening van de buffers past het pensioenfonds het standaard model van DNB toe, waarbij uitgegaan wordt van het vereist vermogen in evenwichtssituatie, gebaseerd op de strategische asset mix.

Marktrisico (S1 - S4)

Het marktrisico omvat het renterisico, het prijs(koers)risico en het valutarisico. Marktrisico omvat de mogelijkheden voor winst of verlies en door een verandering van marktfactoren. Marktfactoren kunnen bijvoorbeeld marktprijzen zijn van aandelen, vastgoed en private equity (risico zakelijke waarden) of grondstoffen (grondstoffenrisico), maar ook valutakoersen (valutarisico) of rentes (renterisico).

De strategie van het pensioenfonds met betrekking tot het beleggingsrisico wordt bepaald door de beleggingsdoelstellingen. Het marktrisico wordt op dagelijkse basis beheerst in overeenstemming met de aanwezige beleidskaders en richtlijnen. De overallmarktposities worden periodiek gerapporteerd aan het bestuur.

De mate waarin de beleggingsportefeuille van het pensioenfonds gevoelig is voor het marktrisico is in de volgende alinea weergegeven, vervolgens worden de risico's die het pensioenfonds loopt nader toegelicht.

Renterisico (S1)

Renterisico is het risico dat de waarde van de portefeuille vastrentende waarden en de waarde van de pensioenverplichtingen veranderen als gevolg van ongunstige veranderingen in de marktrente. Maatstaf voor het meten van rentegevoeligheid is de duration. De duration is de gewogen gemiddelde resterende looptijd in jaren.

Op balansdatum is de duratie van de beleggingen aanzienlijk korter dan de duratie van de verplichtingen. Er is derhalve sprake van een zogenaamde 'duratie-mismatch'. Dit betekent dat bij een rentestijging de waarde van beleggingen minder snel daalt dan de waarde van de verplichtingen (bij toepassing van de actuele marktrentestructuur); waardoor de dekkingsgraad zal stijgen. Bij een rentedaling zal de waarde van de beleggingen minder snel stijgen dan de waarde van de verplichtingen, waardoor de dekkingsgraad daalt.

Het bestuur monitort de renteafdekking ultimo iedere maand. Indien het renteafdekkingspercentage zich buiten de bandbreedte van +/- 3%-punt bevindt wordt geherbalanceerd. De renteafdekking ultimo jaar bedraagt 30% (2016: 32%).

De duratie en het effect van de renteafdekking kan als volgt worden samengevat:

	31-12-2017		31-12-2016	
	€	Duratie	€	Duratie
Vastrentende waarden (vóór derivaten)	708.627	6,9	635.551	6,2
Vastrentende waarden (na derivaten)	709.222	18,2	635.551	18,3
(Nominale) pensioenverplichtingen	1.421.734	25,0	1.395.074	25,6

De samenstelling van de vastrentende waarden naar looptijd is als volgt:

	31-12-2017		31-12-2016	
	€	%	€	%
Resterende looptijd < 1 jaar	88.203	12,5	102.707	16,2
Resterende looptijd > 1 jaar en < 5 jaar	166.962	23,6	144.310	22,7
Resterende looptijd > 5 jaar	453.462	63,9	388.534	61,1
	<u>708.627</u>	<u>100,0</u>	<u>635.551</u>	<u>100,0</u>

De presentatie van de vastrentende waarden in bovenstaande looptijden hangt samen met het lange termijn karakter van de investeringen van het pensioenfonds en het hiermee samenhangende beleid van de verplichtingen.

Risico zakelijke waarden (S2)

Risico zakelijke waarden is het risico van waardewijzigingen van aandelen en vastgoed als gevolg van onzekerheid in de marktprijzen, die wordt veroorzaakt door factoren gerelateerd aan een individuele belegging, de uitgevende instelling of generieke factoren.

Het risico zakelijke waarden wordt beheerst door het pensioenfonds, met als belangrijkste beheersmaatregel een weloverwogen spreiding van de onderliggende beleggingen. Voor deze beleggingen wordt verwezen naar de tabellen onder het prijsrisico.

Valutarisico (S3)

Het totaalbedrag van de gehele beleggingenportefeuille dat niet in euro's wordt belegd bedraagt ultimo 2017 € 838.164 (2016: € 743.360). Van dit bedrag is 45% (2016: 52%) afgedekt middels valutaderivaten.

De valutapositie per 31 december 2017 vóór en na afdekking door valutaderivaten is als volgt weer te geven:

	2017		
	Totaal	Valuta-derivaten	Netto positie
	Voor afdekking	Afdekking	Na afdekking
EUR	660.002	410.761	1.070.763
GBP	44.739	-33.492	11.247
JPY	47.951	-31.603	16.348
USD	427.050	-272.291	154.759
Overige	<u>318.424</u>	<u>-70.636</u>	<u>247.788</u>
	<u>1.498.166</u>	<u>2.739</u>	<u>1.500.905</u>

De valutapositie per 31 december 2016 vóór en na afdekking door valutaderivaten is als volgt weer te geven:

	2016		
	Totaal	Valuta-derivaten	Netto positie
	Voor afdekking	Afdekking	Na afdekking
EUR	645.778	384.269	1.030.047
GBP	47.952	-32.918	15.034
JPY	45.366	-30.819	14.547
USD	421.179	-247.961	173.218
Overige	228.863	-74.530	154.333
	1.389.138	-1.959	1.387.179

In de solvabiliteitstoets van het pensioenfonds is in de buffers voor het valutarisico rekening gehouden met bovenstaande valutaposities en afdekkingen.

Prijrisico

Prijrisico is het risico van waardewijzigingen door de ontwikkeling van marktprijzen. Het wordt veroorzaakt door factoren gerelateerd aan een individuele belegging, de uitgevende instelling of generieke factoren.

Het prijsrisico wordt gemitigeerd door diversificatie die onder meer is vastgelegd in de strategische beleggingsmix van het pensioenfonds. In aanvulling hierop maakt het pensioenfonds voor afdekking van het prijsrisico gebruik van afgeleide financiële instrumenten (derivaten), zoals opties en futures.

Naast de strategische mix heeft het pensioenfonds in het mandaat aan de vermogensbeheerders richtlijnen gesteld aan het maximaal percentage dat namens het pensioenfonds in een sector, land of tegenpartij mag worden belegd. Naleving van deze richtlijnen vindt plaats door de beleggingscommissie op basis van onafhankelijke rapportages van de custodian.

De segmentatie van de aandelen naar regio is als volgt:

	2017		2016	
	€	%	€	%
Europa	117.265	22,7	111.584	22,4
Noord-Amerika	269.062	52,1	267.697	53,7
Verre Oosten	58.475	11,3	97.285	19,5
Overige	71.497	13,9	21.807	4,4
Totaal	516.299	100,0	498.373	100,0

De segmentatie van aandelen naar sectoren is als volgt:

	2017		2016	
	€	%	€	%
Energie	34.096	6,6	37.381	7,5
Bouw- en grondstoffen	28.702	5,6	26.608	5,3
Industrie	56.228	10,9	53.293	10,7
Duurzame consumentengoederen	152.960	29,6	151.315	30,4
Financiële dienstverlening	106.112	20,4	102.928	20,6
Informatietechnologie	52.933	10,3	45.316	9,1
Telecommunicatie	63.963	12,4	58.054	11,7
Nutsbedrijven	15.741	3,1	16.500	3,3
Overige	5.564	1,1	6.978	1,4
Totaal	516.299	100,0	498.373	100,0

Een nadere detaillering van de segmentatie van de vastgoedbeleggingen naar aard van het vastgoed is als volgt:

	2017		2016	
	€	%	€	%
Kantoren	12.675	8,7	12.973	9,3
Winkels	36.187	24,9	34.955	24,9
Woningen	18.134	12,5	18.588	13,3
Overige	78.455	53,9	73.695	52,5
Totaal	145.451	100,0	140.211	100,0

De segmentatie van vastgoed naar regio is als volgt:

	2017		2016	
	€	%	€	%
Europa	30.000	20,6	30.595	21,8
Noord-Amerika	67.326	46,3	64.868	46,3
Verre Oosten	14.286	9,8	37.750	26,9
Overige	33.839	23,3	6.998	5,0
Totaal	145.451	100,0	140.211	100,0

Grondstoffenrisico (S4)

Grondstoffenrisico is het risico van prijsfluctuaties in de grondstoffen als gevolg van veranderingen in de marktomstandigheden.

Het pensioenfonds belegt in het PGGM Commodity Fund. Ultimo boekjaar bedraagt deze belegging € 80.507 (2016: € 78.806), dit is circa 5% (2016: 6%) van de totale beleggingen. Gezien het relatief beperkte aandeel van de exposure in grondstoffen is het grondstoffenrisico gering.

Kredietrisico (S5)

Kredietrisico is het risico van financiële verliezen voor het pensioenfonds als gevolg van faillissement of betalingsonmacht van tegenpartijen waarop het pensioenfonds (potentiële) vorderingen heeft. Hierbij kan onder meer worden gedacht aan partijen die obligatieleningen uitgeven, banken waar deposito's worden geplaatst, marktpartijen waarmee Over The Counter (OTC)-derivatenposities worden aangegaan en aan bijvoorbeeld herverzekeraars.

Een voor beleggingsactiviteiten specifiek onderdeel van kredietrisico is het settlementrisico. Dit heeft betrekking op het risico dat partijen waarmee het pensioenfonds transacties is aangegaan niet meer in staat zijn hun tegenprestatie te verrichten waardoor het pensioenfonds financiële verliezen lijdt.

Beheersing van dit risico door het pensioenfonds vindt plaats door het stellen van limieten aan tegenpartijen op totaalniveau, dat wil zeggen met inachtneming van alle posities die een tegenpartij heeft jegens het pensioenfonds; het vragen van extra zekerheden zoals onderpand en dergelijke bij het uitlenen van effecten; het hanteren van prudente verstrekkingnormen. Ter afdekking van het settlementrisico wordt door het pensioenfonds enkel belegd in markten waar een voldoende betrouwbaar clearing- en settlementstelsel functioneert. Voordat in nieuwe markten wordt belegd, wordt eerst onderzoek gedaan naar de waarborgen op dit gebied. Met betrekking tot niet-beursgenoteerde beleggingen, met name OTC-derivaten, wordt door het pensioenfonds enkel gewerkt met tegenpartijen waarmee ISDA/ CSA-overeenkomsten zijn afgesloten zodat posities van het pensioenfonds adequaat worden afgedekt door onderpand. Er wordt gebruik gemaakt van dagelijkse waarderingen.

De samenstelling van de vastrentende waarden naar regio's kan als volgt worden samengevat:

	2017		2016	
	€	%	€	%
Europa	551.639	77,9	501.319	78,9
Noord-Amerika	103.700	14,6	85.980	13,5
Verre-Oosten	23.979	3,4	23.241	3,7
Overige	29.309	4,1	25.011	3,9
Totaal	708.627	100,0	635.551	100,0

De samenstelling van de vastrentende waarden naar sectoren is als volgt:

	2017		2016	
	€	%	€	%
Industrie	22.198	3,1	17.813	2,8
Duurzame consumentengoederen	80.241	11,3	64.097	10,1
Informatietechnologie	7.099	1,0	5.281	0,8
Telecommunicatie	33.525	4,7	28.024	4,4
Nutsbedrijven	43.549	6,2	37.650	5,9
Overheid en overheidsinstellingen	221.308	31,2	227.560	35,8
Financiële instellingen	72.116	10,2	57.926	9,1
Niet-gespecificeerd binnen beleggingsfondsen	205.008	29,0	149.808	23,6
Overige	23.583	3,3	47.392	7,5
Totaal	708.627	100,0	635.551	100,0

De kredietwaardigheid van veel marktpartijen wordt ook door rating agencies beoordeeld. Ten aanzien van de kredietwaardigheid van de debiteuren van de vastrentende portefeuille kan het volgende overzicht worden gegeven:

	2017		2016	
	€	%	€	%
AAA	146.554	20,7	157.489	24,8
AA	131.562	18,6	109.228	17,2
A	144.053	20,3	98.951	15,6
BBB	226.481	31,9	191.418	30,1
Lager dan B	37.882	5,4	31.809	5,0
Geen rating	22.095	3,1	46.656	7,3
Totaal	708.627	100,0	635.551	100,0

De vastrentende waarden waarvoor geen rating geldt, betreffen met name vorderingen en liquide middelen inzake vastrentende waarden.

Verzekeringstechnische risico's (actuariële risico's, S6)

Het verzekeringstechnisch risico is het risico dat voortvloeit uit mogelijke afwijkingen van actuariële inschattingen die worden gebruikt voor de vaststelling van de technische voorzieningen en de hoogte van de premie. De belangrijkste actuariële risico's zijn de risico's van langlevens, overlijden (kortleven), arbeidsongeschiktheid en het toeslagrisico.

Langlevensrisico

Het langlevensrisico is het belangrijkste verzekeringstechnische risico. Langlevensrisico is het risico dat deelnemers langer blijven leven dan gemiddeld verondersteld wordt bij de bepaling van de voorziening pensioenverplichtingen. Als gevolg hiervan volstaat de opbouw van het pensioenvermogen niet voor de uitkering van de pensioenverplichting. Door toepassing van prognosetafels met adequate correcties voor ervaringssterfte is het langlevensrisico nagenoeg geheel verdisconteerd in de waardering van de pensioenverplichtingen.

Overlijdensrisico

Het overlijdensrisico betekent dat het pensioenfonds in geval van overlijden mogelijk een nabestaandenpensioen moet toekennen waarvoor door het pensioenfonds geen voorzieningen zijn getroffen. Dit risico kan worden uitgedrukt in risicokapitalen.

Arbeidsongeschiktheidsrisico

Het arbeidsongeschiktheidsrisico betreft het risico dat het pensioenfonds voorzieningen moet treffen voor premievrijstelling bij invaliditeit en het toekennen van een arbeidsongeschiktheidspensioen ('schadereserve'). Voor dit risico wordt jaarlijks een risicopremie in rekening gebracht. Het verschil tussen de risicopremie en de werkelijke kosten wordt verwerkt via het resultaat. De actuariële uitgangspunten voor de risicopremie worden periodiek herzien.

Het beleid van het pensioenfonds over 2017 was om het overlijden- en arbeidsongeschiktheidsrisico niet te herverzekeren. Vanaf 2018 is het overlijdensrisico wel herverzekerd.

Toeslagrisico

Het toeslagrisico omvat het risico dat de ambitie van het bestuur om toeslagen op pensioen toe te kennen in relatie tot de algemene prijsontwikkeling niet kan worden gerealiseerd. De mate waarin dit kan worden gerealiseerd is afhankelijk van de ontwikkelingen in de rente, beleggingsrendementen, looninflatie en demografie (beleggings- en actuariële resultaten) echter, afhankelijk van de hoogte van de dekkingsgraad van het pensioenfonds. Uitdrukkelijk wordt opgemerkt dat de toeslagverlening voorwaardelijk is.

Liquiditeitsrisico (S7)

Liquiditeitsrisico is het risico dat beleggingen niet tijdig en/of niet tegen een aanvaardbare prijs kunnen worden omgezet in liquide middelen, waardoor het pensioenfonds op korte termijn niet aan zijn verplichtingen kan voldoen. Waar de overige risicomponenten vooral de langere termijn betreffen (solvabiliteit), gaat het hierbij om de kortere termijn. Dit risico kan worden beheerst door in het strategische en tactische beleggingsbeleid voldoende ruimte aan te houden voor de liquiditeitsposities. Er moet eveneens rekening worden gehouden met de directe beleggingsopbrengsten en andere inkomsten zoals premies.

Het pensioenfonds voert periodiek stress scenario's van haar liquiditeitspositie uit gedurende het verslagjaar. Hiermee is beoordeeld in hoeverre het pensioenfonds, ten tijde van stress op financiële markten, in staat is om aan haar financiële verplichtingen op korte termijn te voldoen. Op basis van de uitgevoerde stress scenario's is geconcludeerd dat het pensioenfonds in staat is haar financiële verplichtingen na te komen in geval van stress op financiële markten. Bij de bepaling van het vereist vermogen is het liquiditeitsrisico vooralsnog op nihil gesteld.

Concentratierisico (S8)

Concentraties kunnen ertoe leiden dat het pensioenfonds bij grote veranderingen in bijvoorbeeld de waardering (marktrisico) of de financiële positie van een tegenpartij (kredietrisico) grote (veelal financiële) gevolgen hiervan ondervindt. Concentratierisico's kunnen optreden bij een concentratie in de beleggingsportefeuille in producten, regio's of landen, economische sectoren of tegenpartijen. Naast concentraties in de beleggingsportefeuille kan ook sprake zijn van concentraties in de verplichtingen en de uitvoering.

De spreiding in de beleggingsportefeuille is weergegeven in de tabel die is opgenomen bij de toelichting op het kredietrisico. Grote posten kunnen een post van concentratierisico zijn. Om te bepalen welke posten dit betreft worden per beleggingscategorie alle instrumenten met dezelfde debiteur opgeteld. Als grote post wordt aangemerkt elke post die meer dan 2% van het balanstotaal uitmaakt.

Ultimo 2017 zijn de volgende posten met meer dan 2% van het balanstotaal aanwezig:

	31-12-2017		31-12-2016	
	€	%	€	%
Vastrentende waarden				
Staatsobligaties Duitsland	100.259	6,6	79.516	5,7
Staatsobligaties Frankrijk	71.155	4,7	59.428	4,2
Staatsobligaties Nederland	0	-	65.709	4,7
Totaal	171.414	11,3	204.653	14,6

In het algemeen geldt dat concentratierisico kan optreden als een adequate spreiding van activa en passiva ontbreekt. Concentratierisico's kunnen optreden bij een concentratie van de portefeuille in regio's, economische sectoren of tegenpartijen.

Een portefeuille van beleggingen die sterk sectorgebonden is, kan door deze sectorconcentratie een verhoogd risico lopen. Indien aandelen in dezelfde sector worden aangehouden is sprake van een cumulatief concentratierisico.

Bij de bepaling van het vereist vermogen past het pensioenfonds het standaardmodel van de DNB toe. In dat model wordt het concentratierisico vooralsnog op nihil gesteld.

Op grond hiervan heeft het bestuur geconcludeerd dat geen sprake is van concentratie in de activa of verplichtingen en dat daarom geen buffer voor concentratierisico wordt aangehouden.

Operationeel risico (S9)

Operationeel risico is het risico van een onjuiste afwikkeling van transacties, fouten in de verwerking van gegevens, het verloren gaan van informatie, fraude en dergelijke. Deze risico's worden door het pensioenfonds beheerst door het stellen van hoge kwaliteitseisen aan de organisaties die bij de uitvoering betrokken zijn op gebieden zoals interne organisatie, procedures, processen en controles, kwaliteit geautomatiseerde systemen, enzovoorts.

De beleggingsportefeuille is ondergebracht bij SSgA, SAREF, PGGM Vermogensbeheer BV en BMO Global Asset Management. Daarnaast is KAS BANK custodian van het pensioenfonds. De pensioenuitvoering is uitbesteed aan TKP Pensioen. Het niveau van hun dienstverlening is vastgelegd in een Service Level Agreements (SLA). Op basis van periodieke rapportages wordt de kwaliteit van de dienstverlening door het bestuur getoetst.

Aanvullend tonen zowel de pensioenbeheerder als de vermogensbeheerders met een ISAE3402-type II verklaring aan dat zij de operationele risico's van de uitvoering van de pensioenregeling en het vermogensbeheer op een adequate wijze beheersen.

Het bestuur is van mening dat hiermee sprake is van adequate beheersing van de operationele risico's, heeft besloten om hiervoor geen buffers aan te houden voor het operationeel risico in de solvabiliteitstoets.

Actief risico (S10)

De mate waarin het actieve beleggingsbeleid bijdraagt aan het totale risico van de beleggingen is mede afhankelijk van de correlatie die verondersteld wordt te bestaan tussen het benchmark rendement en het extra rendement als gevolg van actief beheer. Het bestuur is van mening dat er geen sprake is van een actief beleggingsbeleid van het pensioenfonds, heeft besloten om hiervoor geen buffers aan te houden voor het actief beheer risico in de solvabiliteitstoets.

Systeemrisico

Systeemrisico betreft het risico dat het mondiale financiële systeem (de internationale markten) niet langer naar behoren functioneert, waardoor beleggingen van het pensioenfonds niet langer verhandelbaar zijn en zelfs, al dan niet tijdelijk, hun waarde kunnen verliezen. Net als voor andere marktpartijen, is dit risico voor het pensioenfonds niet beheersbaar. Het systeemrisico maakt geen onderdeel uit van de door DNB voorgeschreven solvabiliteitstoets.

Derivaten

Bij de uitvoering van het beleggingsbeleid wordt gebruik gemaakt van financiële derivaten. Hoofregel die hierbij geldt, is dat derivaten uitsluitend worden gebruikt voor zover dit passend is binnen het beleggingsbeleid van het pensioenfonds. Derivaten worden hoofdzakelijk gebruikt om de hiervoor vermelde vormen van marktrisico zo veel mogelijk af te dekken.

Derivaten hebben als voornaamste risico het kredietrisico. Dit risico wordt beperkt door alleen transacties aan te gaan met goed te boek staande partijen en door zoveel mogelijk te werken met onderpand.

Gebruik kan worden gemaakt van onder meer de volgende instrumenten:

- **Futures:** dit zijn standaard beursgenoteerde instrumenten waarmee snel posities kunnen worden gewijzigd. Futures worden gebruikt voor het tactische beleggingsbeleid. Tactisch beleggingsbeleid is slechts zeer beperkt mogelijk binnen de grenzen van het strategische beleggingsbeleid.
- **Valutatermijncontracten:** dit zijn met individuele banken afgesloten contracten waarbij de verplichting wordt aangegaan tot het verkopen van een valuta en de aankoop van een andere valuta, tegen een vooraf vastgestelde prijs en op een vooraf vastgestelde datum. Door middel van valutatermijncontracten worden valutarisico's afgedekt.
- **Swaps:** dit betreft met individuele banken afgesloten contracten waarbij de verplichting wordt aangegaan tot het uitwisselen van rentebetalingen over een nominale hoofdsom. Door middel van swaps kan het pensioenfonds de rentegevoeligheid van de portefeuille beïnvloeden.

Onderstaande tabel geeft een samenvatting van de derivatenpositie op 31 december 2017:

2017 Type contract	Gemiddelde looptijd	Contract- omvang	Saldo waarde	Positieve waarde	Negatieve waarde
Valutaderivaten		410.608	2.739	3.425	686
Aandelenderivaten		2	8	8	0
Rentederivaten		1.060.596	0	0	0
		<u>1.471.206</u>	<u>2.747</u>	<u>3.433</u>	<u>686</u>

Onderstaande tabel geeft een samenvatting van de derivatenpositie op 31 december 2016:

2016 Type contract	Gemiddelde looptijd	Contract- omvang	Saldo waarde	Positieve waarde	Negatieve waarde
Valutaderivaten		384.228	-1.959	1.016	2.975
Aandelenderivaten		6	-3	14	17
Rentederivaten		486.596	0	0	0
		870.830	-1.962	1.030	2.992

Voor de waarden van de rentederivaten wordt verwezen naar de toelichting op pagina 61.

5.4.5 Niet in de balans opgenomen verplichtingen

5.4.5.1. Meeruren gewerkt door parttimers

In het pensioenreglement was tot en met 2016 opgenomen dat pensioenopbouw plaatsvindt over de contracturen blijkend uit de arbeidsovereenkomst tussen werkgever en werknemer. In de praktijk blijkt echter dat het voor komt dat parttimers (medewerkers werkzaam in de beveiligingsbranche met een arbeidsovereenkomst van minder dan 152 uur per periode van vier weken) structureel meer werken dan contractueel overeengekomen. Over deze zogenaamde (incidentele of structurele) meeruren werd geen pensioenpremie afgedragen en ook geen pensioenaanspraak opgebouwd. Ondanks het feit dat gedurende de afgelopen 25 jaar bovenstaande niet heeft geleid tot een claim van deelnemers, zou er een mogelijkheid kunnen ontstaan die er in voorziet dat deelnemers over deze meeruren pensioenaanspraken gaan claimen bij het pensioenfonds.

Het onderwerp "meeruren gewerkt door parttimers" is een aantal keer ter sprake geweest tijdens de bestuursvergaderingen van het pensioenfonds gedurende de afgelopen jaren. De discussie heeft er toe geleid dat het bestuur bij sociale partners heeft aangedrongen op verandering van de pensioengrondslag in het pensioenreglement. Mede naar aanleiding hiervan hebben sociale partners besloten om per 1 januari 2017 de pensioengrondslag als volgt te bepalen: Het aantal loongerechtigde uren x het basis uurloon, gemaximeerd op 152 uur per full time contract (per dienstverband) per 4 weken vermeerderd met vakantietoeslag. Indien een andere full time arbeidstijd is overeengekomen dan 152 uur wordt uitgegaan van deze afwijkende arbeidstijd.

Het bestuur heeft zich tevens gebogen over het repareren van dit mogelijke risico naar het verleden (2016 en terug). Er is juridisch advies ingewonnen bij verschillende partijen. Daarnaast is de mening gevraagd van de adviserende en certificerende actuaire. Hieruit is geen eenduidig beeld naar voren gekomen waarbij de gemeenschappelijk deler er wel in voorziet dat er sprake zou kunnen zijn van een mogelijk risico, maar of zich dit manifesteert en hoeveel schade e.e.a. dat dan zou kunnen berokkenen aan het pensioenfonds is vooralsnog niet betrouwbaar te kwantificeren. Eerste inschattingen variëren tussen 0% en 3% dekkinggraadpunt, waarbij de volgende factoren naar verwachting beperkend voor de omvang van het risico zijn:

- Verjaring;
- Het pensioenfonds is compliant met haar eigen reglement; Geen jurisprudentie;
- Verhaalsrecht van de werkgever op de deelnemer; Geen precedent gedurende de afgelopen 25 jaar;

Het in de cao van de bedrijfstak omschreven recht op een nieuw arbeidscontract bij meeruren op verzoek van de deelnemer.

Mede gezien voornoemde punten is het bestuur van mening dat deelnemers geen aanspraak kunnen maken op een pensioenaanspraak uit hoofde van meeruren.

5.4.5.2. Langlopende contractuele verplichtingen

Administratiekosten

Inzake het uitvoeren van de pensioenregeling van het pensioenfonds is een administratieovereenkomst gesloten met TKP Pensioen. Het contract loopt tot en met einde 2021. De jaarlijkse kosten bedragen ca. € 2.500.

Vermogensbeheerkosten

Met de vermogensbeheerder BMO Global Asset Management is een beheerovereenkomst voor onbepaalde tijd overeengekomen. De beheerkosten bedragen ca. € 1.725 per jaar.

Met de vermogensbeheerder State Street Global Advisors is een beheerovereenkomst voor onbepaalde tijd overeengekomen. De beheerkosten bedragen ca. € 300 per jaar.

Met de vermogensbeheerder Syntrus Achmea Real Estate & Finance loopt een contract voor onbepaalde tijd met een opzegtermijn van 12 maanden. De beheerkosten bedragen ca. € 150 per jaar.

Het beheercontract met PGGM is opgezegd per 1 juli 2016, maar het pensioenfonds heeft nog de verplichting om de kosten voor informatievoorziening en accountmanagement te betalen zolang het pensioenfonds nog belegt in PGGM beleggingsfondsen. De kosten hiervan bedragen ca. € 125 per jaar.

5.4.5.3. Investeringsverplichtingen

Vooruitlopend op verwachte inkomende kasstromen bestaan er per balansdatum de volgende investerings- en stortingsverplichtingen (zogenaamde voorbeleggingen):

	<u>31-12-2017</u>	<u>31-12-2016</u>
Overige beleggingen	14.535	16.956
Vastgoedbeleggingen	<u>12.500</u>	<u>0</u>
	<u>27.035</u>	<u>16.956</u>

5.4.5.4. Securities lending

Het pensioenfonds stelt een deel van de aandelen- en obligatieleningen beschikbaar voor het in bruikleen geven van effecten (securities lending). Het pensioenfonds behoudt economisch eigendom. Per balansdatum is een bedrag van € 19.135 aan aandelen en een bedrag van € 138.854 aan obligaties uitgeleend.

Voor het risico van niet teruglevering zijn zekerheden in stukken ontvangen ter waarde van € 165.211.

5.4.5.5. Verbonden partijen

Transacties met (voormalige) bestuurders

De bezoldiging van de bestuurders wordt nader toegelicht in de toelichting op de staat van baten en lasten bij de pensioenuitvoeringskosten. Het pensioenfonds heeft geen leningen verstrekt aan (voormalige) bestuurders. Ook heeft het pensioenfonds geen vorderingen op (voormalige) bestuurders.

5.4.6 Gebeurtenissen na balansdatum

Er zijn na de balansdatum geen gebeurtenissen geweest van dien aard dat een wezenlijk ander beeld zou ontstaan van de financiële positie per einde 2017 dan op grond van dit verslag kan worden verkregen.

5.4.7 Toelichting op de staat van baten en lasten

8. Premiebijdragen voor risico pensioenfonds

	2017	2016
De premiebijdragen kunnen als volgt worden gespecificeerd:		
Premiebijdragen verplichte verzekering werkgevers	39.784	37.592
Premiebijdragen verplichte verzekering werknemers	26.524	25.062
Aanvullende verzekering werknemers	1.292	1.424
Premie ANW-hiaat	1	3
Koopsom	0	107
Mutatie inzake voorziening premievorderingen	-1.213	769
Afschrijving premievorderingen	155	-110
	<u>66.543</u>	<u>64.847</u>

De stijging in de premiebijdragen wordt veroorzaakt doordat de premies per 1 januari 2017 worden berekend over de werkelijk gewerkte uren in plaats van over de contracturen van de deelnemers, zoals dit in 2016 berekend werd.

De kostendekkende, gedempte en feitelijke premie volgens artikel 130 van de Pensioenwet zijn als volgt:

Kostendekkende premie	84.412	78.600
Feitelijke premie	68.074	64.188
Gedempte premie	67.663	62.331

De aan het boekjaar toe te rekenen feitelijke premie is als bate in de staat van baten en lasten verantwoord. De samenstelling van de kostendekkende premie is als volgt:

Kostendekkende premie

Actuarieel benodigd voor onvoorwaardelijke onderdelen pensioenopbouw	66.075	58.525
Opslag voor instandhouding van het vereist eigen vermogen	14.537	14.222
Opslag voor uitvoeringskosten	<u>3.800</u>	<u>5.853</u>
Totaal kostendekkende premie	<u>84.412</u>	<u>78.600</u>

Gedempte premie

Actuarieel benodigd voor onvoorwaardelijke onderdelen pensioenopbouw	52.347	46.412
Opslag voor instandhouding van het vereist eigen vermogen	11.516	11.278
Opslag voor uitvoeringskosten	<u>3.800</u>	<u>4.641</u>
Totaal gedempte premie	<u>67.663</u>	<u>62.331</u>

De premie voor 2017 wordt getoetst aan de hand van de voorschriften van het FTK. De gedempte kostendekkende premie is € 67.656. De feitelijke premie, exclusief premie voorgaande boekjaren, bedraagt € 68.074. De gedempte kostendekkende premie is lager dan de feitelijke premie. Het pensioenfonds voldoet hiermee aan de wettelijke eisen.

Voor de opslag voor uitvoeringskosten wordt jaarlijks een vast bedrag als opslag op de premie gehanteerd. Het bestuur maakt een inschatting van de verwachte administratiekosten voor het komende jaar en stelt deze vast. Voor het jaar 2017 zijn de administratiekosten, na aftrek van vrijval van excassokosten (over de uitkeringen) op € 3.800 vastgesteld. In 2016 werd de opslag op de actuariële koopsom ter dekking van administratiekosten als percentage van de actuariële koopsom vastgesteld en bedroeg deze 10%. Deze opslagen komen jaarlijks beschikbaar.

9. Beleggingsresultaten risico pensioenfonds

2017	Directe beleggings- opbrengst	Indirecte beleggings- opbrengst	Kosten vermogens- beheer	Totaal
Vastgoedbeleggingen	904	1.902	-94	2.712
Aandelen	9.534	33.353	-335	42.552
Vastrentende waarden	10.944	-8.427	-2.184	333
Derivaten	1.472	23.738	-46	25.164
Overige beleggingen	268	2.877	-83	3.062
	<u>23.122</u>	<u>53.443</u>	<u>-2.742</u>	<u>73.823</u>

2016	Directe beleggings- opbrengst	Indirecte beleggings- opbrengst	Kosten vermogens- beheer	Totaal
Vastgoedbeleggingen	729	6.442	-127	7.044
Aandelen	4.072	56.564	-537	60.099
Vastrentende waarden	6.902	20.639	-1.466	26.075
Derivaten	194	37.165	-1	37.358
Overige beleggingen	10.884	4.223	-105	15.002
	<u>22.781</u>	<u>125.033</u>	<u>-2.236</u>	<u>145.578</u>

De kosten van vermogensbeheer bedragen in 2017 € 2.742 (2016: € 2.236). Transactiekosten zijn onderdeel van de aan- en verkooptransacties van beleggingen. Deze zijn onderdeel van de indirecte beleggingsopbrengsten en bedragen over 2017 € 1.738 (2016: € 3.096).

	2017	2016
10. Overige baten		
Interest overig	3	0
Andere baten	<u>18</u>	<u>0</u>
	<u>21</u>	<u>0</u>

11. Pensioenuitkeringen

Ouderdomspensioen	7.890	6.837
Partnerpensioen	2.059	1.864
Wezenpensioen	124	109
Afkopen	<u>983</u>	<u>983</u>
	<u>11.056</u>	<u>9.793</u>

De post 'Afkopen' betreft de afkoop van pensioenen die lager zijn dan € 467,89 (2016: 465,94) per jaar overeenkomstig de Pensioenwet (artikel 66).

	2017	2016
12. Pensioenuitvoeringskosten		
Bestuurskosten	432	478
Kosten verantwoordingsorgaan en auditcommissie	29	6
Administratiekostenvergoeding	3.024	3.614
Accountantskosten	56	33
Certificerend actuaire	29	25
Advieskosten	238	468
Contributies en bijdragen	155	135
Dwangsommen en boetes	0	0
Overige	190	26
	<u>4.153</u>	<u>4.785</u>

De pensioenuitvoeringskosten ultimo 2017 komen lager uit dan het voorgaande jaar. De reden hiervoor is dat de kosten over het jaar 2016 extra hoog waren vanwege de transitie van zowel de pensioenuitvoerder als de vermogensbeheerder wat extra kosten tot gevolg had.

Bezoldiging bestuurders

De bezoldiging aan bestuurders hebben betrekking op de vergoedingen voor de werkzaamheden verband houdende met de bestuurs- en commissievergaderingen en overige bestuurswerkzaamheden. De vergoedingen bestaan uit vacatiegeld, vergoeding van reis- en verblijfkosten en overige bestuurskosten, en bedragen in 2017: € 432 (2016: € 484). Afgezien hiervan zijn geen bezoldigingen toegekend.

Accountantshonoraria

De honoraria van de onafhankelijke externe accountant(s) zijn als volgt:

	2017			2016		
	Accountant	Overig netwerk	Totaal	Accountant	Overig netwerk	Totaal
Controle van de jaarrekening	47	0	47	33	0	33
Andere controleopdrachten	9	0	9	0	0	0
	<u>56</u>	<u>0</u>	<u>56</u>	<u>33</u>	<u>0</u>	<u>33</u>

Onder de andere controleopdrachten is de controle van de normportefeuille verantwoord over de jaren 2014 tot en met 2017 door Mazars Paardekooper Hoffman N.V.

Personeelsleden

Het pensioenfonds heeft zowel in 2017 als in 2016 geen personeel in dienst. De beheeractiviteiten worden op basis van een uitvoeringsovereenkomst verricht door personeel in dienst van TKP Pensioen B.V. dan wel van de vermogensbeheerder.

	2017	2016
13. Mutatie voorziening pensioenverplichtingen voor risico van het pensioenfonds		
Pensioenopbouw	65.957	55.912
Rentetoevoeging	-3.055	-737
Onttrekking voor uitkeringen en uitvoeringskosten	-11.503	-7.720
Wijziging marktrente	-21.791	154.081
Wijziging actuariële uitgangspunten	0	9.823
Wijziging uit hoofde van overdracht van rechten	-39	-24
Overige mutaties voorziening pensioenverplichtingen	-2.909	-2.168
	<u>26.660</u>	<u>209.167</u>

14. Saldo herverzekering

Premie herverzekering ANW	<u>2</u>	<u>2</u>
---------------------------	----------	----------

	2017	2016
	€	€
15. Saldo overdracht van rechten		
Inkomende waardeoverdrachten	0	-400
Uitgaande waardeoverdrachten	<u>43</u>	<u>377</u>
	<u>43</u>	<u>-23</u>

Belastingen

De activiteiten van het pensioenfonds zijn vrijgesteld van belastingheffing in het kader van de vennootschapsbelasting.

Voorstel tot resultaatbestemming

Ten aanzien van de bestemming van het saldo van baten en lasten is geen bepaling opgenomen in de statuten van het pensioenfonds. De bestemming is nader uitgewerkt in de ABTN. Het voorstel van de verdeling van het resultaat boekjaar van € 98.473 (positief) ziet er als volgt uit:

	2017
Algemene reserve	74.970
Weerstandsreserve	<u>23.503</u>
	<u>98.473</u>

Vaststelling van de jaarrekening door het bestuur

Het bestuur van het pensioenfonds heeft de jaarrekening 2017 vastgesteld in de vergadering van 7 juni 2018.

Breukelen, 07 juni 2018

J.C.A. Kestens, voorzitter

M.Th. Goossens

P. Priester

W.J. Boot

C. Lonsain

C.A. van Loon

T. Uittenbogaard

M. Verbrugge

R. de Vries

6 OVERIGE GEGEVENS

6.1 Actuariële verklaring

Opdracht

Door Stichting Bedrijfstakpensioenfonds voor de Particuliere Beveiliging te Amsterdam is aan Mercer (Nederland) B.V. de opdracht verleend tot het afgeven van een actuariële verklaring als bedoeld in de Pensioenwet over het boekjaar 2017.

Onafhankelijkheid

Als waarmerkend actuaris ben ik onafhankelijk van Stichting Bedrijfstakpensioenfonds voor de Particuliere Beveiliging, zoals vereist conform artikel 148 van de Pensioenwet. Ik verricht geen andere werkzaamheden voor het pensioenfonds.

Gegevens

De gegevens waarop mijn onderzoek is gebaseerd, zijn verstrekt door en tot stand gekomen onder de verantwoordelijkheid van het bestuur van het pensioenfonds. Voor de toetsing van de technische voorzieningen en voor de beoordeling van de vermogenspositie heb ik mij gebaseerd op de financiële gegevens die ten grondslag liggen aan de jaarrekening.

Afstemming accountant

Op basis van de door mij en de accountant gehanteerde Handreiking heeft afstemming plaatsgevonden over de werkzaamheden en de verwachtingen bij de controle van het boekjaar. Voor de toetsing van de technische voorzieningen en voor de beoordeling van de vermogenspositie als geheel heb ik de materialiteit bepaald op € 2,8 miljoen (0,2% van de technische voorzieningen per 31 december 2017). Met de accountant ben ik overeengekomen om geconstateerde afwijkingen boven € 228 duizend te rapporteren. Deze afspraken zijn vastgelegd en de uitkomsten van mijn bevindingen zijn met de accountant besproken. Ik heb voorts gebruik gemaakt van de door de accountant in het kader van de jaarrekeningcontrole onderzochte basisgegevens. De accountant van het pensioenfonds heeft mij geïnformeerd over zijn bevindingen ten aanzien van de betrouwbaarheid (materiële juistheid en volledigheid) van de basisgegevens en de overige uitgangspunten die voor mijn oordeel van belang zijn.

Werkzaamheden

Ter uitvoering van de opdracht heb ik, conform mijn wettelijke verantwoordelijkheid zoals beschreven in artikel 147 van de Pensioenwet, onderzocht of is voldaan aan de artikelen 126 tot en met 140 van de Pensioenwet. De door het pensioenfonds verstrekte basisgegevens zijn zodanig dat ik die gegevens als uitgangspunt van de door mij beoordeelde berekeningen heb aanvaard. Als onderdeel van de werkzaamheden voor de opdracht heb ik onder meer onderzocht of:

- de technische voorzieningen, het minimaal vereist eigen vermogen en het vereist eigen vermogen toereikend zijn vastgesteld;
- de kostendekkende premie voldoet aan de gestelde wettelijke vereisten;
- het beleggingsbeleid in overeenstemming is met de prudent-person regel.

Voorts heb ik mij een oordeel gevormd over de vermogenspositie van het pensioenfonds. Daarbij heb ik mij gebaseerd op de tot en met balansdatum aangegane verplichtingen en de op dat moment aanwezige middelen en is mede het financieel beleid van het pensioenfonds in aanmerking genomen. Mijn onderzoek heb ik zodanig uitgevoerd, dat een redelijke mate van zekerheid wordt verkregen dat de resultaten geen onjuistheden van materieel belang bevatten. De beschreven werkzaamheden en de uitvoering daarvan zijn in overeenstemming met de binnen het Koninklijk Actuarieel Genootschap geldende normen en gebruiken, en vormen naar mijn mening een deugdelijke grondslag voor mijn oordeel.

Oordeel

De technische voorzieningen zijn, overeenkomstig de beschreven berekeningsregels en uitgangspunten, als geheel bezien, toereikend vastgesteld. Het eigen vermogen van het pensioenfonds is op de balansdatum lager dan het wettelijk vereist eigen vermogen, maar niet lager dan het wettelijk minimaal vereist eigen vermogen.

Met inachtneming van het voorafgaande heb ik mij ervan overtuigd dat is voldaan aan de artikelen 126 tot en met 140 van de Pensioenwet, met uitzondering van artikel 132 waaraan niet wordt voldaan omdat het aanwezig eigen vermogen lager is dan het vereist eigen vermogen. De beleidsdekkingsgraad van het pensioenfonds op balansdatum is lager dan de dekkingsgraad bij het vereist eigen vermogen, doch ten minste gelijk aan de dekkingsgraad bij het minimaal vereist eigen vermogen.

Mijn oordeel over de vermogenspositie van Stichting Bedrijfstakpensioenfonds voor de Particuliere Beveiliging is gebaseerd op de tot en met balansdatum aangegane verplichtingen en de op dat moment aanwezige middelen. De vermogenspositie is naar mijn mening niet voldoende, omdat het aanwezig eigen vermogen lager is dan het vereist eigen vermogen.

Amstelveen, 7 juni 2018

Drs. K. Kusters-van Meurs AAG

Verbonden aan Mercer (Nederland) B.V.

6.2 Controleverklaring van de onafhankelijke accountant

Verklaring over de jaarrekening 2017

Wij hebben de jaarrekening 2017 van Stichting Bedrijfstakpensioenfonds voor de Particuliere Beveiliging (hierna ook: "het pensioenfonds") statutair gevestigd te Amsterdam gecontroleerd. Naar ons oordeel geeft de in dit jaarverslag opgenomen jaarrekening een getrouw beeld van de grootte en de samenstelling van het vermogen van Stichting Bedrijfstakpensioenfonds voor de Particuliere Beveiliging op 31 december 2017 en van de staat van baten en lasten over 2017 in overeenstemming met Titel 9 Boek 2 BW.

VERANTWOORDELIJKHEDEN VAN HET BESTUUR MET BETREKKING TOT DE JAARREKENING

Het bestuur is verantwoordelijk voor het opmaken en getrouw weergeven van de jaarrekening in overeenstemming met Titel 9 Boek 2 BW van het in Nederland geldende Burgerlijk Wetboek (BW). In dit kader is het bestuur verantwoordelijk voor een zodanige interne beheersing die het bestuur noodzakelijk acht om het opmaken van de jaarrekening mogelijk te maken zonder afwijkingen van materieel belang als gevolg van fouten of fraude. Bij het opmaken van de jaarrekening moet het bestuur afwegen of het pensioenfonds in staat is om haar werkzaamheden in continuïteit voort te zetten. Op grond van genoemde verslaggevingsstelsels moet het bestuur de jaarrekening opmaken op basis van de continuïteitsveronderstelling, tenzij het bestuur het voornemen heeft om het pensioenfonds te liquideren of de bedrijfsactiviteiten te beëindigen of als beëindiging het enige realistische alternatief is. Het bestuur moet gebeurtenissen en omstandigheden waardoor gerede twijfel zou kunnen bestaan of het pensioenfonds haar bedrijfsactiviteiten in continuïteit kan voortzetten, toelichten in de jaarrekening.

ONZE VERANTWOORDELIJKHEDEN VOOR DE CONTROLE VAN DE JAARREKENING

Onze verantwoordelijkheid is het zodanig plannen en uitvoeren van een controleopdracht dat wij daarmee voldoende en geschikte controleinformatie verkrijgen voor het door ons af te geven oordeel. Onze controle is uitgevoerd met een hoge mate maar geen absolute mate van zekerheid waardoor het mogelijk is dat wij tijdens onze controle niet alle materiële fouten en fraude ontdekken. Afwijkingen kunnen ontstaan als gevolg van fraude of fouten en zijn materieel indien redelijkerwijs kan worden verwacht dat deze, afzonderlijk of gezamenlijk, van invloed kunnen zijn op de economische beslissingen die gebruikers op basis van deze jaarrekening nemen. De materialiteit beïnvloedt de aard, timing en omvang van onze controlewerkzaamheden en de evaluatie van het effect van onderkende afwijkingen op ons oordeel. Wij hebben deze accountantscontrole professioneel kritisch uitgevoerd en hebben waar relevant professionele oordeelsvorming toegepast in overeenstemming met de Nederlandse controlestandaarden, ethische voorschriften en de onafhankelijkheidseisen. Onze controle bestond onder andere uit:

- het identificeren en inschatten van de risico's dat de jaarrekening afwijkingen van materieel belang bevat als gevolg van fouten of fraude, het in reactie op deze risico's bepalen en uitvoeren van controlewerkzaamheden en het verkrijgen van controleinformatie die voldoende en geschikt is als basis voor ons oordeel. Bij fraude is het risico dat een afwijking van materieel belang niet ontdekt wordt groter dan bij fouten. Bij fraude kan sprake zijn van samenspanning, valsheid in geschrifte, het opzettelijk nalaten transacties vast te leggen, het opzettelijk verkeerd voorstellen van zaken of het doorbreken van de interne beheersing;
- het verkrijgen van inzicht in de interne beheersing die relevant is voor de controle met als doel controlewerkzaamheden te selecteren die passend zijn in de omstandigheden. Deze werkzaamheden hebben niet als doel om een oordeel uit te spreken over de effectiviteit van de interne beheersing van het pensioenfonds;
- het evalueren van de geschiktheid van de gebruikte grondslagen voor financiële verslaggeving en het evalueren van de redelijkheid van schattingen door het bestuur en de toelichtingen die daarover in de jaarrekening staan;
- het vaststellen dat de door het bestuur gehanteerde continuïteitsveronderstelling aanvaardbaar is. Tevens het op basis van de verkregen controle-informatie vaststellen of er gebeurtenissen en omstandigheden zijn waardoor gerede twijfel zou kunnen bestaan of het pensioenfonds haar bedrijfsactiviteiten in continuïteit kan voortzetten. Als wij concluderen dat er een onzekerheid van materieel belang bestaat, zijn wij verplicht om aandacht in onze controleverklaring te vestigen op de relevante gerelateerde toelichtingen in de jaarrekening. Als de toelichtingen inadequaat zijn, moeten wij onze verklaring aanpassen. Onze conclusies zijn gebaseerd op de controle-informatie die verkregen is tot de datum van onze controleverklaring. Toekomstige gebeurtenissen of omstandigheden kunnen er echter toe leiden dat het pensioenfonds haar continuïteit niet langer kan handhaven;
- het evalueren van de presentatie, structuur en inhoud van de jaarrekening en de daarin opgenomen toelichtingen; en
- het evalueren of de jaarrekening een getrouw beeld geeft van de onderliggende transacties en gebeurtenissen.

Wij communiceren met het bestuur onder andere over de geplande reikwijdte en timing van de controle en over de significante bevindingen die uit onze controle naar voren zijn gekomen, waaronder eventuele significante tekortkomingen in de interne beheersing. Wij bevestigen aan het bestuur dat wij de relevante ethische voorschriften over onafhankelijkheid hebben nageleefd. Wij communiceren ook met het bestuur over alle relaties en andere zaken die redelijkerwijs onze onafhankelijkheid kunnen beïnvloeden en over de daarmee verband houdende maatregelen om onze onafhankelijkheid te waarborgen. Wij bepalen de kernpunten van onze controle van de jaarrekening op basis van alle zaken die wij met het bestuur hebben besproken. Wij beschrijven deze kernpunten in onze controleverklaring, tenzij dit is verboden door wet- of regelgeving of in buitengewoon zeldzame omstandigheden wanneer het niet vermelden in het belang van het maatschappelijk verkeer is.

Rotterdam, 7 juni 2018
MAZARS ACCOUNTANTS N.V.

Origineel getekend door: drs. C.A. Hartevelde RA

BIJLAGEN

Bijlage 1 Begrippenlijst

Abtn

Actuariële en bedrijfstechnische nota, hierin wordt de organisatorische en integrale financiële opzet van het pensioenfonds en de actuariële grondslagen waarop deze berust, gemotiveerd omschreven.

Actuariële grondslagen

De berekeningsgrondslagen waarop de premie en het liquidatievermogen van het pensioenfonds zijn gebaseerd: ondermeer de rekenrente, overlevingskansen, arbeidsongeschiktheidskansen, loongroeivoet en kosten.

AFM

Autoriteit Financiële Markten.

Allocatie

Verdeling belegd vermogen voor diverse beleggingscategorieën.

ALM

Afkorting van Asset Liability Management, het is een hulpmiddel voor het pensioenfonds om de beleggingsmix zo optimaal mogelijk af te stemmen op de verplichtingen van het pensioenfonds.

Beleggingsmix

De verdeling van beleggingen over verschillende beleggingscategorieën, bijvoorbeeld: aandelen, onroerend goed en vastrentende waarden mogelijk met een nadere onderverdeling naar subcategorieën.

Beleggingsbeleid

Een pensioenfonds is verplicht om op prudente wijze in het belang van alle betrokkenen te beleggen. Het beleggingsbeleid van een pensioenfonds zoekt een balans tussen enerzijds het uitsluiten van beleggingsrisico's en anderzijds het behalen van een zo hoog mogelijk rendement. Bovendien moet de afstemming van beleggingen op de verplichtingen juist zijn: het pensioenfonds moet op het juiste moment aan haar verplichtingen kunnen voldoen. Om optimaal aan deze uitgangspunten te voldoen is een juiste samenstelling van de beleggingsmix noodzakelijk, die met behulp van een ALM-studie kan worden vastgesteld. In het Beleggingsbeleid wordt omschreven op welke manier het pensioenfonds hieraan invulling geeft.

Beleggingsfondsen

Een beleggingsfonds is een collectieve belegging in diverse effecten, afhankelijk van de doelstelling van het pensioenfonds. Het opgebouwde kapitaal wordt beheerd door specialisten. Dit gebeurt op basis van een overeengekomen beleggingsbeleid.

Beleidsdekkingsgraad

De beleidsdekkingsgraad van een pensioenfonds is de gemiddelde dekkingsgraad van de 12 maanden voorafgaand aan het moment van vaststelling.

Benchmark (index)

Vooraf vastgestelde, objectieve maatstaf voor de prestatie van een beleggingsportefeuille of beleggingsfonds.

Commodities / Grondstoffen

Beleggen in commodities / grondstoffen is het direct investeren in grondstoffen of indirect via bijvoorbeeld termijncontracten, waarbij de waarde is gebaseerd op grondstoffen. Verhandelde termijncontracten zijn onder andere energie, metalen en landbouwproducten.

Contante waarde aanspraken/verplichtingen

Het bedrag dat op een bepaald moment nodig is om in de toekomst de betalingen van de toegezegde uitkering te kunnen doen. Hierbij is rekening gehouden met renteontwikkeling en de actuariële grondslagen.

Corporate Governance

Corporate governance is een term voor de wijze waarop ondernemingen worden bestuurd en de wijze waarop toezicht wordt gehouden op dat bestuur. Voor pensioenfondsen geldt de Code pensioenfondsen. Deze is opgesteld door de Pensioenfederatie en de Stichting van de Arbeid, die hiermee normen formuleren voor “goed pensioenfondsbestuur”. De Code staat niet op zichzelf, maar maakt deel uit van het volledige stelsel van bestaande wet- en regelgeving.

Custodian

Custodian is de financiële instelling die de effecten bewaart en administreert.

(Actuele) Dekkingsgraad

De verhouding op een bepaald moment tussen enerzijds de waarde van de beleggingen en anderzijds de contante waarde van de pensioenverplichtingen.

Dekkingstekort

Situatie dat de aanwezige middelen van het pensioenfonds niet langer toereikend zijn om de voorzienig pensioenverplichtingen en het minimaal vereist eigen vermogen te dekken. Hiervan is sprake zodra de beleidsdekkingsgraad onder de dekkingsgraad behorende bij het minimaal vereist vermogen uitkomt.

Derivaten

Afgeleide financiële instrumenten, dat wil zeggen financiële contracten, waarvan de waarde wordt afgeleid van een onderliggende waarde (bijvoorbeeld een aandeel), een referentieprijis of een index (bijvoorbeeld de AEX-index). De hoofdvormen van derivaten zijn opties, termijncontracten en forward contracten.

Dispensatie

Op verzoek van een werkgever vrijstelling te verlenen van deelneming aan de pensioenregeling.

DNB

De Nederlandsche Bank.

Doorsneepremie

Voor alle deelnemers aan een pensioenregeling is deze premie een gelijk percentage van de pensioengrondslagsom. Bij de berekening van dit percentage wordt het totaal van individueel berekende pensioenlasten van de deelnemers uitgedrukt als een percentage van de som van alle pensioengrondslagen.

Duration

Maatstaf voor rentegevoeligheid van obligaties. Hoe langer de resterende looptijd, des te sterker obligatiekoersen reageren op een renteverandering en hoe hoger de duration.

Franchise

Het deel van het salaris waarover geen pensioenopbouw plaatsvindt.

(n)FTK

(nieuw) Financieel toetsingskader, hoofdstuk 6 van de Pensioenwet, geldend vanaf 1 januari 2015.

Haalbaarheidstoets

Dit is een toets waarmee het pensioenfonds laat zien in hoeverre naar verwachting de ambities worden waargemaakt. Het pensioenfonds voert deze toets jaarlijks uit danwel bij een wijziging van de regeling.

High Yield (obligaties)

Hoogrenderende obligaties, uitgegeven door ondernemingen met een lagere kredietwaardigheid.

Kostendeekkende premie

De premie die nodig is om de onvoorwaardelijk en voorwaardelijke onderdelen van de pensioenovereenkomst in dat jaar en voor de langere termijn na te komen.

Liquide middelen

Alle geldmiddelen waarover een bedrijf op korte termijn kan beschikken.

Marktwaaarde

Waarde van een beleggingsobject als het op dit moment zou worden verkocht.

Monitoring

Monitoring is het continue proces van overzicht van de consequente en juiste werking van de controlemaatregelen. Deze monitoring kan door het pensioenfonds zelf gebeuren of uitbesteed worden aan een onafhankelijk orgaan (bijvoorbeeld audit). Monitoring maakt integraal deel uit van het controlesysteem van het pensioenfonds.

Normportefeuille

Dit is de fictieve beleggingsportefeuille die jaarlijks door het pensioenfonds wordt vastgesteld en waarmee de feitelijke beleggingsperformance wordt vergeleken.

Obligaties / staatsobligaties

Een schuldbewijs van een lening die door een overheidsinstelling, een onderneming of een instelling is aangegaan. Als een bedrijf geld nodig heeft kan het door het uitgeven van een obligatielening aan de benodigde financiering komen. De koper van de obligatie ontvangt van de uitgever een rentevergoeding.

Onroerend goed

Men kan direct en indirect beleggen in onroerend goed. Direct beleggen kan men door specifieke woningen of winkels aan te kopen. Indirect kan men investeren middels participaties in beleggingsfondsen aan te kopen die beleggen in onroerend goed.

Outperformance

Het verschil (positief of negatief) tussen het behaalde rendement en het rendement van de betrokken benchmark. Dit verschil geeft aan hoeveel waarde is toegevoegd door middel van beleggingsbeleid.

Overlevingstafel

De statistiek van de verwachte overlevingskansen per leeftijd en geslacht van een groep personen in Nederland.

Passief beleggen

Beleggen met als doelstelling het halen van een vergelijkbaar rendement als de relevante index. Hierbij worden geen eigen actieve keuzes voor beleggingstitels gemaakt. Doelstelling is tevens de transactiekosten zo laag mogelijk te houden.

Pensioengrondslag

Het gedeelte van het loon dat de grondslag vormt voor de pensioenopbouw en premiebetaling.

Pensioenovereenkomst

Hetgeen tussen cao-partijen is overeengekomen met betrekking tot pensioen zoals kan blijken uit bijvoorbeeld een cao, een protocol of het pensioenreglement inzake de verplichte deelneming in het pensioenfonds.

Pensioenreglement

Het pensioenreglement is een samenstelsel van regels, waarin de pensioenregeling is beschreven. Het bevat de rechten en verplichtingen van het pensioenfonds, de deelnemers, de gewezen deelnemers en de pensioengerechtigden.

Pensioensalaris

De elementen in het loon die meetellen bij het bepalen van de op te bouwen aanspraken.

Pensioenvermogen

Het totale vermogen van het pensioenfonds.

Pensioenwet

De wettelijke regels betreffende pensioenen; voor het laatst bijgesteld per 1 januari 2015.

Performance

De performance van (een deel van) het vermogen is het totale rendement op marktwaarde. Deze performance wordt normaliter vergeleken met de performance van de benchmark(index). Door middel van een zogenoemde performance attributie-analyse wordt het verschil tussen deze beiden op een kwantitatieve wijze verklaard.

Rating

De rating van een belegging of een onderneming geeft het kredietrisico of debiteurenrisico van deze belegging of onderneming weer. De ratings worden vastgesteld door gespecialiseerde bureaus en kennen verschillende indelingen.

Rekenrente

Het rendementspercentage dat wordt verondersteld dat het belegde vermogen in de toekomst opbrengt.

Renterisico

Het risico dat het pensioenfonds loopt door een verschil in de rentegevoeligheid (duration) van de beleggingen en de rentegevoeligheid van de verplichtingen.

Reservetekort

Situatie dat de aanwezige middelen van het pensioenfonds niet langer toereikend zijn om de voorzienig pensioenverplichtingen en het vereist eigen vermogen te dekken. Hiervan is sprake zodra de beleidsdekkingsgraad onder de dekkingsgraad behorende bij het vereist vermogen uitkomt.

Securities Lending

Securities lending is het proces waarbij effecten worden uitgeleend tegen een vergoeding. Daarbij is onderpand van toepassing om het tegenpartijrisico te mitigeren.

Solvabiliteit

Het benodigde vermogen van het pensioenfonds om op langere termijn aan haar verplichtingen te kunnen voldoen.

Solvabiliteitsopslag

Is de opslag voor de opbouw en instandhouding van de vereiste solvabiliteit.

Startbrief

Een informatiebrief die binnen drie maanden na de start van de verwerving van pensioenaanspraken aan de deelnemer moet worden verstrekt. In deze brief wordt de deelnemer geïnformeerd over een aantal onderwerpen waaronder de inhoud van de pensioenregeling en de toeslagverlening.

Stopbrief

Een document dat binnen zes maanden na beëindiging van deelname aan de pensioenregeling aan de gewezen deelnemer moet worden gestuurd. In de brief staat een overzicht van het opgebouwde pensioen en informatie over toeslagverlening en waardeoverdracht. Werkgevers zijn verplicht vertrekkende werknemers af te melden bij het pensioenfonds.

Strategische beleggingsmix

De lange termijn verdeling van het belegd vermogen over de verschillende beleggingscategorieën (aandelen, vastrentende waarden, onroerend goed). Deze verdeling wordt gebaseerd op een ALM-studie.

Swap

Een derivaat waarbij een partij een bepaalde kasstroom of risico wisselt tegen dat van een andere partij. Het pensioenfonds maakt gebruik van renteswaps waarbij korte en lange rentes worden uitgewisseld.

Toekomstbestendige toeslagverlening

Van toekomstbestendige toeslagverlening is sprake indien redelijkerwijs mag worden verondersteld dat deze toeslag ook in de daaropvolgende jaren kan worden verleend.

Toeslag

Verhoging van een pensioen of van een aanspraak op pensioen, die op voorwaarden wordt verleend.

Toeslagambitie

Hoogte van de toeslag die op de lange termijn wordt nagestreefd.

Uitvoeringsreglement

De overeenkomst over de uitvoering van de pensioenovereenkomst tussen het pensioenfonds en de aangesloten werkgevers.

Vastrentende waarden

Verzamelnaam voor beleggingen waarop in beginsel een vaste rentevergoeding en een vaste looptijd geldt. Voorbeelden van vastrentende waarden zijn obligaties, onderhandse leningen en hypotheek.

Vermogensbeheerder

Een professionele beheerder van vermogens voor organisaties (zoals pensioenfondsen, verzekeringsmaatschappijen enz.) en/of vermogende particulieren. Vermogensbeheerders zijn vaak onderdeel van een bank, dan wel financiële instelling, maar kunnen ook een onafhankelijke organisatie zijn. In Nederland kunnen vermogensbeheerders zich onder bepaalde voorwaarden laten registreren bij Autoriteit Financiële Markten.

Vereist eigen vermogen

Het vereist eigen vermogen wordt zodanig vastgesteld dat het pensioenfonds met een wettelijke zekerheidsmaat van 97,5% voorkomt dat binnen een jaar over minder waarden / vermogen beschikt dan de hoogte van de technische voorzieningen.

Waardeoverdracht

Het naar een andere pensioenregeling overdragen van de waarde van een tot dat moment opgebouwde pensioenaanspraak, in het geval de deelnemer verandert van werkgever.

WIA

Wet Werk en Inkomen naar Arbeidsvermogen, in werking getreden per 1 januari 2006 als opvolger van de Wet op de Arbeidsongeschiktheid (WAO).

Z-score

Gestandaardiseerde jaarlijkse meting van de beleggingsresultaten van verplicht gestelde bedrijfstakpensioenfondsen. Gemeten wordt de mate waarin het werkelijke rendement van een pensioenfonds afwijkt van het rendement van de door het bestuur vastgestelde normportefeuille.